

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΑΘΗΝΑΙ

ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1940

ΑΡΙΘ. 15.

Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

"Εχετε άκούσει, βέβαια, διὰ τοὺς καλοπροαίρετους ἀνθρώπους. Δὲν ἀναφερόμεθα εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦ Jules Romains, ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματικότητα, εἰς τοὺς μὲ σάρκα καὶ ὀστά καλοπροαίρετους ἀνθρώπους, ποὺ ὑπάρχουν ἄφθονοι καὶ εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν, μάλιστα, εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. "Οπου καὶ ἂν στραφῆτε θὰ ἴδῃτε γύρω σας τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν διεφθάρησαν ἀπὸ τὰ ἀνατρεπτικὰ κηρύγματα τοῦ παρελθόντος, ποὺ συμπαθοῦν τὸ καλόν, ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ βασιλεύσῃ παντοῦ τὸ καλόν, ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ μὴ σκέπτεται ἡ ἀνθρωπότης καὶ νὰ μὴν ἐνεργῇ, παρὰ μόνον σύμφωνα μὲ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ καλοῦ καὶ ὅλα νὰ πηγαίνουν κατὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπον εἰς τὸν καλύτερον δυνατὸν κόσμον.

Ναί, ἀλλά... ἀλλὰ αὐτὰ θέλουν βέβαια, ἐργασίαν ἐντατικὴν, κόπον, ἀγῶνας, προσπάθειαν ὄχι ὀλίγην, διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα ἡ πνευματικὴ ἀρρώστεια ποὺ τῆς ἐκληροδότησαν αἱ προκαταλήψεις τοῦ παρελθόντος.

Νὰ φύγουν αἱ προκαταλήψεις τοῦ παρελθόντος. Νὰ φύγῃ ὁ ὕλισμός ἀπὸ τὸν μοντέρνον «μορφωμένον ἄν-

θρωπον»! Νὰ ἀναγνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν δύναμιν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν διήθεν περιφρόνησιν πρὸς ὅ,τι εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον! Νὰ λάβῃ ἢ πίστις τὴν θέσιν ποὺ τῆς ἀνήκει, ἐνισχύουσα, θεραπεύουσα, ποδηγετοῦσα τὴν χιλιοβασανισμένην ἀπὸ τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἀπιστίαν σημερινὴν ἀνθρωπότητα!

*

Καλὰ ὄνειρα αὐτὰ, σὰς λέγουν οἱ «καλοπροαίρετοι» ἄνθρωποι. Ἄλλὰ ἡ πραγματικότητα...

ὦ, ἡ πραγματικότητα! Τὴν παίζουν βλέπετε στὰ δάκτυλα οἱ ἄνθρωποι αὐτοί! Μαύρη πραγματικότητα, ἢ κακία παντοῦ σὰς λέγουν. Στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων τὸ ἀτράνταχτο προπύργιό της! Δὲν βαρύνετε, τίποτε δὲν γίνεται! Δὲν μπορεῖτε ν' ἀλλάξετε τὸν ἄνθρωπο. Ἄς μὴ ματαιοπονοῦμε....

Καὶ ἔτσι οἱ καλοπροαίρετοι ἄνθρωποι προσφέρουν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς ἀπιστίας τὸ καταστρεπτικώτερον τῆς ὄπλων: Τὴν ἀπαισιοδοξίαν, τὴν ὀλιγοπιστίαν ἐκείνων ποὺ ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ τοῦ καλοῦ.

Ἡ ὀλιγοπιστία τῶν καλῶν, τῶν καλοπροαίρετων ἀνθρώπων! Πόσας

ἐκδηλώσεις δὲν ἔχει! Παντοῦ τὴν βρίσκετε! Δὲν προφθάνει νὰ γίνη μία καλὴ προσπάθεια, καὶ ἀμέσως ἢ δειλὴ αὐτὴ ὀλιγοπιστία θὰ κάμῃ τὴν ἐμφάνισίν της.—Καλὰ εἶναι αὐτά, ἀλλά... Δὲν βαρυνέστε, δὲν γίνε-ται τίποτε. "Ἐτσι κι' ἐγὼ ἄλλοτε... ἀλλὰ ἡ πείρα, εἰς τὴν ἐποχὴν μας μάλιστα....

Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνον. Σιγὰ σιγὰ ἡ ὀλιγοπιστία αὐτὴ ὑπαγορεύει καὶ ἕνα δέος ἀπέναντι τοῦ κακοῦ, τοῦ ὕλισμοῦ, τῆς ἀπιστίας. Τὸ κακὸν καταντᾷ νὰ θεωρῆται ὡς ἱερὸν ταμπου! Κάθε φυλλάδα, τοῦ οἰουδήποτε ἀγνωστοῦ κυρίου ἀπὸ, δὲν ξεύρομεν ποῖαν, Πολιτεῖαν τῆς Ἀμερικῆς ἢ τῆς Εὐρώπης, γίνεται ἀντικείμενον περιδεοῦς ὑποδοχῆς, ἀρκεῖ νὰ καταφέρεται κατὰ τῆς πίστεως ἢ τῆς ἠθικῆς. Τὸ οἰονδήποτε χρονογράφημα μὲ τοὺς περισσότερον κοινοτόπους σχετλιασμοὺς ἐναντίον ἐκείνου ποῦ ἔχομεν ἱερὸν καὶ ὄσιον, τὸ διαθάζουν μὲ στενοχωρίαν μὲν, ἀλλὰ στενοχωρίαν ἐντελῶς ἄκαρπον. "Ὅταν πρόκειται νὰ γίνη ἐργασία διὰ τὴν ἀποδηλητηρίασιν ἀπὸ τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν ἀνηθικότητα, τότε ὁ κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς «καλοπροαιρέτους» ἀνθρώπους, δίδει τὸν λόγον εἰς τὸν ἄλλον. "Ἄς νοιασθοῦν ἄλλοι δι' αὐτὸ!

Διότι περὶ αὐτοῦ πρόκειται! Ὁ «καλοπροαιρέτος ἀνθρώπος» θέλει προπαντὸς τὴν ἡσυχίαν του. Καὶ τὴν ὀλιγόπιστον ἀδιαφορίαν τὴν δέχεται μέσα του, διότι ἀκριβῶς ἐξυπηρετεῖ τὸν σκοπὸν, τὸ χουζοῦρι, τὴν ἀπραξίαν του. Νὰ κινουῦμεν μὲ μελαγχολίαν τὸ κεφάλι διότι ἡ σημερινὴ γενεὰ δὲν εἶναι ὅπως θὰ τὴν ἠθελαν οἱ παλαιότεροι, αὐτὸ μάλιστα. Παρακάτω ὁμῶς ὄχι! Πρὸ παντὸς νὰ μὴ χαλάσωμε τὴν ἡσυχίαν μας.

"Ἐτσι ἡ ἀπραξία, ἡ μελαγχολία, ἡ ἀπαισιοδοξία, ὅλα αὐτὰ γίνονται σύμμαχοι τοῦ ὕλισμοῦ. Καὶ δικαιολο-

γοῦμεν κατόπιν τὴν ἀδράνειαν, μὲ αὐτὸ ποῦ ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀδράνειάν μας.... τὸν ἐκπεσμὸν τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν, μέσα εἰς τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου τὴν συνείδησιν!

Τώρα, κατὰ μέγα μέρος, αὐτὰ ἀνήκουν, βέβαια, εἰς τὸ παρελθόν. Τὰ τελευταῖα χρόνια ὁ ὕπνος τῶν καλοπροαιρέτων ἀνθρώπων διεκόπη, ἐργασία γίνεται, προσπάθεια καταβάλλεται, προσπάθεια ποῦ εἶναι, βέβαια, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκόμης, προσπάθεια ὁμῶς ποῦ ἐξυπνᾷ τὰ κοιμισμένα καλὰ στοιχεῖα, ποῦ ἐνισχύει τὰ «παραλελυμένα γόνατα», ἐκείνους ποῦ, εἰς τὰ περασμένα χρόνια, εἶχαν ἀρχίσει νὰ θεωροῦν ὡς ὀριστικήν τὴν ἐπικράτησιν τῆς πνευματικῆς ἐκτροπῆς. Ὁ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀπιστία καὶ ἡ ἄρνησις εἶχαν εἰς τὴν διάθεσίν των τὴν ἐπιστήμην, ἐπέρασε πλέον. Τὸ νὰ γίνεται λόγος περὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωσίαν, αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀναχρονισμόν. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει, ὅτι ἐξέλιπε κάθε λόγος συντόνου προσπαθείας. Ἡ πνευματικὴ ἄρνησις δὲν ἐξηφανίσθη ἀκόμῃ ἐντελῶς. Ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς πλέον ἀχαλινώτου δράσεως τοῦ δῆθεν ὀρθολογισμοῦ, ἀπαιτεῖ ἐργασίαν συντόνου διὰ νὰ ξερριζωθῇ ἀπὸ τὸν μοντέρνον ἀνθρώπον.

Χρειαζέται λοιπὸν ἀκόμῃ ἐργασία, προσπάθεια, ἐκ μέρους ὄλων, ὄλων ἐκείνων ποῦ ἔχουν μέσα τους τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην. Χρειαζέται ἀγών, ἀγών ποῦ, συχνά, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς ἀδυναμίας ποῦ εἶναι καὶ μέσα εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας. Ἀλλὰ ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερον, μέσα εἰς τὸν κόσμον τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, ἀπὸ τοιαύτας προσπαθείας;

Τὸ θέατρο τῆς ζωῆς

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

Τὸ σκηνικό σήμερα τοῦ θεάτρου μας εἶναι ἀπλό, πολὺ ἀπλό. Μιὰ βιβλιοθήκη, ἓνα γραφεῖο, ἓνα σου-μαϊν (δὲν ξέρω ποιά ἐλληνικὴ λέξις ἀποδίδει τὸν ξενικὸ αὐτὸ ὄρο) καὶ ἐπάνω στοῦ τελευταῖο ἓνας φάκελλος μὲ τ' ὄνομά μου. Ὁ γνώριμος, ἀγαπητὸς χαρακτήρας, μαρτυρεῖ τὸν ἐπιστολογράφο— ἓναν παιδικὸ φίλο. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ πού συνδέεται στὴ μνήμη μου μὲ τὸ πρόσωπό του εἶναι ὁ ἐξαιρετικὰ ἐντιμὸς καὶ λοχυρὸς χαρακτήρας του, πού τὸν συνώδευε ἀπὸ τὰ μαθητικὰ θρανία. Ἦταν ἓνας «ρομπὸτ» τοῦ καθήκοντος, χωρὶς καμιά φανερὴ ἀδυναμία. Οἱ γονεῖς του, ἄνθρωποι μὲ τὴν ζωὴ βασισμένη στὴν Πίστι, τοῦ εἶχαν καλύτερη ἐπιμέλεια καὶ φροντισμένη ἀγωγή αὐτὸν τὸν χαρακτήρα.

Μὰ ἐκεῖνος ἔμεινε μακριὰ ἀπὸ τὴν πίστι αὐτὴ πού τὸν εἶχε γαλουγήσει. Πιστεύει βέβαια στὴν ἀξία τῆς ἠθικῆς δυνάμεως, πού τὴν ἔζησε καὶ γνώρισε τοὺς καρπούς της, ἀλλὰ ὀρφανεύει τὴν πίστι αὐτὴ ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς πίστεως, πού δὲν βλέπει σὲ τί θὰ τοῦ χρειασθῆ, ἀφοῦ αἰσθάνεται πὼς εἶναι ἱκανοποιημένος ἀπ' τὸν ἑαυτό του. Καθένας ἀπὸ τοὺς θεατὰς τοῦ «θεάτρου» μας θὰ γνωρίζῃ τέτοιους χαρακτήρες, πού δὲν σπανίζουν στὴν Ἑλληνικὴ Κοινωνία.

Δὲν εἶχε περάσει ὅμως ὁ φίλος μας ἀπὸ τὸ καμίνι τῆς δοκιμασίας. Ἐξαφνα βρέθηκε ἀναγκασμένος νὰ πᾶν νὰ ἐργασθῆ στὸ ἐξωτερικό, σὲ μιὰ γειτονικὴ χώρα. Ἐκεῖ, γιὰ πρώτη φορὰ ἀπομονωμένος ἀπ' τὸν οἰκογενειακὸ τὸν κύκλο, μέσα σ' ἓνα περιβάλλον ξένο, νοῦμερο στὸ ἀνόνομο πλήθος πού διαγκωνίζεται στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, μόνος, μέσα στὸν ἀσυμπαθῆ «κόσμο», βλέπει τί θὰ πᾶν νὰ ἔχῃς γιὰ μοναδικὸ ἐσωτερικὸ σύντροφο τὸν ἑαυτό σου, ὅσο καὶ ἂν αὐτὸς ξεχωρίζει ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους.

*

Σχίζω τὸν φάκελλο μὲ τὸ ξενικὸ γραμματόσημο· ἓνα γράμμα μέσα, ἓνα δράμα σὲ τέσσαρες σελίδες. Ἴδου τοῦ:

«Δὲν μ' ἔκανε ἡ ἀναβλητικότης ν' ἀργήσω νὰ σοῦ γράψω. Περῶν ἐξαιρετικὰ δύσκολες στιγμὲς ἐδῶ στὴν ἐρημιὰ μου. Ἀπορῶ πὼς βροῖσκα τὸ κουράγιο ἀκόμα νὰ γελῶ καὶ ν' ἀστείεύωμαι μὲ τοὺς ἄλλους, νὰ ἔχω ὄρεξι γιὰ φαί, ἔπειτα ἀπὸ τόση ἐσωτερικὴ τρικυμία. Δὲν ξέρεις τί θὰ πᾶν νὰ ζῆς μέσα σ' ἓνα συγκεντρωμένο καὶ τακτικὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον κα' ἔξαφνα νὰ πεταχτῆς γιὰ ὅλη τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ σου σ' ἓναν κινεῶνα ἀκαταστασίας, βιοπᾶλης, στερήσεων, ἔρημος, μακριὰ ἀπὸ ἀγαπητὰ πρόσωπα, πού δὲν μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃς.

Ἐδῶ σὲ θέλω ὅμως· μέσα σ' ὅλην αὐτὴ τὴ μαυρίλα πού νοιώθω, ἔχω τὴν ἀνεξήγητὴ λογικῶς ἐλπίδα πὼς ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἓνας ἐπιώλης πού θὰ περάσῃ καὶ θὰ μ' ἀφήσῃ νὰ ξαναβρῶ τὸν ἑαυτό μου, πού ἀσφαλῶς τὸν ἔχω χάσει γιὰ πάντα. Γιατὶ τὸ παρελθὸν δὲν ξαναγυρίζει δυστυχῶς...

Ἴσως νομίζεις πὼς σὲ μιὰ στιγμὴ ψυχικῆς ταραχῆς σοῦ γράφει ὁ φίλος σου, πού δὲν τὸν ἤξερες νὰ παραπονιέται. Δὲν ξέρω ἂν μπορῆς νὰ μὲ ἀντιληφθῆς. Μὴν πῆς πὼς ἡ ταλαιπωρία μου αὐτὴ εἶναι μέσον γιὰ τὴ βελτίωσί μου. Δὲν μπορῶ νὰ γίνω καλύτερος ἀπ' ὅ,τι ἦμουν. Σημείωσε ἀπλῶς τὸ γεγονὸς αὐτό, τὴν ἀτυχία ἐνὸς φίλου σου καὶ ἀφήσέ το ἀνεξήγητο, ὅπως καὶ εἶναι. Ἴσως ἦμουν πλασμένος γιὰ ἄλλον τύπο ζωῆς... Δὲν περιμένω ἀπάντησι στὴν ἐκδήλωσι αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας μιᾶς ταλαιπωρητῆς καὶ σὲ ἀφήνω νὰ σκεφθῆς ὅ,τι θέλεις, ἔστω καὶ εἰς βάρος μου...».

*

Ἡ ἐπιστολὴ δὲν ζηταίε ἀπάντησι, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπ' αὐτὴ. Ἄλλὰ τί νὰ πᾶν σ' ὅλα αὐτὰ ἐνα ἀφιλοσόφητο θεατρικὸ κεφάλαι... Σηκῶνομαι ἀπὸ τὸ γραφεῖο καὶ γυρῶν στὰ ράφια τῆς βιβλιοθήκης τὸ κατάλληλο βιβλίον γιὰ τὴν λύσι τοῦ δράματος τῆς ἐπιστολῆς. Πέρνω ἓνα χρυσόδετο πολυδιαβασμένο τόμο. «Τὸ βιβλίον αὐτό», γράφει, «ἀπευθύνεται, βέβαια, καὶ στοὺς δυνατοὺς, στοὺς χαρούμενους, στοὺς σοφοὺς, στοὺς ἁγίους, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀδυνάτους,

στοὺς θλιμμένους, στοὺς ἐνόχους». Στοὺς ἐκδυνάτους! Ἐπαναλαμβάνω. Θὰ τὸ δεχθῆ, λοιπόν, ὁ ἐπιστολογράφος; Ἡ ἐπιστολὴ ὁμῶς δὲν ἔχει ἀντίρρηση.

Τότε ζήτησα νὰ βρῶ στις σελίδες τοῦ βιβλίου ἐκεῖνον τὴν ἀπάντησι στὸ δρᾶμα αὐτὸ τῶν ἐντίμων καὶ εὐσυνειδήτων ἀνθρώπων, πού πίστεψαν πάρα πολὺ στὴν ἀνθρώπινη δύναμι.—Καὶ ἔγραψα τὴν ἀπάντησι:

Ἀγαπητέ μου,

Σ' εὐχαριστῶ πρώτα γιὰ τὴ χαρὰ πού μοῦ ὠσες, νὰ βρῶ στὸ στίτι μου ἕνα γράμμα στ' ὄνομά μου, γραμμένο ἀπὸ σένα καί, φυσικά, γιὰ τὴ μεγαλύτερη χαρὰ νὰ μάθω νέα σου. Ἀλλοίμονο ὁμῶς, οἱ σπουδές σου, ἡ γραμμὴ πού ἀκολουθεῖς καὶ ἡ ἀψυχη σοφία τῶν σοφῶν πού τόσο ἐκτιμᾷς, δείχτηκαν ἀνίκανες νὰ σοῦ μάθουν πόσο ἀπαράλλακτα ὁμοῖες εἶναι πρὸ βᾶθος οἱ ἀνθρώπινες ψυχές, ὥστε νὰ μὲ μοῦ γράφης ἐκεῖνο τὸ «δὲν ξέρω ἂν θὰ μὲ ἀντιληφθῆς». Εἶναι κοινό, ὅσο καὶ ἀπλό, τὸ δρᾶμα τῆς ἀδυναμίας, ὄχι τῆς ταλαίπωρης ψυχῆς σου, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν μας: ὁ πόθος τῆς χαρᾶς (δὲν ἐννοῶ χαρὰ, βέβαια, τὴν προσωρινὴ ἀναισθησίᾳ στὰ προβλήματα πού μᾶς ἀπασχολοῦν κατὰ βᾶθος) καὶ τῆς εὐτυχίας εἶναι τὸ ἐνιαῖο, κοινὸ καὶ ἀπαράλλακτο χαρακτηριστικὸ ὅλων τῶν «χαρακτήρων», ὅλων τῶν ἀνθρώπων πού ἔχουν ψυχὴ.

Γυρεύεις στὸ γράμμα σου τὸν ἑαυτό σου, πού λές πὼς τὸν ἔχασες γιὰ πάντα. Αὐτὸς ὁμῶς πού ζῆς τώρα εἶναι ὁ ἑαυτός σου, ὁ ἑαυτός μου, ὁ ἑαυτός μας. Χωρὶς τὴν πίστι, μακριὰ ἀπὸ τὴν πίστι, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη ὅσων πιστεύουν σ' Ἐκεῖνον πού δωρίζει τὴν πίστι. Ἡ ἀκαταστασία, ἡ βιοπάλη, οἱ στερήσεις, ἡ ἐρημιά, μὲ τί ἐξουδετερώνεται; Δὲν ὑπάρχουν γύρω μας; Κάποτε δὲν θὰ χωριστοῦμε ἀπὸ τοὺς φυσικὰ δικούς μας; Δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ρίξῃ στὸ κρεβάτι ἀρρώστεια; Μὲ τί γιαιοτρύνονται ὅλ' αὐτά; Μόνο μὲ τὸ νὰ τ' ἀντιμετωπίσῃ κανεὶς ὅπως πραγματικὰ εἶναι, ὄχι ὅπως φαίνονται. Αὐτὸ κατορθώνει ἡ πίστις. Καὶ τότε βλέπει ὁ πιστὸς ὅτι ἡ φαινομενικὴ σκληρότης τῶν γεγονότων αὐτῶν δὲν εἶναι ἰκα-

νὴ νὰ πείσῃ ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἔπαυσε ν' ἀγαπᾷ τὰ δημιουργήματά Του καὶ νὰ προνοῆ γιὰ τὴν χαρὰ τους, ἐνῶ προνοεῖ γιὰ τὸ ζωογόνον ἀέρα, γιὰ τὴ βροχὴ, γιὰ τὴ βλάστησι πού τοὺς χρειάζεται....

Τελειώνοντας τὸ γράμμα μου, συμφωνῶ ἀπολύτως μὲ τὴν «ἀνεξήγητη λογικῶς» ἐλπίδα σου πὼς ὁ ἐφιῶτης σου θὰ περάσῃ, ἀργὰ ἢ γρηγορὰ. Ναι, ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ «λογικῶς ἀνεξήγητες» (πόσες, ἀλήθεια, στὴ ζωὴ!) μὰ π ρ α γ μ α τ ι κ ἔ ς δυνάμεις, ἡ «λογικῆ» μας θὰ ἦταν ὁ πῶ ἀπαισιος ψεύτης καὶ ἀπίστος τύραννος. Ἄλλὰ θὰ ἐπαληθεύσῃ ἡ ἐλπίδα σου, πού εἶναι καὶ δικὴ μου, ἐνὰ ξαναβρῆς τὸν ἑαυτό σου, τὸν πραγματικὸ ὁμῶς ἑαυτό σου, μὲ πλήρη τὴν χαρὰ, ὅταν τὸν ἀκούσης νὰ λέῃ μαζί μὲ τόσες ἄλλες ψυχές:

«Πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ...»

Πολὺ βοηθαίει στὴν ἀπόκτησι χαρᾶς τὸ νὰ κάνῃς τὸ καλὸ στὸν συνάνθρωπό σου, νὰ σκορπᾷς τὴν εὐτυχία στὸ περιβάλλον σου. Βρίσκει ἀγάπη κανεὶς, δίνοντας ἀγάπη. Ὁποῦδῆποτε καὶ ἂν βρισκεται. Εἶναι τόση ἡ ἔλλειψίς της γύρω μας.....»

*

Ἐποποθέτησα τὸ χρυσοδεμένο βιβλίον στὴ θέσι του. Ἡ ἐπιστολὴ ρωτᾷ: «Τί βιβλίον εἶναι αὐτό; Ποιὸς τὸ ἔγραψε;»

—Εἶναι ἕνα βιβλίον, τῆς εἶπα, πολὺ παλιό, γιατί ἀρχίζει πέντε αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Ὅμηρον, καὶ πολὺ νέο, γιατί δὲν παλιώνει ποτέ. Τὸ ἔγραψαν βασιλιάδες, σοφοί, φαράδες.... Οἱ κοινωνικὲς διαφορὲς τους, οἱ δεκάδες τῶν αἰῶνων πού χωρίζαν τὸν ἕνα ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὁ ἀριθμὸς τους (σαράντα εἶναι ὅλοι) δὲν ἐμπόδιζαν τὴν θαυμαστή του ἐνότητα πού ἐρχόταν ἀπὸ ἄλλους κόσμους, οὐτ' ἐμπόδιζαν τὴν θαυματουργικὴ του ἐπίδρασι νὰ ἐκδηλώνεται σ' ὅλους ἐκεῖνους, πού τὸ διαβάζουν αὐτὸ—πού διαβάζουν τὴν Βίβλον—γιὰ νὰ βροῦν τὴν ἀλήθεια, τὴν δύναμι, τὴν χαρὰ. Ὡ, ἂν τὸ διάβαζε κάθε ἀπροκατάληπτο μάτι!...

Επίκαιρα

ΑΛΕΞΑΜΕΝΟΣ

Εἰς τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὰς βιβλιοκρισίας μέρος τοῦ παρόντος τεύχους, μνημονεύεται μία προσφάτως δημοσιευθεῖσα ἐργασία, σχετικῆ πρὸς τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τοῦ Σταυροῦ ὡς χριστιανικοῦ συμβόλου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιαίων. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν κάμνει εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἡ ἀπεικόνισις μιᾶς γελοιογραφίας, ἡ ὁποία ἐμφανίζει τὸν Σταυρὸν εἰς σχῆμα ὄνου, τὸν ὁποῖον προσκυνεῖ κάποιος, παραπλευρῶς ἐξεικονιζόμενος, ὡς Θεόν. Ἡ γελοιογραφία αὐτὴ εὗρεθῆ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἐπὶ τοῦ Παλατιῦνι λόφου, εἰς τὸν τοῖχον ἐνὸς δωματίου χρησιμεύοντος πρὸς στρατωνισμόν τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς. Προδήλως εἶναι γραμμῆν ἀπὸ εἰδωλολάτρης πραιτωριανούς, οἱ ὅποιοι ἤθελαν νὰ διακωμῶδήσουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα ὑπάρχει καὶ μία ἐπιγραφή, ποῦ φανερώνει τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ... ἔμπνευσις αὐτῆ. Γράφεται λοιπὸν, εἰς ὄχι καὶ τόσο ἀπταιστον Ἑλληνικῆν: «ΑΛΕΞΑΜΕΝΟΣ ΣΕΒΕΤΕ ΘΕΩΝ». Ὑπῆρχε λοιπὸν κάποιος στρατιώτης εἰς τὴν φρουράν, ὁ ὁποῖος ἦτο Χριστιανός, καὶ οἱ συστρωτῶται του διὰ τὰ τὸν ἐμπαίζουσι, ἐζωγράρισαν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ στρατώνος, δημιούργημα αὐτοῦ τῆς... ἐξυπνάδας των, τὸν ὄνον εἰς σχῆμα σταυροῦ, καὶ δίπλα τὸν στρατιώτην τὸν προσκυνοῦντα τὸν ὄνον ὡς Θεόν!

Τί δὲν φανερώνει, ἀλήθεια, ἡ ἔλεεινὴ αὐτῆ γελοιογραφία! Ἥμπορεῖ νὰ φαντασθῆ κανεὶς, πόσων προηλακισμῶν καὶ ὕβρεων καὶ οἰκτρῶν ἐμπαγιῶν στόχος, θὰ ἦτο ὁ χριστιανὸς ἐκεῖνος στρατιώτης, καὶ ταῦτα μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν πίστιν του! Φαντασθῆτε τὸ μαρτύριον εἰς τὸ ὁποῖον καθημερινῶς ὑπεβάλλετο ἀπὸ τὸν ἄξεστον ἐκείνον συρφετὸν τῶν Πραιτωριανῶν, τῶν ὁποίων τόσοι διαβόητος εἰς τὴν ἱστορίαν κατέστη ἡ βαρβαρότης! Καὶ φαντασθῆτε πόσος ἡρωϊσμός ἀπαιτεῖτο διὰ νὰ ὁμολογήσῃ κανεὶς τὴν Πίστιν του, καὶ μάλιστα νὰ ἐκδηλώσῃ παρρησία τὴν λατρείαν του—ὅπως δηλοῦται ἀπὸ τὴν γελοιογραφίαν—ἐμπρὸς εἰς τέτοιο περιβάλλον!

Δὲν γνωρίζομεν, δυστυχῶς, περισσότερα περὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἥρωος αὐτοῦ τῆς πίστε-

ως. Κάθε ἄλλο παρὰ ἀπίθανον εἶναι, ὅτι τὸ βραδύ αὐτὸ μαρτύριον τῶν ἔλεεινῶν ἐμπαγιῶν ἐπεστέφθη ἀπὸ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, καὶ ὅτι ὁ στρατιώτης αὐτὸς ἀνήκει τώρα εἰς τὴν ἔνδοξον στρατιάν τῶν Μαρτύρων τῆς Πίστεως. Ἀλλὰ οἱ βάρβαροι ἐμπαίχται, χωρὶς νὰ τὸ ὑποψιάζωνται καν, παρέδωσαν εἰς τοὺς αἰῶνας πρὸς δόξαν αἰῶδιον τὸ ὄνομα τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ. Χάρις ἀκριβῶς εἰς τὴν οἰκτρὰν γελοιογραφίαν διεσώθη μέχρις ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξαμένου. Καὶ ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εἶναι ἰδιαιτέρως πολυτίμος δι' ὄλους ἐκείνους, ὅσοι γίνονται καὶ σημερον στόχος τοιοῦτων ἢ παρομοίων βαρβάρων ἐμπαγιῶν διὰ τὴν Πίστιν των. Ὅλοι, οἱ νέοι ἰδίως, οἱ ὁποῖοι ὑφίστανται τὰς ἔλεεινότητας αὐτάς, ἐκδηλουμένας, εἴτε κατὰ τὸν χονδροειδῆ τρόπον τῶν Ῥωμαίων Πραιτωριανῶν, εἴτε μετὰ τὴν ἡθελαν ἀπὸ τῆς εἰρωνείας τῆς συγχρόνου «σοσάσιε», οἱ νέοι ποῦ ὡς ἐργασταὶ, ἢ μαθηταί, φοιτηταί ἢ στρατιῶται, ἢ ὑπάλληλοι ἢ καὶ ἀπλῶς μέλη τῆς οἰκογενείας ἢ τῆς κοινωρίας των, λαμβάνουσι πείραν τῶν ἐμπαγιῶν αὐτῶν, ὄλοι αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξαμένου, τοῦ στρατιώτου αὐτοῦ τῆς πίστεως. Ὅνόματα ὅπως τοῦ Ἀλεξαμένου, εἶναι μετὰ τὴν δόξαν γεμάτα, ὥστε ἡ ἀνάμνησις των ὡς συναγωνιστῶν, νὰ ἐξαλείφῃ κάθε τυχόν ἴχνος πικρίας ἀπὸ τὰς βαρβαρότητας τῶν ἐμπαικτῶν ὄλων τῶν αἰώνων καὶ ὄλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων!

ΠΑΕΙ ΠΟΛΥ

Διὰ τοὺς Γάλλους ὁ Ζολά εἶναι, βεβαίως, μία προσωπικότης. Εἰς τὰς σημερινὰς δὲ περιστάσεις, κάθε ἔθνος φροντίζει νὰ ἐξείρῃ, ὄχι βέβαια διὰ τῆς σιωπῆς, τὰς οἰασθήτε πραγματικὰς ἢ ὑποθετικὰς ἀξίας ποῦ ἐνωματῶνονται εἰς τὰς διὰ ἀφόρους του γνωστάς προσωπικότητας. Εἶναι πολὺ φυσικὸν λοιπὸν καὶ τὸ ὅτι εἰς τὴν Γαλλίαν ἐρωτήσῃ ἡ ἐκατονταετηρίδα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ζολά. Εἶναι, ἐπίσης, φυσικόν, ὅτι ὁ ἔορτασμός αὐτὸς ἐξετέρασε τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας. Δὲν μᾶς ἐκπλήττει ἀκόμη, τῆς διάφοροι Ἑλληνες λόγιοι, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦν κάθε ὑγιᾶ πνευματικῆν κίνησιν, καὶ ἐξέλιξιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἠθέλησαν νὰ μᾶς ἀπασο-

λίσουν με τὰ ἐκατόχρονα τοῦ Ζολά. Ἀπό ἐκεῖ ὅμως, μέχρι τοῦ νὰ τὸν ἀνεβάσωμεν εἰς τὰ ὕψη ποῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἐξέτιμησε, ὑπάρχει κάποια διαφορά. Καὶ τὸ νά... ἀνεβά-
ζωμεν «τὸ ἄστρο τοῦ στοῦ πνευματικὸ στερέ-
ωμα» καὶ νὰ κάνωμεν μὲ τὸ ζόρι νὰ ἐπι-
κρατῆ ἢ... διδασκαλία τοῦ καὶ τὸ ἔργον τοῦ,
«ἐντυμένο μοναχὰ καὶ ἀποκλειστικά τὸ ντύ-
μα τῆς εὐλικρινείας», ἔ, αὐτὸ πάει πολὺ
πιά! Καὶ πάει πάρα πολὺ ὅταν "Ἕλληνες
διανοούμενοι εὐρίσκονται νὰ ποῦν, ὅτι ὁ Ζο-
λά καὶ ἡ σχολή του «ὑπῆρξαν τὸ σωτήριο
ἀντίβαρο, ποῦ μᾶς ἔδεσε μὲ τὴν πραγματι-
κότητα, τὴν μοναδικὴ πηγή τῆς τέχνης...».
"Ὅτι ἡ τέχνη πρέπει νὰ εἶναι εἰς ἐπαφὴν
μὲ τὴν πραγματικότητα, αὐτὸ κανεὶς δὲν
τὸ ἀμφισβητεῖ. "Ὅτι πραγματικότης εἶναι
μόνον ὅ, τι εἶδε ὁ Ζολά, ὅτι μόνον ὁ βούρ-
κος εἶναι ἡ πραγματικότης καὶ ὅτι τέχνη εἶ-
ναι μόνον τὸ ἀνατάραγμα τοῦ βούρκου....
αὐτὸ, ἀλήθεια, πῶς τὸ θέλετε, εἶναι κάπως
δύσκολον νὰ τὸ πάρη κανεὶς στὰ σοβαρά.
"Ἄς μείνῃ λοιπὸν, ἀφοῦ πρέπει σώνει καὶ
καλὰ νὰ ἀσχοληθῶν μερικὸ λόγοις μὰς
καὶ μὲ τὸν Ζολά, ἡ ὑπόθεσις Dreyfuss καὶ
τὸ σχετικὸν φῖλυ, καὶ μερικὰ γενικότητες,
ἀλλὰ ἄς ἀφήσωμεν τὴν «διδασκαλίαν» καὶ
ἄς μὴ θέλωμεν νὰ ἀνεβάσωμεν τὸ ἔργον
τοῦ Ζολά ἐκεῖ ὅπου αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἠ-
θελε νὰ ἀτενίσῃ. Κάποτε-κάποτε ἡ λημο-
σύνη μερικῶν πραγμάτων εἶναι τὸ καλύ-
τερον μνημόσυον!

ΠΕΡΙ ΣΥΚΩΝ ΚΑΙ ΣΚΑΦΗΣ

"Ἐρχονται, ἐνίστε, μέχρις ἡμῶν,
ἐντυπώσεις μερικῶν ἀναγνωστῶν μας, οἱ
ὅποιοι εὐρίσκουν ὀλίγον κτυπητὰ καὶ ὑπερ-
βολικά, ὅσα γράφονται κάποτε-κάποτε ὡς
κριτικὴ διὰ τὰς κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐ-
πιθέσεις μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους
τῆς ἀρνήσεως καὶ τοῦ δῆθεν ὀρθολογισμοῦ.
Παρακολουθοῦμεν μὲ πάσαν προσοχὴν κά-
θε κρίσιν περὶ τῶν γραφομένων εἰς τὸ πε-
ριοδικὸν τοῦτο, ἀλλὰ προκειμένου περὶ πα-
ρομοίας φύσεως διαμαρτυριῶν, θὰ ἠθέλα-
μεν καὶ ἡμεῖς νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι ὅσα γρά-
φομεν ἀναφέρονται εἰς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ
Χριστιανισμοῦ, ἐπιθέσεις αἱ ὁποῖαι ἔγιναν
οὐ μόνον μὲ δριμύτητα ἐκπληκτικὴν, ἀλλὰ
καὶ μὲ χρησιμοποίησιν ἐνὸς ἀπιστεύτως
χλευαστικοῦ, σαρκαστικοῦ ἀλλὰ καὶ ὕβρι-
στικοῦ ὕφους, συντροφευμένου ἀπὸ ἐπιχει-
ρήματα τῆς ποιότητος τῶν φωτογραφιῶν
τοῦ Χαϊκέλ, τὰς ὁποίας παρουσιάσαμεν εἰς
τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Ἀκτινῶν». Τί εἶχε
γίνει εἰς τὸ παρελθόν διὰ νὰ ἀντικρουσθῶν
αὐτὰ ὅλα; Πῶς ἐξεδηλώθη ἡ ἀποδοκιμα-
σία καὶ ἡ εὐθιξία καὶ ἡ ἀγανάκτησις τῆς
λογιωτέρας τάξεως τῆς κοινωνίας μας
διὰ τὴν ἐπὶ αἰῶνα περιπλοκὴν διαρκέσασαν ἀ-
ετιοβήνησιν αὐτῆν ἔκραταιαν; "Ἡ μὴ-
πὺρ ἔγκρινον, ἢ θεωροῦν ἀνεκτὰς τὰς ἐ-

πιθέσεις αὐτὰς κατὰ παντὸς ἱεροῦ καὶ ὀ-
σίου, ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι στενοχωροῦνται διὰ
τὴν ἀπάντησιν ποῦ δίδεται εἰς αὐτάς; "Ἡ
φρονοῦν ὅτι δὲν ἔπρεπε κατὶ τέλος πάν-
των νὰ γίνῃ διὰ νὰ ἀκουσθῇ καὶ ἡ ἄλλη
πλευρά; Βεβαίως δὲν ἐσέκφεθ' ἡμεῖς ποτὲ
νὰ ἀντιτάξωμεν ὕβρεις εἰς τὰς ὕβρεις καὶ
τὰς συκοφαντίας καὶ τὰς πλαστογραφίας.
"Ἄλλ' ὅταν πρόκειται νὰ λεχθῇ ἄνευ περι-
στροφῶν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, τότε ἡ ἀποσιώπη-
σις χάριν οἰασθήποτε εὐθιξίας—μονομερῶς
μάλιστα ἐκδηλουμένης—δὲν ἔχει καμμίαν
θέσιν. «Τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφη σκά-
φη» εἶναι ὁ καλύτερος ἐν προκειμένῳ ὁδη-
γός.

Τὴν ἀλήθειαν, λοιπὸν! Οὔτε περισσότε-
ρον, ἀλλ' οὔτε καὶ ὀλιγώτερον!

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΧΑΡΙΝ

Θέλετε, τώρα, καὶ ἓνα ἐπὶ πλέον πα-
ράδειγμα, χαρακτηριστικὸν τῆς νοοτροπίας
ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πίστις πρέπει νὰ
εἶναι ὁ στόχος διὰ κάθε αἰδοῦστον καὶ ξε-
κάρφωτον ἐπίθεσιν; "Ἕλληνας δημοσιογρά-
φος ἀνέλαβε νὰ καταποσιῇ τοὺς ἀναγνώ-
στας τοῦ εἰς τὰς τῆς λειτουργίας τοῦ ραδι-
οφωνικοῦ σταθμοῦ τοῦ Λοιδίνου, καὶ δὴ ἀ-
πὸ τῆς καθαρῶς τεχνικῆς πλευρᾶς: Πῶς
εἶναι τὰ μηχανήματα τοῦ σταθμοῦ, πῶς ρυ-
θμίζεται ἡ ἐκπομπὴ κλπ. κλπ. Λοιπὸν ἡ πα-
λαιὰ νεοελληνικὴ μαγία τοῦ χλευασμοῦ τὰ
ἐκατάφερεν, ὥστε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐντε-
λῶς τεχνικὴν ἀνταπόκρισιν νὰ παρεμβάλλῃ
κάτι ποῦ νὰ θίγῃ τὴν Πίστιν. Παρ' ὅλην τὴν
ἐπιθεθλημένην οἰκονομίαν χώρου, ἓνα ση-
μαντικὸν εἰς ἔκτασιν τμήμα τῆς ἀνταποκρί-
σεως ἀπασχολεῖται εἰς εἰρωνεῖαν κατὰ τῆς
Γραφῆς, κατὰ τρόπον τόσο ἐκάρφωτον
ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα, ὥστε νὰ σκέπτεται
κανεὶς ὅτι ὁ γράφων ἀνεζήτη εὐκαιρίαν,
ὅπως-ὅπως κατὰ νὰ τῆ διὰ νὰ ἐμπαίξῃ τὴν
πίστιν. Ἐκπλήσσεται κανεὶς, πράγματι, διὰ
τὴν μαγίαν αὐτὴν, ἡ ὁποία εἶναι καθαρῶς
νεοελληνικὸν προϊόν καὶ ἡ ὁποία, εὐτυχῶς,
τώρα τελευταίως φεύγει καὶ ἀπὸ τὸν τόπον
μας. Καὶ θὰ ἠθέλαμεν τώρα νὰ ἐρωτήσωμεν
τὸν ἐπιστολογράφον μας ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος
ἐθίγη διότι ἐγράψαμεν ὅτι ὁ Φρόντν, θέλων
σώνει καὶ καλὰ νὰ παραστήσῃ τὴν Γραφὴν
ὡς ψευδομένην, καταπιάνεται μὲ ζητήματα,
τὰ ὁποῖα ἔχουν σχεσίον μὲ τὴν ψυχιατρικὴν,
οἷαν ἔχουν καὶ αἱ μηχαναὶ ἐσωτερικῆς καύ-
σεως; Τί ἔγραψεν, ὁ εὐθιχτος αὐτὸς ἀνα-
γνώστης μας εἰς τὸν ἀρθρογράφον ποῦ ἀ-
ναφερόμεν τώρα, ἢ εἰς τοὺς τόσοσας ἀρ-
θρογράφους καὶ ἐπιφυλλιδογράφους καὶ
χρονολογίους ποῦ ἔγραψαν τοῦ κόσμου
τὶς ἀναλατιῆς διὰ νὰ ἐμπαίξωσιν ὅ, τι σεβα-
στότερον ἔχει ὁ ἄνθρωπος; Τί ἔκαμε διὰ
νὰ τοὺς διαφωτίσῃ καὶ νὰ τοὺς δεῖξῃ, ὅτι
ὑπάρχει καὶ ὁ εὐθιχτος μερὶς τῶν ἀναγνω-
στῶν των, καὶ ὅτι, τοῦλάχιστον διὰ λόγους

συγκρατήσεως τῆς εὐνοίας τῶν ἀναγνωστών, χρειάζεται περισσότερο εὐπρέπεια;

Δ ΟΚΙΜΑΣΙΑ

Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ «Temps Présent» ὁ γάλλος ἀκαδημαϊκὸς François Mauriac ἔγραψεν διὰ τῆς ὀλῶν τῶν κατοίκων τῆς πολεμοκρατουμένης Εὐρώπης, οἱ Χριστιανοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ «τὰ ἔχασαν» ὀλιγώτερον. Ἡ κοσμοθεωρία τῶν, ἡ Χριστιανικὴ Πίστις, εἶναι ἡ μὴ ἢ ὁποῖα δὲν ἐγκαταλείπει καὶ δὲν ἐγκαταλείπεται ἀπὸ ἐκείνων ὁ ὁποῖος τὴν ἔχει ἀποδεχθῆ, ἀκόμη καὶ ὅταν περάσουν αἱ «παλαιαὶ καλαὶ ἡμέραι» καὶ ἀρχίσῃ μία τραγικὴ δοκιμασία ὅπως ὁ πόλεμος.

Διότι—τί τὰ θέλετε;—ἡ σοφία μας, αἱ θεωρίαι μας, ὅλη ἡ σαρκαία τῶν -ισμῶν ποὺ ἔχομεν ἐπινοήσει, ἔχουν ἀνάγκη, διὰ νὰ ὑπάρξουν, ἀπὸ ἡσυχίαν, ἀπὸ ἀνεσιν, ἢ τοῦλάχιστον (ἀν ὑποτεθῆ ὅτι θὰ χρειασθῆ νὰ ὑπομεινῶμεν κάποτε καὶ ἓνα ἀγῶνα) ἀπὸ μίαν νίκην θορυβώδη καὶ ἰδίως σύντομον. Δὲν εἶναι πλασματικὴ ἀπὸ ὕλικόν ποὺ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν φωτιά—χαρτιά εἶναι ἄλλωστε, χειρόγραφα καὶ βιβλία. Ὅταν ἓνα πρῶτὸ ζήτησῃ κανεὶς κάτω ἀπὸ τὸν ἐφιδάτην δεινῶν χωρὶς τέλος, τότε ματαίως θὰ περιμεῖνῃ κάποιο ἴχνος ἔστω βοηθείας ἀπὸ τὰ ράφια τῶν βιβλιοθηκῶν, ὅπου ὅλη ἡ ἀνθρωπίνη ἱκανότης καὶ δύναμις ἐστοίβαξε ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε. Τὶ πενιχρόν θέματα ἀλήθεια θὰ παρουσιάξῃ ὁ κατακλυσμός τῶν βιβλίων, ὁ «πολιτισμός» μας, κάτω ἀπὸ τὴν ἐναέριον ἀπειλὴν!...

ΤΙΤΛΟΣ ΤΙΜΗΣ

Δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητον, καὶ ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς, ἓνα γεγονός ὅσον σπουδαῖον διὰ τὴν ὅλην ζωὴν τοῦ τόπου, ὅπως ἡ κατάρτισις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος. Εἶναι καὶ ἡ ἐργασία αὐτῆ, ἐπὶ ὀλόκληρον ἑκατονταετίαν κυοφορουμένη, ἓνας τίτλος τιμῆς δι' ἐκείνους ποὺ τὴν ἐπέτελεσαν διὰ τῆς συντάξεως τοῦ Κώδικος καὶ διὰ τὸ Νέον Κράτος τὸ ὁποῖον τὸν ἐκύρωσε. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὸ Νέον Κράτος δίδει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, εἰς ἓν σύντομον καὶ σαφὲς κείμενον, τοὺς γενικοὺς κανόνας, βάσει τῶν ὁποίων ρυθμίζεται ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἀπονέμεται ἡ δικαιοσύνη ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ δικαστήρια. Εἶναι βεβαίως μεγίστη ἡ ὠφέλεια τὴν ὁποῖαν θὰ ἀισθανθῆ ὁ τόπος χάρις εἰς τὴν περὶ τὸ δίκαιον τάξιν καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἀνευρέσεως, εἰς ἕκαστην περίπτωσιν, τῆς λύσεως τὴν ὁποῖαν δίδει τὸ δίκαιον. Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὰ αἱ ἐκ τοῦ Νέου Κώδικος ὠφέλεια: Ἀνηγγέθη ἦδη ἐπισήμως, ὅτι ὅπου ἡ νέα Νομοθεσία παρεκκλίνει ἀπὸ τοῦ πρότερον ἰσχυομένου δικαίου, τοῦτο γίνεται διὰ νὰ ἐνταθῆ ἡ περὶ τῶν ἀπορω-

τέρων τάξεων μέριμνα. Ἄν κρίνῃ δὲ κανεὶς τόσον ἀπὸ τὰς ἄλλας ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν τάξεων κυβερνητικὰς φροντίδας, ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς τελευταῖας, ἐπ' εὐκαιρία τοῦ Πάσχα, παρασχεθείσας διευκολύνσεις, τὸ Κράτος ἐνεργεῖ μὲ ὅλην τὴν ἐνδεικνυομένην ἀποτελεσματικότητά καὶ δικαίως θ' ἀναμένῃ νὰ τὸ μνηθῆ εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν καὶ ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία.

Σ ΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Εἶναι ἰδιαιτέρως εὐχάριστον τὸ φαινόμενον—ὄχι σπάνιον πλέον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα—ἐπιστημόνων οἱ ὁποῖοι δημοσίᾳ ὁμολογοῦν πόσον πενιχροὺς καὶ ἀσθενικοὺς καρποὺς συνάγει, χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς πίστεως, ἡ ἐπιστημονικὴ προσπάθεια διὰ τὴν ἐξυγιάνσιν τῆς κοινωνίας. Μίαν τοιαύτην ὁμολογίαν δανειζόμεθα ἀπὸ περιλήψιν, δημοσιευθείσαν εἰς εἰδικὸν περιοδικόν, διαλέξας «Ἑλληνας ποινικολόγους, τοῦ κ. Δ. Δαμασκηνοῦ, σχετικῶς πρὸς τὴν σύγχρονον ἐγκληματικότητα. Ἡ σχετικὴ μελέτη καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἰτία τῆς παρατηρηθείσης μειώσεως τῆς ψυχικῆς κατὰ τοῦ ἐγκλήματος ἀντίστασεως, ἐν Ἑλλάδι, εἶναι ἡ ἔλλειψις μεταχειρίσεως τῶν θρησκευτικῶν διδασμάτων...» καὶ ἡ συνεισφορά ταύτης ἀπώλειαν τοῦ ἠθικοῦ ἐρείσματος. «Δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθῶ ὁμιλῶν ἀπεριφρόσως», λέγει, «ἐπὶ θέματος τόσον σπουδαίου καὶ βασικοῦ, διότι εἶναι γνωστὸν εἰς τὰς ποινικὰς ἐπιστήμας ὅτι ἀπὸ τοῦς πλέον οὐσιώδεις συντελεστάς τῆς ψυχικῆς ἀντίστασεως τοῦ ἀνθρώπου ἐγκληματικοῦ εἶναι ὁ θρησκευτικὸς». Ἀπαριθμεῖ ἐν συνεχείᾳ, ὁ γράφων, σειρὰν παραμεληθέντων ἢ ἀνοσοφάντων διδασμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μὲ τὰ ὁποῖα, ὡς λέγει, «ἐσπερεύθη ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία καὶ ἐνεσάρκωθη ἡ Κοινωνιολογία, διὰ νὰ καταλήξῃ: «Μὲ μίαν τοιαύτην προοπτικὴν τῶν κοινωνικῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐπόμενον ὅτι ἡ ἐξέτασις τῶν συγχρόνων ἀδικημάτων δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν ἐπίμονον παρατηρητὴν, ὅταν θὰ συναγάγῃ ὡς ἐπιστήμιον καὶ ὡς συνάνθρωπος μελαγχολικὰ συμπεράσματα.

Βεβαίως θὰ ἦτο πολὺ καλύτερον ἂν τὰ μελαγχολικὰ αὐτὰ συμπεράσματα τὰ διέκριναν ἐκ τῶν προτέρων καὶ οἱ διώκται τῆς πίστεως κοινωνιολόγοι, πρὶν ἢ οδηγήσουν τὸ πλῆθος μακρὰν τῆς πίστεως καὶ πλησίον τῆς ἐγκληματικότητος. Ἄλλὰ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, συμφωνοῦμεν, φυσικὰ, μὲ τὴν κατάληξιν τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου ὅτι εἶναι καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑστέρων συμπεράσματα ἓνα σάλπισμα διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἠθικῶν τούτων κεφαλαίων καὶ εἰς τὴν χώραν μας. Καί, τώρα τελευταῖως, τὸ σάλπισμα αὐτὸ δὲν μένει χωρὶς ἀποτελέσματα...

ΣΥΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Εάν δεν ύπρχον και άνθρωποι οι οποίοι πέρνουν στα σοβαρά μερικούς ακροβατισμούς εις τούς οποίους καταγίνονται τά «αυτεξούσια» πνεύματα, τό πράγμα βέβαια θά ήτο άπλώς διασκεδαστικόν. Άλλά δυστυχώς ύπάρχουν πολλοί οι οποίοι πέρνουν από την πιο πρόχειρη πηγή τάς φιλοσοφικάς των άπόψεις δια την ζωήν. Πρόκειται περί τών χρονογραφικών σπηλών τιμών έφημερίδων. Άρκει ή δημολογουμένης έλκυστική δεξιότηχία του φιλοσοφικής χρονογράφου και τό χάτι της φιλοσοφικής παραδοξολογίας πέρνεται ταχύτατα. Αύτός είναι ο λόγος δια τόν όποιον επανερχόμεθα και ήμεις εις τάς παραδοξολογίας χρονογράφου αθηναϊκής έφημερίδος. Πρόκειται περί της γνωστής υποθέσεως της τέως Βασιλίσσης της Σαξωνίας Λουίζας: Πρό 37 έτών μία βασίλισσα περιβαλλόμενη από την εκτίμησιν και την αγάπην όλοκλήρου του λαού της, εγκαταλείπει κάθε δεσμόν με την πατρίδα της και την οικογένειάν της, διά να ακολουθήσῃ τόν διάσκαλον τών παιδιών της. Την έποχην αυτήν ή Λουίζα δέν εύρίσκεται εις την πρώτην νεότητα, έχει νέον άνδρα, είναι μητέρα πέντε παιδιών και έγκυος εις τό έκτον. Καί όχι μόνον αυτό. Έπειτα από όλίγον καιρόν εγκαταλείπει τόν διδάσκαλον και νυμφεύεται τόν Ιταλόν μουσικόν Τοζέλλι. Η τελευταία πράξις της τραγικής αυτής περιπετειάς της άλλοτε βασιλίσσης Λουίζας, παίζεται σημερα εις میان τρώγλην τών Βρυξελλών, όπου περιμένει, γρηά και πάμπωχη, τόν θάνατον. Καί ο ευρωπαϊκός τύπος, έμπρός στην τραγική αυτή ιστορία, εκδηλώνει την λύπην του δια την γυναίκα αυτήν που έπεσε από τόσο ψηλά. Άλλ' εάν ύπήρξαν κάποτε Άθηναίοι οι οποίοι έψήφισαν την εξορίαν του δικαίου Άριστείδου με την αιτιολογίαν ότι έθαρέρησαν να άκούουν περί της δικαιοσύνης του, και ή σημερινή έποχή έχει την έμμονον και κάπως τραηγμένην παραδοξολογίαν της. Καί σύμφωνα με αυτήν ήγανάκτησε διότι έλυπήθη ο κόσμος την κατάντια της Λουίζας, ή όποια «άπό τό μικρό της βασιλείου έπροτίμησε τ' άπέρριπτα βασιλεία τ' ουρανού και της γής που είναι δικά μας όταν ή αγάπη φωτίζει τις καρδιές μας». Τώρα τί ειδους ουράνια βασιλεία είναι εκείνα στα όποια βασιλεύει μία μητέρα που σε κατάρτασι μέθης κλωτσάει σύζυγον, οίκογένειαν, άφωσιωμένους ύπηκόους, τίμιο περιβάλλον για να ζήσῃ την ύπόλοιπην ζωή με τάς τύψεις και την περιφρόνησι' και τί ειδους αγάπη είναι αυτή που γυρίζει την πλάτη σε ξεη άγγελάκια που θγήκαν από τά σπλάγγνα της, δια να περιβάλλῃ διαδοχικώς τυχοδιώκτας συντρόφους, αυτό μόνον συρραεαλιστική φαντα-

σία μπορεί να τό συλλάβῃ. Η ίδια φαντασία που βάζει με την δημοσιογραφική άδεια στο στόμα της δυστυχιαμένης έτοιμοθανάτου την άπάντησιν σε εκείνους που συμπαθούν και λυπούνται για την πτώσι της «Έμένα μη με λυπάστε... δέν είναι φτωχός όποιος έζησε τη ζωή του και τερματίζει τις ήμέρες του στα πλούτη του κόσμου τών αναμνήσεων...».

Πλούτους αναμνήσεων! Καί τί αναμνήσεων, αλήθεια! Εύτυχός που, εις πείσμα μερικών χρονογράφων μας, εκπροσώπων της γενεάς και της νοστορπίας που φεύγουν, ύπάρχουν άνθρωποι, που θέλουν άλλου ειδους αναμνήσεις να άποθησαυρίσουν δια τόν βιον των!

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Η Εύρώπη επένθησε τελευταίως τόν θάνατον ενός μεγάλου επιστήμονος, του Έδουάρδου Branly, έκαμε δε έντύπωσιν τό γεγονός ότι, όπως έγράφη και εις αθηναϊκάς έφημερίδας, ο έφευρέτης αυτός, καιτοι ύπήρξεν ο πατήρ της άσυρμάτου τηλεγραφίας, δέν έγνώρισε την δόξαν της, λόγω έλλείψεως τών χρηματικών μέσων τά όποια θά καθίστων δυνατήν την εφαρμογήν της ανακαλύψεώς του, ενώ ο Μαρκοπί από τόν όποιον δέν έλειψαν τά μέσα, εκέρδιος όλην την δόξαν.

Θά τόν εφαντάζετο λοιπόν κανείς τόν γάλλον έφευρέτην ως ένα τραγικόν πρόσωπον, ένα δυστυχῆ ο οποίος διαρκώς θά κατηγορού την τύχην του, ή όποια δέν τόν άφησε ουτε τών κόπων του τούς καρπούς να χαρή.

Άλλ' ή πραγματικότης ήτο έντελώς διάφορος. Ο Branly, ο οποίος άπέθανε πλήρης ήμερών, εις ηλικίαν 95 έτών, κάθε άλλο παρά δυστυχῆς ήτο. Άνθρωπος με διαρκή δίψαν δια την αλήθειαν, γεμάτος από μετριοφροσύνην και άφιλοκέρδειαν, δέν έπιτλοφόρει τόν έαυτόν του «πατέρα» της άσυρμάτου τηλεγραφίας και, μακράν του να κυνηγῆ την δόξαν τών ανθρώπων, ήρκείτο εις τό ότι ειχε κατά κάποιον τρόπον συμβάλει εις τάς κατακτήσεις του ανθρώπινου πολιτισμού.

Και βέβαια, αφού ο Branly—μάλιστα ο έφευρέτης του δέκτου τών έρτζιανών κυμάτων, ο μεγάλος αυτός επιστήμη—δέν ήτο μόνον μεγάλος έφευρέτης αλλά και μεγάλος Χριστιανός!

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κύριε Διευθυντά,

Δέν ξερω αν ή ύπόθεσις του ώραιου διηγήματος «Συχώμει» του περραμένου τείχους, είναι φαντασία του συνεργάτου σας ή είναι παρ-

μένη εκ του φυσικού. Σχετικώς όμως έχω να σάς διηγηθῶ ἕνα περιστατικόν πού συνέβη πράγματι, καὶ δείχνει ἀκόμη μιὰ φορά τὴν δύναμι τῆς συγγνώμης καὶ πόσον ἡ πραγματικότης ὑπερβαίνει πολλές φορές τὴν φαντασίαν. Σὰς τὸν παρουνιάω χωρὶς κανένο γαρνίρισμα.

Εἰς τὸν Πειραιᾶ, πρὸ χρόνων, ἕνας κρεοπώλης ἐσοκότωσε ἕνα φίλου. Ἡ γῆρα τοῦ θύματος εὐρέθηκε ἔτσι ξεσφαιρα ἀπροσάτευτη, φορτωμένη στοὺς ὤμους δλόκληρου τοῦ φορτίου τῆς συντηρήσεως τῆς οικογενείας της. Καὶ ἡ γῆρα τῆς τῆς ἐφάνηκε ἀκόμη πειὸ πικρή, ὅταν ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ εἶδε τὸν αἰτιον τῆς συμφορᾶς της νὰ ἀπολαμβάνη καὶ πάλι τὴν ἐλευθερίαν του. Εὐρίσκει ἡ δυστυχὴς ὅτι αὐτὸς εἶχε διαφύγει τὴν τιμωρίαν πού τοῦ ἄξιζε. Καλά, ἀδικήθηκε αὐτὴ νὰ εὐτυχῇ ὁμως ὁ φονιάς; Ἐνα μίσος γι' αὐτὸν, μίσος πού μὲ τὸν καιρὸ ὄλο καὶ μεγάλωνε, αἰσθανότανε νὰ τῆς πιεζῇ, σὰν ἀσήκωτο βάρος, τὴν ψυχὴ. Γιὰ νὰ ἡσυχάζῃ ἐπὶ τέλους κατέφυγε εἰς ἕνα πνευματικὸ πρᾶγματι ἄνθρωπο. Ἐκεῖνος ἔλειτα ἀπὸ πολλὰ κατέληξε νὰ τὴν συμβουλεύσῃ νὰ πάη σὸ κατὰστάμη τοῦ ἐχθροῦ της νὰ ἀγοράσῃ «μισὴ ὀκτὴ» κρέας γιὰ τὸ παιδί της, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ νὰ τοῦ ζητήσῃ συγγνώμη. Ὑστερα ἀπὸ κάποιους διαταγμούς, ἄκουσε τὴν συμβουλή ἡ δυστυχισμένη γῆρα, καὶ ἐπῆγε. Μὲ ὄχι καὶ τὸσον ἀνεξήγητον φόβον, ἐπῆγε εἰς τὸ χασάπικο, ὅταν, μόλις ἄρχισε—αὐτὴ, τὸ θῆμα—νὰ ζητῇ συγγνώμη, εἶδε τὸν ἀρεμάνιον χασάπη ἐκκληχτον νὰ ἀπλώνῃ τὰ χέρια του πρὸς τὸν πάγκον γιὰ νὰ στηριχθῇ, καὶ τὸ μαχαίρι, πού ἔκοβε τὸ κρέας, νὰ πέφτῃ ἀπὸ τὰ ἀδρανῆ χέρια του μὲ κρότο σὸ πάτωμα.

Ἡ συγγνώμη πού τοῦ δόθηκε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἐπέδρασε σὸ φονιά σὲ τέτοιο βαθμὸ, πού τὸν ἔκαμε στ' ἀλήθεια ἄλλον ἄνθρωπο. Δὲν ἐφρόντισε μόνο μ' ὅλα του τὰ δυνατὰ, νὰ βοηθήσῃ τὰ ὄρφανὰ τοῦ θύματός του. Ὁ φοβερὸς μαχαιροβγάλτης ἔγινε καταφύγιον καὶ προστατὴς πολλῶν δυστυχισμένων ὑπάρξεων.

Δὲν ἔξερω πόσο σοφοὶ πού ἀσκολοῦνται μὲ τὴν βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἐγκληματικῶν της στοιχείων, θὰ μποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν, ὅτι ἐπέτυχεν αὐτὴ ἡ γυ-

ναικοῦλα μὲ τὴν χριστιανικὴ της συγχώρησι.

Μὲ πολλὴ τιμὴ

Ἐλλη I. Νικολακοπούλου

Πειραιεὺς 13/4/40

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς ἕνα τελευταῖον τεύχος τοῦ γνωστοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ «Nature» ἐδιάβασα ὅτι τὸ ἐν Cambridge τῆς Ἀγγλίας λειτουργοῦν Trinity College προεκήρυξε διαγωνισμὸν μεταξὺ τῶν σπουδαστῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διὰ τὴν σύστασιν μιᾶς φυσικῆς μελέτης, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κληροδότου, θὰ περιελάμβανται «εἰς τὴν ἐρευναν τῶν διανοητικῶν ἢ φυσικῶν φαινομένων, τὰ ὁποία φαίνονται καὶ prima facie». Εἰδικώτερον τὰ θέματα καθορίζονται ὡς ἐξῆς: α) Ἡ ὕλησσις τῶν υπερκωνοικῶν δυναμῶν τῆς γνώσεως ἢ τῆς ἐνεργείας εἰς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ζῶν καὶ β) Ἡ διατήρησις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας μετὰ τὸν σωματικὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ φοιτηταὶ δύνανται νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν διαγωνισμὸν καὶ νὰ προτιμήσων ἕνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων, ὁ βροβευθησόμενος δὲ θὰ λάβῃ τὸ ποσὸν τῶν L 300.

Δεδομένου ὅτι ἀπὸ τὸ Trinity College ἐξῆλθον οἱ διαπρεπέστεροι ἐκ τῶν συγχρόνων ἐκπροσωπῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν των, ὅπως εἶναι οἱ καθηγηταὶ Sir A. S. Eddington καὶ E. A. Milne, εἴμπορεῖ νὰ καταλάβῃ ὁ «αἰθένας τὴν σημασίαν καὶ τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν τὸν ὅποιο ἐπιτυγχάνουν οἱ ταιούτου εἶδους διαγωνισμοί. Καὶ μοῦ ἤλθεν εἰς τὸν νοῦν ὅτι, ἂν ἐγίνετο σκέψις καθιερώσεως ἐνὸς πορομοίου διαγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν φοιτητῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν τῶν ἰδικῶν μας Πανεπιστημίων, οἱ ἀρμόδιοι «εἰδικοί» θὰ ἐξανίσταντο καὶ θὰ τὸ ἐθεώρουν ὡς ἀναχρονισμὸν. Ἡ μήπως σφάλω εἰς τὴν πρόβλεψίν μου αὐτὴν;

Μετὰ πάσης τιμῆς

Εἰς τις

Ἀθῆναι 11/4/40

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

“Ολοι μας γνωρίζομεν τούς αριθμούς με τούς οποίους ασχολούνται τὰ Μαθηματικά ἐν γένει. Καί ὅλοι μας ἔχομεν ἢ μάλλον δὲν ἔχομεν ἀποκτήσει ἔννοιαν τῆς σημασίας π.χ. τοῦ ἀριθμοῦ, ποῦ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς θεμελιώδεστέρας ἐννοίας τῆς ἐπιστήμης τῶν ἀριθμῶν. Καί τὸ περίεργον εἶναι ὅτι διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν γνωρίζουν πολλὰ πράγματα καί οἱ μεγαλύτεροι ἐκ τῶν συγχρόνων μαθηματικῶν.

Βεβαίως, εἰς ὅλα τὰ διδακτικά βιβλία τῆς στοιχειώδους καί μέσης ἐκπαιδεύσεως ὑπάρχουν σχετικοὶ ὁρισμοὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ. Τὰ εἰδικὰ ὅμως πανεπιστημιακὰ συγγράμματα κατὰ κανόνα, ἐνῶ πραγματεύονται καί ἀναφέρουν πᾶν ὅ,τι σχετικὸν μετὰ τούς ἀριθμούς ὑπάρχει, μόνον ὁρισμὸν τῆς ἐννοίας αὐτῶν ἀποφεύγουν νὰ δώσουν(1).

Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι οἱ σημερινοὶ ἴδια μαθηματικοὶ γνωρίζουν πολὺ καλὰ ὅτι, ἂν θέλουσιν νὰ εἰπουν τὴν ἀλήθειαν, δὲν εἰμποροῦν εἰς ὀλίγας λέξεις ἢ φράσεις νὰ δώσουν τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ. Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οὕτε καί μετὰ συγγραφῆν τόμων ὁλοκληρῶν ἐπέτυχαν τὸ ποθοῦμενον. Ἄς ὁμιλήσωμεν ὅμως μετὰ γεγονότα.

Τῷ 1842 ὁ Nesselmann εἰς τὸ ἔργον του «Kritische Geschichte der Algebra», γράφει

(1) Οὗτο διὰ τὰ ἀναφέρωμεν μερικὰ ἀπὸ τὰ κλασικὰ σύγχρονα ἔργα, ὁμειοῦμεν ὅτι ὁ B. Niewenglowski ἀρχίζει ὡς ἑξῆς εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ ἔργου του: (Cours d'Algèbre, tom. I-II, Paris 1931): «Ἡ θεωρία τῶν ἀριθμῶν, θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν, ἐκτίθεται εἰς ὅλα τὰ βιβλία τῆς στοιχειώδους Ἀλγέβρας: ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα τοὺς κυριωτέρους ὁρισμούς».

Ἐπίσης, εἰς τὸ τρίτομον ἔργον των οἱ Weber-Fricke: Lehrbuch der Algebra, Braunschweig 1924-28, ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν ἀκριβῆς πορείαν. Τέλος τὸ βιβλίον τοῦ P. Bachmann, Grundlagen der neuen Zahlentheorie, Berlin 1931, ἀρχίζει ὡς ἑξῆς τὴν διαπραγματεύσειν τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς θεωρίας τῶν ἀριθμῶν: «Τὸ ὕλικόν, τοῦ ὁποῦν τὰς ἰδιότητας ἀναπτύσσει ἡ θεωρία τῶν ἀριθμῶν, ἀπαρτίζεται ἀπὸ τούς καλουμένους φυσικοὺς ἀριθμούς 1, 2, 3...».

τὰ ἑξῆς σχετικῶς μετὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ: «Ἡ ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι μία ἀπλή ἔννοια, ἡ ὁποία εἶναι ἐξ ἀρχῆς δεδομένη εἰς τὸ πνεῦμα ἕνεκ' αὐτοῦ, ὅλαί αἱ γενομεναὶ ἔρευναι μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ ὁρίσουν τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐπιστημονικῶς, ἐναυάγησαν τελείως, ὅπως ἀπέβησαν ἐπὶ ματαίῳ καὶ οἱ κόποι, οἱ ὁποῖοι κατεβλήθησαν, διὰ νὰ ἀποδείξουν τὰς προτάσεις τοῦ Εὐκλείδου».

Καί οἱ καθηγητὰὶ H. Weber καὶ P. Epstein ἀναφέροντες τὴν ἀνωτέρω γνώμην, προσθέτουν τὰ ἑξῆς: «Πράγματι, οὔτε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὔτε κατὰ τὸν μεσαιῶνα εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐγένοντο ἄξιοι λόγου προσπάθειαι, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ρίψωμεν φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν προέλευσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ. Ὅ,τι παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, εἶναι μυστικὰ παίγνια καὶ ἀριθμοὶ, οἱ ὁποῖοι περιέχουν ἀναμφιβόλως ἀριθμητικὰς ἀληθείας, δὲν συμβάλλουν ὅμως εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ. Καί οἱ ὁρισμοὶ τοὺς ὁποῖους δίδει ὁ Εὐκλείδης εἶναι ἕμιοι μετὰ τούς γεωμετρικοὺς ὁρισμούς, δηλαδὴ εἶναι ἔρμηνεῖαι λέξεων, αἱ ὁποῖαι προϋποθέτουν ἤδη τὴν ἔννοιαν ὡς ὑπάρχουσαν»(2).

ΔΕΝ ΔΙΔΕΤΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ

Οἱ ἀριθμοὶ, ὡς γνωστὸν, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν ἢ μάλλον τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον οἱ μαθηματικοὶ ὀφείλουν νὰ τὸ διατάξουν καθ' ὀρισμένους τρόπους, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν τὰς ἰδιότητες αὐτῶν. Τὸ σύνολον δὲ ὄλων αὐτῶν τῶν σχέσεων καὶ ἰδιοτήτων, ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, τῆς θεωρουμένης ὑφ' ὄλων, ὅπως καὶ πράγματι εἶναι, ὡς τῆς ἀκριβεστέρας καὶ θετικότερας ἐξ ὄλων τῶν ἐπιστημῶν.

Οἱ ἀριθμοὶ, θετικοὶ καὶ ἀρνητικοὶ, ἀκέραιοι καὶ κλασματικοὶ, ἀσύμμετροι καὶ ἀσύμμετροι, ἀναφέρονται εἰς ὀρισμένα μέγεθῃ καὶ ποσά, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς τὴν πραγματικότητα ἢ τοῦλάχιστον τὰ φανταζόμεθα ὡς δυνάμενα νὰ ἀνταποκρίνονται

(2) Weber-Wellstein: Arithmetik, Algebra und Analysis, Berlin 1922, σελ. 1.

εις κάτι τὸ ὁποῖον ἀντικειμενικῶς ἔχει κάποιαν ὑπόστασιν.

Ἄλλ' ἐάν ἐζητούσαμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κἀπὸς βαθύτεραν ἐξέτασιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ (δὲν θὰ ὀμιλοῦμεν πλέον δι' ἀριθμούς, παρὰ μόνον δι' ἀριθμὸν, διότι ἀπαξ ὀρισθείσης τῆς ἐννοίας ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ὀρίζονται ἀμέσως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι), θὰ πληροφορηθῶμεν ὅτι ὁ ὀρισμὸς τῆς ἐννοίας αὐτοῦ δὲν εἶναι τόσον εὐκόλῳν ζήτημα. Μήπως ὅμως εἶναι εὐκολώτερον νὰ δοθῇ ὁ ὀρισμὸς τῆς μονάδος; Δυστυχῶς, παρατηροῦν οἱ μαθηματικοί, καὶ ἡ ἐννοια τῆς μονάδος δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ.

Οὕτως, ἀν ὀρίσωμεν τὴν μονάδα ὡς κάτι τὸ αὐτοτελές καὶ δυνάμενον νὰ διακριθῇ ἀπὸ ἄλλα ὁμοειδῆ ποσά, καὶ πάλιν δὲν ἀπλοποιούμεν τὸ πρᾶγμα. Καὶ τοῦτο, διότι δυνάμεθα εἰς κάθε στιγμὴν νὰ φαντασθῶμεν τὴν μονάδα—ποσὸν διηρημένον εἰς δύο ἢ καὶ περισσότερα μέρη, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν καὶ πάλιν μονάδας, ἐνῶ ἡ ἀρχικῶς ληφθεῖσα ὡς μονὰς ἀποτελεῖ πολλαπλασίον τῆς δευτέρας, ἥτοι ἀριθμὸν σύνθετον. Ὡστε ἡ μονὰς εἶναι μία ἐννοια σχετικὴ καὶ ἐντελὴς συμβατικὴ.

Οἱ νεώτεροι μαθηματικοί, προσπαθοῦντες νὰ ὀρίσουν τὴν ἐννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ, διείδαν ὅτι κάθε τοιαύτη προσπάθεια εἶναι κατ' οὐσίαν ματαία. Ὁ διάσημος μαθηματικὸς, καθηγητὴς Richard Dedekind, τοῦ ὁποῦ ἡ συμβολὴ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τῆς ἐπιστήμης ὑπῆρξεν ὄλος ἐξαιρετικὴ, εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον του: «Τί εἶναι καὶ τί χρειάζονται οἱ ἀριθμοὶ» γράφει ἐν τῷ προλόγῳ τὰ ἑξῆς: «Ἡ κυρία ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον τίθεται διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἀκόλουθος: οἱ ἀριθμοὶ εἶναι ἐλεύθερα δημιουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ χρησιμεύουν ὡς μέσα διὰ νὰ δυνάμεθα νὰ ἀντιλαμβάνωμεθα τὰ διάφορα πράγματα μὲ εὐκολίαν. Διὰ καθαρῶς λογικῆς οἰκονομῆσεως τῆς ἐπιστήμης τῶν ἀριθμῶν καὶ διὰ τῆς δημιουργίας ἐν αὐτῇ τοῦ κράτους τῶν ἀριθμῶν, εἴμεθα ἐν πρώτοις εἰς θέσιν νὰ ἐρευνηθῶμεν ἐπακριβῶς τὰς ἡμετέρας περὶ χώρου καὶ χρόνου παραστάσεις, μὲ τὰς ὁποίας καὶ ἡμεῖς οἱ Ἴδιοι σχετιζόμεθα ἐντὸς τοῦ κράτους τῶν ἀριθμῶν πού ὑπάρχει ἐν τῷ ἡμετέρῳ πνεύματι» (3).

Καὶ ὁ διάσημος ἀμερικανὸς μαθηματικὸς, γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων» καθηγητὴς G. D. Birkhoff λέγει ὅτι «ὁ ἀριθμὸς εἶναι μία ἀφηρημένη ἔκφρασις τῶν ἀκεραίων 1, 2, 3... ὅπως ἐπίσης καὶ τῶν διαφόρων μαθηματικῶν γενικεύσε-

ων π. χ. τῶν κλασματικῶν, συμμετῶν, ἀσυμμετῶν» (4).

ΟΧΙ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ, ΑΛΛ' ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΙΣ

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν πῶς ὁ Dedekind ζητεῖ νὰ ὀρίσῃ τοὺς ἀριθμούς. Τονίζει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι, ὅταν λέγωμεν τὴν λέξιν πρᾶγμα θὰ ἐνοώμεν κάθε ἀντικείμενον τῆς ἡμετέρας σκέψεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ νὰ εἰμφορέσωμεν νὰ ὀμιλῶμεν κἀπὸς ἀνετώτερον διὰ τὰ πράγματα, παριστῶμεν αὐτὰ διὰ τὰ σημεῖον, π.χ. μὲ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, ὁπότε δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν συντόμως ὅτι ἓνα πρᾶγμα χαρακτηρίζεται διὰ τὸ γράμμα α. Λέγομεν ὅτι τὸ α εἶναι τελειῶς ὀρισμένον, ὅταν δι' αὐτοῦ εἰμφορέωμεν νὰ ἐκφράσωμεν ὅλας τὰς ἰδιότητας πού ἔχει ἢ καὶ ἐκείνας τὰς ὁποίας φανταζόμεθα ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη. Τὸ αὐτὸ ἐνοεῖται δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν καὶ δι' ἓν ἄλλο πρᾶγμα, π.χ. τὸ β.

Θὰ εἰπωμεν ἐν συνεχείᾳ ὅτι τὸ α εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ β, ὅταν, πᾶν ὅτι χαρακτηρίζεται ἢ εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ α, χαρακτηρίζεται ἀκριβῶς καὶ τὸ β. Ἦτοι ἔχομεν τὴν ἰσότητα $\alpha = \beta$.

Παρομοία εἶναι καὶ ἡ ἰδιότης ἢ ἐκφραζομένη διὰ τῆς σχέσεως $2+2=4$ τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε διὰ σειράς συλλογισμῶν νὰ ἀποδείξῃ ὁ πολὺς Λεϊβνίτιος. Ἄλλ' ὁ γάλλος μαθηματικὸς Henri Poincaré, ἀναλύων τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τοῦ Λεϊβνίτιου, παρατηρεῖ (5), ὅτι δὲν πρόκειται κυρίως περὶ ἀποδείξεως, ἀλλὰ περὶ ἐπαληθεύσεως, ἀποδείξεις δὲ ἐν τῇ κυριολεξίᾳ δὲν εἰμφοροῦν νὰ δοθοῦν, οὔτε καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἀπλοῦστατον $2+2=4$.

Μὲ ἄλλους λόγους εἰς τὰ μαθηματικὰ τὸ πᾶν εἶναι ζήτημα ὀρισμῶν ἢ μᾶλλον ἀρχικῶν ἀξιομάτων. Διότι πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι αἱ καλούμεναι ἰδιότητες, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν τεσσάρων στοιχειῶδων πράξεων τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν, εἶναι καθαρὰ ἀξιώματα. «Μεταξὺ ὅλων τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀριθμῶν», γράφει ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου καθηγητὴς κ. Κ. Καραθεοδωρῆ, «ὑπάρχουν μερικαὶ πρωτεύουσαι, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτουν καὶ αἱ ὑπόλοιποι. Τὰς ἰδιότητας ταύτας καλοῦμεν ἀξιώματα» (6).

Ὡστε ἡ θεωρία τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ «Ἀλγεβρα στηρίζονται ἐπάνω εἰς ἀξιώματα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς πρωταρχικὰς ἐννοίας καὶ τὰς χαρακτηριζούσας αὐτὰς ἰδι-

(4) The Encyclopaedia Britannica, Vol.16, 1929 p. 596, ἄρθρον ἐν λέξει: ἀριθμὸς.

(5) H. Poincaré: Ἐπιστήμη καὶ ὑπόθεσις, μετάφρασις καθηγητοῦ Π. Ζερβοῦ, σ. 9.

(6) C. Carathéodory: Vorlesungen über reelle Funktionen, Berlin, σελ. 1.

(3) R. Dedekind: Was sind und was sollen die Zahlen? Braunschweig 1930 σελ. III.

ότητας, όπως ακριβώς συμβαίνει και εις την Γεωμετρίαν⁽⁷⁾.

Εις τὴν Ἀλγεβραν ὅμως, ὡς γνωστόν, σὺν τῇ παράδῳ τοῦ χρόνου, ἔγινεν αἰσθητῆ, ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιστήμης, ἡ εἰσαγωγή καὶ μιᾶς νέας κατηγορίας ἀριθμῶν, οἱ ὅποιοι τότε, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς θεωρουμένους ὡς πραγματικοὺς ἀριθμοὺς, ἐκλήθησαν φανταστικοί. Καὶ ὅμως ἡ παρουσία τῶν φανταστικῶν αὐτῶν ἀριθμῶν, καθὼς καὶ τῶν μεγάλων (οἱ ὅποιοι εἶναι ἄθροισμα πραγματικῶν καὶ φανταστικῶν ἀριθμῶν) ἐπλήρωσε πλεῖστα κενὰ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωσε λαβὴν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐντελῶς νέων κλάδων, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς πρότερον ἠδύνατο καὶ νὰ φαντασθῇ.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Μὲ τὸν τρόπον ὅμως αὐτὸν βλέπομεν ὅτι ἡ Ἀριθμητικὴ καὶ ἡ Ἀλγεβρα ἔγιναν ἐπιστήμαι ἀξιωματικαί, αἱ ὅποιαι ἤλθαν νὰ καθήσουν διπλά εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀξιωματικὴν ἐπιστήμην, τὴν ὅποιαν, σκεπτόμενοι βαθύτερον ἀπὸ τοὺς νεωτέρους μαθηματικούς, ἐδημιούργησαν ὡς ἀξιωματικὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας⁽⁸⁾.

Ὅλαι αἱ γενόμεναι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα προσπάθειαι ὅπως ὄρισουν καὶ διαλευκάνουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων πρωταρχικῶν ἐνοιῶν, ἀπέδθησαν ἐπὶ ματαίῳ καὶ τὸ μόνον θετικὸν κέρδος ἦτο νὰ πεισθοῦν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀρίσωμεν τὰς πρωταρχικάς αὐτὰς ἐνοίας. Καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκριβῶς, ὅλαι αἱ ἐργασίαι τῶν νεωτέρων μαθηματικῶν κατατείνουσι σήμερον εἰς τὸ νὰ θεμελιώσωσι τὰς διαφόρους περιοχὰς τῶν μαθηματικῶν ἀξιωματικῶς, χωρὶς νὰ ζητοῦν νὰ ὀρίσωσι τὰ ἀντικείμενα. Ἰδρυτῆς τῆς Σχολῆς ταύτης εἶναι ὁ ἐν Goettingen καθηγητῆς David Hilbert, τὸν ὅποιον ἀκολουθεῖ σειρά ἐπιλέκτων μαθηματικῶν καὶ φιλοσόφων ἐκ διαφόρων χωρῶν.

Τοὺς μαθηματικούς τῆς ἀξιωματικῆς Σχολῆς δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει νὰ μάθουν τί εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀντικείμενα, διότι τὴν

ὑπαρξὴν αὐτῶν τὴν δέχονται ὑπὸ τύπον αἰτημάτων. Ὅσοι, δεχόμενοι, ὅτι τὰ ἀντικείμενα, εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως ὑπάρχουν, προτάσσουν σύστημα ἀξιωμάτων εἰς τὸ ὁποῖον ὑπόκεινται τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ καὶ ζητοῦν διὰ καθαρῶς λογικῆς ὁδοῦ νὰ καταλήξουν εἰς ἄλλας σχέσεις καὶ ἰδιότητας, δημιουργοῦντες οὕτως ἕνα λογικὸν οἰκοδομημα, ὅπερ δὲν γνωρίζομεν, ἔαν καὶ κατὰ πόσον ἀνταποκρίνεται εἰς κάτι τὸ ἀντικειμενικὸν καὶ πραγματικόν.

Ἀξιόλογοι εἶναι αἱ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τῆς ἐρεύνης γενόμεναι ἐργασίαι ὑπὸ τῶν A. N. Whitehead καὶ B. Russell, οἱ ὅποιοι εἶναι δημιουργοὶ τῆς καλουμένης συμβολικῆς λογικῆς, ἥτις εἰσῆχθη τελευταίως εἰς τὰ Μαθηματικά. Κατ' αὐτούς, τὰ Μαθηματικά εἶναι σύνολον συμβόλων τὰ ὁποῖα διέπει ἡ λογικὴ! Ἄλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Birkhoff, μέχρι τοῦδε δὲν κατέστη δυνατόν νὰ δοθῇ γενικὴ μέθοδος μεταξὺ τῶν μαθηματικῶν, ὥστε νὰ θεμελιωθῇ ριζικῶς ἡ συμβολικὴ λογικὴ. Τοῦτο δὲ διότι πρέπει προσηγομένως νὰ ἐξετασθῇ ἔαν καὶ κατὰ πόσον εἶναι δυνατόν νὰ ὀρίσωμεν τοὺς θετικούς ἀκεραίους ἀριθμούς ὡς καθαρῶς λογικὰς ἐκφράσεις⁽⁹⁾.

Ἄλλ' εἰς τὰ Μαθηματικά, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν, εἰσῆχθησαν καὶ οἱ καλούμενοι ὑπερβατικοὶ ἀριθμοί, οἱ ὅποιοι, φυσικὰ, δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθοῦν καὶ νὰ παρασταθοῦν ἀντικειμενικῶς. Σήμερον δὲ εἶναι τόσα τὰ νεώτερα κεφάλαια εἰς τὰ ὁποῖα ἐργάζονται οἱ ἐρευνηταί, ὥστε εἶναι ἀδύνατον καὶ νὰ τὰ ἀπαριθμήσωμεν ἐνταῦθα.

ΜΕΤΑΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ!

Ἡ θεωρία τῶν «ὑπερβατικῶν σωμάτων», ἡ θεωρία τῶν «ὑπερμιγαδικῶν συστημάτων» καὶ ἡ θεωρία τῶν «ιδεωδῶν» αποτελοῦν τοὺς κυριωτέρους κλάδους περὶ τοὺς ὁποίους συγκεντροῦνται σήμερον ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ἐρευνητῶν τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν Ἀλγεβραν καὶ τὴν θεωρίαν τῶν ἀριθμῶν. Ὅλα τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀποτελοῦν συμπλέγματα ἐνοιῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ὄρισθησαν κατ' ἀρχὴν. Τοὺς μελετητὰς τοῦτους ἐνδιαφέρει μόνον τὸ κατὰ πόσον τὰ πνευματικὰ ταῦτα οἰκοδομήματα βασίζονται ἐπὶ λογικῆς βάσεως καὶ συνδέονται μεταξὺ των δι' ἀκριβῶν συλλογισμῶν.

Ἡ ἀντικειμενικὴ ὑπαρξὴς αὐτῶν οὔτε ἐρευνᾶται, οὔτε τίθεται ζήτημα εἰς τοὺς μαθηματικούς ἂν ὑπάρχη, διότι ἀπλῶστα δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ἡ ὑπαρξὴς των. «Οἱ μα-

(7) Βλέπε ἀρθρον: Ἀξιώματα καὶ Γεωμετρία, «Ἀκτίνες» 1939 σελ. 140.

(8) Ὁ ἐν τῇ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἀμβούργου καθηγητῆς κ. W. Blaschke εἰς λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τῷ 1938 ἐν τῇ Ἑλλην. Μαθηματικῇ Ἐταιρείᾳ, ἐτόνισε μετὰ τῶν ἄλλων ὅτι «περισσότερον παρὰ ποτὲ ἄλλοτε φαίνεται σήμερον δικαιολογημένη ἡ γνώμη, ὅτι ἡ δημιουργία τῶν Μαθηματικῶν, καὶ ἰδιαίτερός τῆς Γεωμετρίας, ὡς ἀξιωματικῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἔργον ὁπερ ὀφείλομεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα» Δελτίον Ἑλλ. Μαθ. Ἐταιρείας, Τόμ. 10^ο 1939 σελ. 171.

(9) Προβλ. G. Birkhoff: Μν. ἀρθρον, σελ. 600 καὶ B. Russell: Introduction to Mathematical Philosophy, N. York, 1919.

θηματικοί» γράφει⁽¹⁰⁾ ο πολύς Poincaré, «δέν σπουδάζουν αντικείμενα, αλλά σχέσεις μεταξύ των αντικειμένων. Δέν ενδιαφέρονται λοιπόν να αντικαταστήσουν τα αντικείμενα αυτά με άλλα, αρκεί αι σχέσεις να μη αλλάξουν. Ή ύλη δέν τούς ενδιαφέρει, αλλά μόνον τὸ σχήμα».

Ἡ δημιουργία ὁμως ὄλων τῶν ἀριθμηθέντων κλάδων τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Ἀλγέβρας, ἴδια δὲ τὸ σύστημα τῶν ἀξιωματῶν πού ἀναφέρεται εἰς τὴν θεωρίαν τῶν συνόλων⁽¹¹⁾, τὴν ἀναπτύχθεισαν ὑπὸ τοῦ G. Cantor, παρουσίασε σειρὰν ἀντιφάσεων, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ παρακαμφθοῦν. Καὶ διὰ νὰ παρακάμψῃ τὰς παρουσιασθείσας ἀντιφάσεις εἰς τὰ διάφορα συστήματα τῶν ἀξιωματῶν, ἡ ἀξιωματικὴ Σχολὴ τοῦ Hilbert ἐδημιούργησε τὴν καλουμένην «θεωρίαν τῶν ἀποδείξεων» (Beweisetheorie) ἢ, ὅπως ἄλλως ὀνομάσθη ἡ μέθοδος αὕτη, τὰ Μεταμαθηματικά. Καὶ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Μεταμαθηματικῶν εἶναι ἡ ἀπόδειξις τοῦ μὴ ἀντιφατικοῦ τῶν συνήθων Μαθηματικῶν! Καὶ ἡ ἀξιωματικὴ αὕτη τάσις, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι χαρακτηρίζει τὴν σύγχρονον μαθηματικὴν σκέψιν⁽¹²⁾.

Ἄλλ' ἡ ἐξέτασις αὐτῆς ταύτης τῆς μαθηματικῆς σκέψεως, τῆς σκέψεως ἐκείνης ἢ ὁποῖα ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ δημιουργῇ οἰκοδομητὰ μὴ ἐπιδεχόμενα μηδεμίαν λογικὴν ἀντίρρησην, ἀποτελεῖ πρόβλημα τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀφίσταται τοῦ πεδίου τῆς ἐμπειρίας καὶ δέν εἶναι εὐκολον νὰ ἐρμηνευθῇ.

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΙΣΤΕΥΟ

«Ἡ ὕπαρξις τοῦ σοφοῦ (καὶ ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ μαθηματικοῦ ἴδια) ἡ τοῦλάχιστον ἐκείνης τῆς πνευματικῆς του ζωῆς, τῆς ἀνιδιοτελοῦς του δηλαδὴ προσπάθειας, περὶ τὰ ἀντικείμενα τὰ πλέον ἄλλα, καὶ τὰ μάλιστα ἀπομεικρωμένα τῶν ἡμετέρων ἀσχολιῶν τοῦ ἀνθρώπου» εἶπεν εἰς μίαν διάλεξίν του⁽¹³⁾ ὁ καθηγητὴς κ. Θ. Βαρόπουλος, «ἀπαιτεῖ ὑποστήριγμα, ἔχει ἀνάγκην τονωτικοῦ, ὅπερ δέν δύναται νὰ χο-

ρηγηθῇ εἰς αὐτόν, παρὰ ὑπὸ τῆς διαιοθήσεως του». Καὶ συνεχίζει: «Ὁ ἐρευνητὴς, ὁστις καλλιεργεῖ τὴν ἐπιστήμην, ἔχει ἀνάγκην, λέγει ὁ Emille Picard, διὰ νὰ στηριχθῇ, ἀριθμῶν πεποιθήσεων. Ὅφειλε νὰ εἴπῃ πρὸ παντὸς τὸ ἐπιστημονικὸν πιστεύω. Ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ τὸ πιστεύω τοῦτο τοῦ σοφοῦ εἶναι τὰ μέγιστα ἄπλοον καὶ διὰ τοῦτο δέν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισωμεν ἐπακριθῶς τὰς βάσεις του. Ὅσακις θελήσωμεν νὰ τὸ ἀναλύσωμεν, ἀποκομίζομεν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τοῦτο ἐρεῖδεται ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς θείας μυστικῆς πίστεως πρὸς τὴν πρόσοδον καὶ τὴν εἰμαρμένην τῆς ἐπιστήμης. Ὅσπερ ὁ μέγας κατακτητὴς, ὁ ἐπιστήμων τεινεὶ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν καλὸν τὸν ἀγγελοσ-ἐπίδρασις μυστηριώδης, ποδηγετοῦσα πρὸς ἕνα κοινὸν σκοπὸν τὰς ἐρεῦνας του, φαινομενικῶς ἀτακτοποιήτων συνόλων τῶν ἔργων του».

«Αἰσθανόμενος ἀφ' ἐτέρου, τονίζει ἐν συνχειρίᾳ ὁ αὐτὸς καθηγητὴς, κἄλλοιν παντὸς ἄλλου, ὅτι ἀνεῖ ἐξαιρέτου ἰδιοφυίας εἶναι ἀδύνατον εἰς αὐτόν νὰ ἐργασθῇ σοβαρῶς διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, Ἰδεαλιζει, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἐνσυνειδήτως τὴν σκοτεινὴν ἔνοιαν τῆς ἰδιοφυίας, καθιστῶν αὐτὴν εἶδος τι μυστηριώδους ἐμπνεύσεως».

Ὅστε ὁ ἐπιστήμων καὶ πρὸ παντὸς ὁ μαθηματικὸς, ὁ θέτων τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀκριβεστάτης καὶ πλέον λογικῆς ἐπιστήμης, ἐν τῇ ἐξερωνήσει τῆς ἀληθείας, Ἰδεαλιζει καὶ καταβάλλει προσπάθειας, ὅπως μελετήσῃ τὰ ἀντικείμενα τὰ πλέον ἄλλα καὶ τὰ μάλιστα ἀφίσταμενα τῶν καθ' ἡμέραν ἀσχολιῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ἄλλας πρωταρχικὰς μαθηματικὰς ἐνοίας τὰς δέχονται οἱ μαθηματικοὶ ὡς ἀληθεῖς καὶ μὲ τὴν ἀφετηρίαν αὐτὴν οἰκοδομοῦν ὅ,τι κομψὸν καὶ ὠραῖον ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ὁ κόσμος τῆς σκέψεως καὶ τῆς διανοήσεως. Μὲ ἄλλους λόγους ἢ θεωρίας τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ Ἄλγεβρα, χωρὶς νὰ παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποτελοῦν ἐν τῇ ἐπιστῆμῃ τὰ τελειότερα ἴσως προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς παρουσίας ἐν αὐταῖς τῶν κανόνων τοῦ ὀρθῶς σκέπτεσθαι, εὐρίσκονται πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ διεκδικοῦν τὸν τίτλον τοῦ ἀπολότου δι' ἐαυτὰς.

Αὗται ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι περισσότερο ἐπιστήμαι φιλοσοφικαὶ καὶ μεταφυσικαί, παρὰ οἰκοδομήματα στηριζόμενα εἰς τὰ ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς ἐμπειρίας. Καὶ ἡ ὁμολογία αὕτη, τῶν καθ' ἐξοχὴν ἐπιστημῶν, λέγει καὶ διδάσκει πολλά εἰς ὅλους ἐκείνους πού εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσουν τὴν βαυθεράν των σημασίαν.

(10) Μν. ἐργ. σελ. 22-23.

(11) Ἡ θεωρία τῶν συνόλων εἶναι ἕνας νέος τρόπος τῆς θεωρήσεως τῶν ἀριθμῶν, ὁ ὁποῖος μᾶς διευκολίνει εἰς πλείστα κεφάλαια τῆς μαθηματικῆς ἀναλύσεως.

(12) Ποβλ. Φ. Βασιλείου: Περί τῆς σύγχρονου ἀξιωματικῆς μεθόδου, Δελτίον Ἑλλην. Μαθ. Ἐταιρ. Τόμ. 12', 1937 σελ. 118-136.

(13) Θ. Βαρόπουλος: Ἡ Μαθηματικὴ σκέψις, Δελτίον Ἑλλ. Μαθ. Ἐταιρ. Τόμ. 15' 1935 σελ. 143.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ

Πολλάκις ἐδόθη μέχρι τοῦδε εἰς τὰς «Ἀκτίνας» ἢ εὐκαιρία νὰ παρουσιάσων τὴν τεραστίαν μεταβολήν, ἢ ὁποία ἐσημειώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας. Δὲν εἶναι ὁμως ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσα ἢ κίνησις, ἢ ὁποία παρουσιάζεται καὶ εἰς τὰς λεγομένας πνευματικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦσαν εἶχον ἄλλοτε ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸ δηλητήριον τοῦ ὕλισμου. Τοιούτοτρόπως κατὰ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ἐνεφανίζετο τὸ ὀξύμωρον σχῆμα οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν νὰ ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ πνεύματος καὶ νὰ ἐφαρμόζων εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν τὰς μεθόδους, αἱ ὁποῖαι ἤρμοζον μόνον εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Ἡδὴ ὁμως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, αἱ παρεκτροπαὶ αὗται ἐδημιούργησαν ζωηρὰν ἀντίδρασιν μεταξὺ τῶν ὕγιως σκεπτομένων ἐπιστημῶν, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν νὰ καθορίσων τὰς διαφορὰς μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου καὶ ἐπομένως καὶ τὴν διαφορὰν ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης. Τῆς σχετικῆς κινήσεως εἰκόνα μᾶς δίδει τὸ βιβλίον τοῦ Hessen, Die Geistes-Strömungen der Gegenwart, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε λόγος εἰς τὸ περασμένον τεύχος.

Ἀνεγνωρίσθη δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς ὅτι ὁ πολιτισμὸς, ἢ ἐνσάρκωσις τῶν ἀξιών τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, παρουσιάζει μὲν ἀναλογίαν πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον, ἀλλ' ἔχει καὶ διαφορὰς τεραστίας, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ παροραθοῦν ἀτιμωρητὶ ἀπὸ τὸν εἰλικρινῆ ἐρευνητήν. Οὕτως ὁ καθόλου πολιτισμὸς ἐμφανίζεται ἐν μέρει ὡς ἐπέκτασις τρόπον τινὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἀποσκοπῶν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς, ἂν καὶ δυστυχῶς δὲν εἶναι ὀλίγα αἱ ἐκφάνσεις ἐκεῖναι τοῦ πολιτισμοῦ αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν ἀκριβῶς εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ὅχι δὲ μόνον αἱ τεχνικαὶ καὶ αἱ οἰκονομολογικαὶ ἐπιστήμαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡ γλῶσσα

καὶ τὰ ἔθιμα καὶ ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις ἀκόμη δὲ καὶ ἡ Τέχνη καὶ ἡ Θρησκεία δύνανται ἐν μέρει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποδélé-pousai εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς καὶ ἐπομένως ὡς ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς αὐτοὺς ὡς καὶ ἡ φύσις νόμους. Ἀλλὰ μόνον ἡ ἀποψὶς αὕτη δὲν ἐξαντλεῖ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐκδηλώσεων τούτων τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι ἐκάστη ἐξ αὐτῶν πέραν τῆς ὠφελιμότητος, τὴν ὁποίαν περικελεῖ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς, ἔχει ἰδίαν νομοτέλειαν, ἀνεξάρτητον τῆς βιολογικῆς αἰτιότητος, νομοτέλειαν, ἢ ὁποία δύνανται νὰ ἐξηγηθῆ μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑποκείμενον.

Ὁ W. Windelband κατὰ τὸν πρυτανικόν του λόγον τοῦ 1894 περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ ἱστορίας καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, (Geschichte und Naturwissenschaft) πρῶτος ἐχάραξε τὰ μεταξὺ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν ὄρια. Πρὸ αὐτοῦ ἢ φυσιοκρατικὴ ἢ μέθοδος ἐχρησιμοποίησε παντοῦ τὴν αἰτιοκρατίαν. Κατ' αὐτὴν ἐκάστη μεμονωμένη περίπτωσις ἐθεωρεῖτο ὡς ἔκφρασις γενικωτέρου τινὸς νόμου, οὕτω δὲ ἀπὸ τῶν πολλῶν περιπτώσεων ἀνήγετο εἰς γενικώτερα αἰτία καὶ ἀπὸ τούτων εἰς ἄλλα ἀκόμη γενικώτερα, μέχρις ὅτου ἔφθανε καὶ αὐτὰς τὰς γενικωτάτας αἰτίας, τοὺς καθολικοὺς νόμους. Ἀλλ' εἰς τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Τὸ βασικὸν εἶναι τὸ ἀπαξ συμβαῖνον, τὸ μοναδικόν. Ἡ διαπίστωσις καὶ ἡ ἐξηγήσις του δὲν ἔχει σημασίαν μόνον διὰ τὴν συναγωγὴν γενικωτέρων νόμων καὶ συμπερασμάτων, ἀλλ' ἔχει ἀξίαν δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐρευνώμενον φαινόμενον. Ὡς ἐκ τούτου ἐνθ' ἡ μέθοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ «νομοθετικὴ», ἢ τῶν πνευματικῶν θὰ ἠδύνατο νὰ κληθῆ «ἰδιογραφικὴ». Ὅπως δὲ τὰς ἐχαρακτήρισεν ὁ μαθητὴς τοῦ Windelband, ὁ πολὺς H. Rickert, ἢ μὲν γενικοποιεῖ, ἢ δὲ ἐιδικοποιεῖ τὰ μελετώμενα φαινόμενα.

Ἡ διάκρισις τῶν μεθόδων ἦτο ἓνα σπου-

δαίον βῆμα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς διαφορᾶς, τῆς ὑφισταμένης μεταξύ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Ἄλλ' ὁ Rickert δὲν κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ περισσότερο. Ἐφθόνηε ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης τῶν δύο ομάδων τῶν ἐπιστημῶν ἦτο ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἐξεταζόμενον ἀπλῶς ἀπὸ δύο διαφόρων ἐπόψεων. Ὡς ἀντικείμενον δηλαδὴ ἐρεύνης ἀμφοτέρων ἐλάμβανε τὸν «αἰσθητὸν» κόσμον, τὸν ὁποῖον, ἐφ' ὅσον μὲν ἐξητάζετο ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν γενικῶν τῶν νόμων, ὠνόμαζεν φύσιν, ἐφ' ὅσον δὲ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἰδιαιτέρων περιπτώσεων, ὠνόμαζεν ἱστορίαν.

Ἄλλ' εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀρχαιμένη οὕτω διάκρισις τῶν πνευματικῶν ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἡ ἐξήγησις τοῦ Rickert διὰ τοῦ τοιούτου ὀρισμοῦ του καθιστᾷ τὰ ὅρια τῶν πνευματικῶν καὶ αὐτῶν εἰς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πολὺ στενὰ (*). Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἡ διαφορὰ μεθόδων ἐξυπακούει καὶ διαφορὰν ἀντικειμένου τῆς ἐρεύνης, πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ προσαρμόζεται ἡ μέθοδος. Καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐρεύνης ἐκατέρας τῶν ομάδων τῶν ἐπιστημῶν ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῶν. Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ φύσις εἶναι ἀνεξάρτητος ἀξιολογικῶν σκοπῶν, αἱ οἰαδιῆποτε ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ αποτελοῦν ἐνστάρικων ἰδεῶν καὶ τῶν ἀξιολογικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ πνεύματος.

Τοῦτου τεθέντος ἦτο πλέον εὐκόλον νὰ ἀπαλλαγοῦν αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι καὶ δὴ ἡ ἱστορία, καὶ ἀπὸ τὴν μηχανιστικὴν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ τοῦ Karl Marx καὶ ἀπὸ τὴν βιολογικὴν θεωρίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ O. Spenger. Αἱ θεωρίαι αὗται δὲν ἦσαν παρὰ διάφοροι ἐκφάνσεις τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἐφαρμοζομένων μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας καὶ παραγνώρισις τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτήρος τῶν ἐκφάνσεων τοῦ πνεύματος. Διότι, κατὰ μὲν τὴν πρώτην θεωρίαν αἱ δυ-

νάμεις, αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὰς ποικίλας ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι αἱ οἰκονομικαὶ ἢ μᾶλλον αἱ παραγωγικαὶ συνθήκαι. Ὁ οἰκονομικὸς δηλαδὴ παράγων εἶναι, κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτήν, ὁ μόνος παράγων, ὁ καθορίζων πάσας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ δίκαιον, ἡ ἠθικὴ, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ θρησκεία, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Marx, βασίζονται ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων. Ἐπομένως, κατ' αὐτὴν τὸ κέντρον τοῦ βάρους ἔγκειται ὄχι εἰς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' εἰς τοὺς κατωτέρους ἢ μᾶλλον εἰς ἕνα τῶν κατωτέρων παραγόντων, δηλαδὴ τὸν οἰκονομικόν. Εὐτυχῶς σήμερον εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ πολιτισμοῦ δὲν δύναται νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος περὶ τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Marx, διότι ἀνεγνωρίσθη ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀληθῆ παραγνώρισιν τῆς ἐσωτέρας οὐσίας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. «Ὁ ὕλισμος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῆται ὡς ὀριστικῶς ὑπερνικηθεὶς».

Τὴν χονδροειδῆ ταύτην μορφήν τοῦ ὕλισμοῦ δὲν ἔχει βεβαίως ἡ λεγομένη βιολογικὴ ἢ μορφὴ τῆς φυσικοκρατίας, ἰδίᾳ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν ἐνεφάνισεν ὁ O. Spengler ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ αὐτονομία τοῦ πνεύματος, θησιάζεται εἰς μίαν παμβιολογίαν. Πρὸς ἐρμηγείαν δηλαδὴ τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ δὲν λαμβάνεται ἐδῶ ὡς ὑπόδειγμα ἡ ἀνόργανος φύσις, ἀλλ' ἡ ἐνόργανος. Ὅστω βιολογικαὶ ἔννοιαι ἐκ τῆς ἐνοργάνου φύσεως χρησιμοποιοῦνται πρὸς κατανόησιν καὶ ἐρμηγείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Αἱ γενικαὶ γραμμὴ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ θεωροῦνται ὡς βιολογικὰ γεγονότα. Κάθε πολιτισμὸς ἐπὶ παραδείγματι θεωρεῖται ὅπως ἕνα φυτόν, καταβάλλεται δὲ προσπάθεια, ὥστε ὅλαι αἱ λειτουργίαι τοῦ φυτοῦ νὰ μεταφερθοῦν κατ' ἀνάλογίαν καὶ εἰς τὸν ὑπὸ ἔρευναν πολιτισμόν. Ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ἀνομήσις καὶ ὁ μαρasmus τοῦ φυτοῦ, θεωροῦνται ὡς ἀνταποκρινόμενα, εἰς κάθε πολιτισμόν, πρὸς τὴν νεανικὴν του περίοδον, τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν παρακμὴν του. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὑπάρχουν πράγματι ὡ-

(*) Πρβλ. τὸ ἄρθρον, εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον τῶν «Ἀκτίων», ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἰσθητὸς καὶ ὑπεραισθητὸς κόσμος».

ρισμένα ἀναλογίαι μεταξὺ τῶν βιολογικῶν καὶ τῶν πολιτιστικῶν φαινομένων, τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει ὅτι δύναται τις, βάσει τῶν ἀναλογικῶν αὐτῶν, νὰ ἐννοήσῃ τὸ βαθύτερον νόημα ἑνὸς πολιτισμοῦ. Παραδείγματός χάριν, καμμία βιολογικὴ θεωρία δὲν κατορθώνει νὰ ἐξηγήσῃ ἱκανοποιητικῶς τὸ μοναδικὸν φαινόμενον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Κάθε τοιαύτη προσπάθεια θὰ ἀπέτελει καὶ πάλιν παραγνώρισιν αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ πολιτισμοῦ, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ τῆς μηχανικῆς προτείνεται ἐδῶ ἢ βιολογικὴ ἐξηγήσις.

Εὐτυχῶς ὅμως καὶ ἡ νεωτάτη αὐτῆ μορφή τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας καταπολεμήθη ἤδη. Οἱ διαπρεπέστεροι τῶν συγχρόνων φιλοσόφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ Scheler, ὁ Rickert, ὁ Joel, ὁ Haering, δι' εἰδικῶν μελετῶν τῶν ἐπολέμησαν ἐπιτυχῶς τὰς ἰδέας τοῦ Spengler.

Οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ κατέδειξαν τὰς ἀδυναμίας τῆς θεωρίας του, καὶ τὴν ἀνεπάρκειάν της διὰ νὰ ἐξηγήσῃ ἱκανοποιητικῶς τὰ πνευματικὰ φαινόμενα τοῦ πολιτισμοῦ, πρὸ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ὁ ἄνθρωπος ἀδιάφορος, καὶ ἀπέδειξαν ὅτι τὸ πνεῦμα μόνον δι' ἀναλόγων μεθόδων εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πλησιάζει πρὸς αὐτό, κρατῶν ἀνὰ χεῖρας χειρουργικὴν μάχαιραν ἢ μικροσκοπίον, εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐδὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντιληφθῇ περὶ τῆς μυστηριώδους οὐσίας του καὶ τῶν θαυμαστῶν λειτουργικῶν του. Θὰ ἐξακολουθήσῃ παραμένων ἐξ ἴσου ξένος πρὸς αὐτὸ ὡς ἦτο καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐρευνῆς του, ἐὰν δὲν συμβῇ εἰς αὐτὸν κάτι ἀκόμη χειρότερον: Νὰ βλέπῃ δηλαδὴ ὕλην καὶ νὰ νομίζῃ ὅτι εἶναι τὸ πνεῦμα, νὰ νομίζῃ ὅτι τὰ πάντα γνωρίζει καὶ ὅμως νὰ ἀγνοῇ τὸ πᾶν. Διότι τὸ πνεῦμα μόνον διὰ τοῦ πνεύματος εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ.

I. K.

ΠΑΡΧΑΛΑΙΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΛΑΜΠΡΗ!

Λαμπρὴ! στὰ λούλουδα, στὸ φῶς, στὶς νύχτες τ' Ἀπριλιοῦ,
καὶ μέσ' στοὺς κήπους, στὶς ψυχές, στὰ χεῖλη τοῦ παιδιοῦ.
Λαμπρὴ! στὴν πόρτα τοῦ φτωχοῦ, στοῦ πλούσιου τὴν αὐλή,
ὁ πόνος ὁ πικρὸς μακρὰ, κι' ἡ θλίψη ἄλλοῦ ἢ θολή.

Λαμπρὴ! στὰ μάτια σιγανὰ πού ξέρουν νὰ μιλοῦν,
καὶ μέσ' τῶν δέντρων τὰ κλαδιὰ π' ὀλάνθιστα λυγοῦν.
Λαμπρὴ παντοῦ, στὸν οὐρανὸ καὶ στ' ἀναμμένο τὸ κερί,
Λαμπρὴ στὴ θάλασσα-γυαλί π' ἀστράφτει σὰν φλουρί.

Λαμπρὴ στὰ φύλλα τῆς καρδιάς π' ὀλόχρυσα γελοῦν,
καὶ στὶς ψυχές πού στοὺς ἐχθροὺς γλυκὰ χαμογελοῦν.
Λαμπρὴ στὰ πέλαγα, στὴ γῆ, στὰ μύρια τὰ κλαδιὰ,
Λαμπρὴ—ὦ χαρά!—πού φτάνει, νὰ, στὴ δόλια μου καρδιά.

ΜΠΛΑΙΖ ΠΑΣΚΑΛ

Τὰ μεγάλα πνεύματα έχουν όλα ένα κοινό χαρακτηριστικό: ότι ποτέ δεν παλιώνουν. Η μεγαλοφυΐα των είναι τόσο μεγάλη, ώστε τρυπάει τον πέπλο που απλώνει επάνω τους το πέρασμα του χρόνου, κι' έτσι στα μάτια κάθε γενεάς φαντάζονται σαν σύγχρονοι, που ζουν ακόμα, ή που πέθαναν μόλις πριν από λίγον καιρό.

"Ένας τέτοιος είναι κι' ο Πασκάλ, που τ'ονομά του μ'ας είναι τόσο γνωστό απ' τὰ μαθητικά μας βιβλία: "Η αρχή του Πασκάλ, τὸ θεώρημα τοῦ Πασκάλ κ.τ.τ. Οἱ μαθηματικοὶ εἶχαν στὶς μελέτες των τὴν εὐκαιρία ν' ἀκούνε πειὸ συχνὰ τ'ονομά του, γιατί πολλά θεώρηματα ὀφείλονται σ' αὐτὸν καὶ τὰ ἀνώτερα μαθηματικά έχουν ἓνα πολὺ μεγάλο κρέος ἀπέναντί του. Παρ' ὅλ' αὐτὰ, ἂν καὶ τ'ονομα τοῦ Πασκάλ μ'ας εἶναι τόσο γνωστό, ἂν καὶ θὰ νόμιζε κανεὶς, πὼς ὁ μέγας αὐτὸς μαθηματικὸς καὶ ἐφευρέτης πέθανε μόλις πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, ἐν τούτοις ἡ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του, ὡς σύνολο, πού εἶναι τόσο ἐνδιαφέροντα, εἶναι σχεδὸν ἄγνωστα στοὺς περισσότερους. Τὸ πρόσωπό του, γιὰ τοὺς περισσότερους, περιβάλλεται ἀπὸ τὸ φωτοστέφανο τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι γνωστές πολλές λεπτομέρειες ἀπ' τὴν πολὺπλοκή καὶ ἰδιόρρυθμη προσωπικότητά του, πού σὰν κι' αὐτὴν πολὺ λίγες ἔχει νὰ παρουσιάσει ὄχι μόνο ἡ ἐποχὴ του, ἀλλὰ καὶ γενικὰ ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία τοῦ πνεύματος.

Ἄλλὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Πασκάλ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ καταλάβει κανεὶς βαθειά, ἂν δὲν ἔχη ὕπ' ὄψιν του καὶ τὶς πνευματικὲς ζυμώσεις τῆς ἐποχῆς του, μὲ τὰ πειὸ σημαντικὰ τῆς γεγονότα, πού ἀποτελοῦσαν τὸ ἄμεσο καὶ τὸ εὐρύτερο περιβάλλον, μέσα στὸ ὁποῖο ἀναπτύχθηκε ὁ μέγας σοφὸς καὶ πού ἐν μέρει καθώρισαν τὴν κατεύθυνση καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀπασχολήσεών του. Γι' αὐτὸ, προσπαθώντας νὰ δώσουμε μιὰ σύντομη εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Πασκάλ, δὲν θὰ παραλείψουμε ν'

ἀναφέρουμε κι' ὅτι ἄλλο εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ τὴν παρουσιάσει πειὸ ζωντανή.

Ὁ Blaise Pascal σὲ ἡλικία τριῶν χρόνων ἔμεινε ὄρφανὸς ἀπὸ μητέρα, πού πεθαίνοντας ἄφισε στὸν σύζυγό της, πούχε μεγάλη θέσι στὴν πολιτική, καὶ ἄλλα τρία ἀκόμη παιδιά. Ὅταν ὁ Blaise ἦταν ὀκτώ χρόνων, τὸ 1631, ὁ πατέρας του, γιὰ νὰ δώσει καλύτερη μόρφωση στὰ παιδιά του, ἔφυγε ἀπ' τὴν Clermont, ὅπου ὤηρητοῦσεν ὡς πρόεδρος τῆς Cour des aides, καὶ πῆγε στὸ Παρίσι. Ἐκεῖ ἔλαθε μέρος σ' ἓναν ἐπιστημονικὸ κύκλο, πού γιὰ κέντρο του εἶχε τὴν οἰκογένεια τοῦ δικηγόρου Antoine Arnauld. Σ' αὐτὸν τὸν κύκλο ὅλοι ἐνδιαφέρονταν πολὺ γιὰ τὰ μαθηματικά καὶ τὶς φυσικὲς ἐπιστήμες. Τὰ συγγράμματα τοῦ Καρτεσίου, πού μόλις τότε εἶχαν κυκλοφορήσει, εὗρισκαν ἐκεῖ μεγάλη ἀντίδραση, γιατί κατ' ἀρχὴν στὴ φιλοσοφία καὶ τὰ προβλήματα τῆς δὲν εἶχαν πολλὴ ἐμπιστοσύνη, ἀφοῦ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ λυθοῦν μὲ τὴν πειραματικὴ μέθοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Σ' ἓνα τέτοιο πνευματικὸ περιβάλλον πέρασε ὁ Πασκάλ τὰ πρῶτα μαθητικά του χρόνια κι' ἦταν φυσικὸ, ἂν καὶ ἦταν ἀκόμα πολὺ μικρὸς, νὰ ἐπηρεασθῆ ἀπ' αὐτὸ. Ὡς τόσο ὁ πατέρας τοῦ Πασκάλ ἤθελε ν' ἀπομακρύνῃ τὸ πνεῦμα τοῦ παιδιοῦ του ἀπὸ κάθε τέτοια ἐπίδραση, καὶ μὲ ἐπιμέλεια εἶχε ἐπεξεργασθῆ γι' αὐτὸν ἓνα ὀρισμένο πρόγραμμα μορφώσεως. Σύμφωνα μ' αὐτὸ, ὁ γιοῦς του, πρὶν γίνῃ δώδεκα χρόνων, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὶς ἀρχαῖες γλώσσες, καὶ πρὶν περάσει τὰ δεκαεξὶ δὲν θὰπρεπε νὰχη καμμιά σχέση μὲ τὰ μαθηματικά. Ἐν τούτοις τὸ ἐξαιρετικὸ μυαλό τοῦ νεαροῦ σπουδαστοῦ δὲν μπορούσε νὰ κρατηθῆ μέσα στὰ ὅρια τοῦ πατρικοῦ προγράμματος. Ἀκολουθώντας τὶς κλίσεις του καὶ ἐπηρεαζόμενος ἀπ' τὰ προβλήματα πού τὸν περιεστοίχιζαν, πρὶν ἀκόμα γίνῃ δώδεκα χρόνων μελετοῦσε ἐλεύθερα χωρὶς ζήτη βο-

ήθεια τὸ πρῶτο βιβλίο τῆς γεωμετρίας τοῦ Εὐκλείδου, στὰ δεκαεξή του χρόνια (1639-1640) εἶχε κι' ἄλλας γράψει τὸ πρῶτο του βιβλίο «περὶ τῶν κωνικῶν τομῶν» καὶ ὕστερα ἀπὸ δύο χρόνια, τὸ 1642, παρουσίασε τὴν πρώτη του ἐφεύρεσι, τὴν ἀριθμητικὴ μηχανή. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ νεαροῦ ἐπιστήμονος ἐφαίνονταν ὅτι προχωρεῖ θαυμασία καὶ ἄλλοι περίμεναν ὅτι θὰ ἐξησφάλιζε ἕνα λαμπρὸ μέλλον. Τὸ ὄνομά του ἦταν ἤδη πασίγνωστο καὶ παντοῦ γινόταν δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμό. Ὁλος ὁ κόσμος ἦταν δικός του.

Τότε συνέβη στὸν πατέρα του Πασκάλ, πού ἐν τῇ μεταξῷ εἶχε διορισθῆ ἑπαρχος τῆς Νορμανδίας, ἕνα γεγονός, πού εἶχε κατόπι μεγάλη ἐπίδρασι στὴ ζωὴ ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας. Ἐστραμπούλιξε τὸ πόδι του στὴ Ρουέν καὶ ὁ πρακτικὸς γιατρός πού τὸν γιάτρευε, μαζὶ μὲ τὴν θεραπεία τὸν ἔκανε νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ πνεύματος καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν κάμῃ νὰ συμπαθῆ τοὺς Ἰανсениσταίς. Ὁ νεαρός Πασκάλ πού τοῦ ἔκανε βαθειὰ ἐντύπωσι ἡ αὐστηρὴ καὶ ἀσκητικὴ ζωὴ τῶν Ἰανсениστῶν, δὲν ἔμεινε κι' αὐτὸς ἀνεπηρέαστος ἀπ' τὸ πνεῦμά των. Πιεῖ μεγάλη ἔμφως ἐπίδρασι ὁ Ἰανсениσμός εἶχε ἐπάνω στὴν ἀδελφὴ τοῦ Blaise Ζακελίνα, πού, στὸ τέλος, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα τῆς, μῆτρε ὡς μοναχὴ στὸ μοναστήρι τοῦ Port—Royal. Τὸ 1647 ὁ Πασκάλ, μαζὶ μὲ τὴν ἀδελφὴ του, πῆγε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ ἀναλάβῃ ἀπὸ μιὰ βαρειά ὑπερκόπωσι. Ἐκεῖ ἀκούει τὰ κηρύγματα τοῦ ἀδῶδ Singlin, τοῦ πνευματικοῦ τοῦ Port—Royal. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κι' ὕστερα, ἀρχίζουν οἱ περιεργές ἀνακαλύψεις τοῦ Πασκάλ καὶ οἱ μελέτες του πού ἄρισαν ἐποχῇ: Οἱ νόμοι τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσεως, ἡ βαρομετρικὴ πίεσις, ἡ ἀρχὴ τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων κλπ.

Ἐστερα ἀπὸ δύο χρόνια, τὸ 1647, ὁ Πασκάλ βρίσκειται σὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴ κατάσταση, πού «κοσμικὴ» καὶ πνευματικὴ ζωὴ παλεοῦν μέσα του. Τέλος δέ, ὅταν ὁ πατέρας του τὸν παίρνει ἀπὸ τὸ Παρίσι, γιὰ νὰ τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὶς ἀδιάκοπες μελέτες του πού τὸν ἔχουν καταξενώλῃσει, καὶ τὸν φέρνει στὴν πατρίδα του, ρίχνεται στίς διασκεδάσεις καὶ στὴν κοσμικὴ ζωὴ μὲ ὅσο μέτρο τοῦ ἐπέτρεπαν τὰ ὄχι καὶ πολὺ πλού-

σια οἰκονομικά του. Ἐν τῇ μεταξῷ πέθανε ὁ πατέρας του καὶ γιὰ νὰ παρηγορηθῆ ἀπ' τὸ θάνατό του ζητάει νὰ πνιγῆ τὸν πόνο του μέσα σὲ περισσότερες διασκεδάσεις, προσπαθώντας νὰ τὶς στηρίξῃ καὶ θεωρητικὰ, μὲ τὴ μελέτῃ τῆς ἐπικουρείου φιλοσοφίας καὶ τοῦ Montaigne. Ἔτσι, τραδηγημένος ἀπ' τὶς διασκεδάσεις καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀπασχολήσεις του, ἔχενὰ γιὰ λίγο τὶς πνευματικὲς του ἀναζητήσεις. Γράφει μάλιστα καὶ μιὰ μελέτῃ μὲ τὸν τίτλο Discours sur les passions d' amour, πού εἶχε σκοπὸ νὰ ἀποδείξῃ, πὼς ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού θεραπεύει τὸν ἔρωτα, γιὰ νὰ δοθῆ ὕστερα στὴ φιλοδοξία.

Γιὰ κάθε ἔμφως ζωντανὸ καὶ εὐλιχρινῆ ἄνθρωπο κυτπάει μιὰ ὥρα πού ἀκούει μιὰ ἀνώτερη φωνὴ μέσα του, πού τὸν καλεῖ στὸν αἰώνιο καὶ οὐράνιο προορισμό του. Ἔτσι καὶ γιὰ τὸν Πασκάλ ἤλθεν ὁ καιρὸς πού τὸ αὐστηρὸ ἐπιστημονικὸ του μαλὸ δὲν μπορούσε νὰ διώσῃ τὶς λύσεις γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα. Πρόκειται γιὰ προβλήματα πού εἶχαν κάποτε φανερωθῆ μέσα στὴν ψυχὴ του καὶ μέχρι τώρα φαίνονταν πὼς εἶχαν πεθάνει. Γιατὶ σὲ μιὰ στιγμὴ δ' αὐτὰ ξαναζωντανέψαν καὶ ἀρχισαν νὰ πιέζουν τὴν ψυχὴ του, ζητώντας τὴ λύσι των. «Διψοῦσε τὸν Θεό, τὸν Θεὸ ὄχι τῶν μαθηματικῶν, πού εἶναι ἕνα ἀλγεβρικὸ σημεῖο, οὔτε τὸν Θεὸ τῶν φιλοσόφων, πού εἶναι ἀπλῶς μιὰ μεταφυσικὴ ἔννοια, ἀλλὰ τὸν Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπ' αὐτὸν τὸν ζῶντα Θεὸν ἔνοιωθε νὰ ἔλκεται ἡ καρδιά του».

Μὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴ διάθεσι, σὲ μιὰ ἐπίσκεψί του πρὸς τὴν ἀδελφὴ του στὸ Port—Royal, ἀκούσε τὸν ἀδῶδ Singlin σ' ἕνα κήρυγμά του, πού νόμιζε κανεὶς πὼς εἶχε λεχθῆ ἀποκλειστικῶς γι' αὐτόν: Ἡ πίστις δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα συνηθείας, ἀλλὰ μιὰ σοβαρὰ ἀπόφασις ἐμπρὸς στὸν Θεό, πού ἔχει γιὰ προϋπόθεσι τὴν ἀπόλυτη ἀπομάκρυνσι ἀπ' τὸν κόσμο, μὲ τὴν κακὴ ἔννοια τῆς λέξεως. Δύο ἡμέρες κατόπι ἐγινε στὴν ψυχὴ τοῦ Πασκάλ κάτι τὸ ἀληθινὰ θαυμαστό: Αἰσθάνθηκε ὀλοφάνερη τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ κι' ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ ὄλες οἱ ἀμφιβολίες του, ὄλες οἱ δυσκολίες

στό να πιστέψη, χάθηκαν άμέσως. Τα συναισθήματά του, που είχε κατά τη θαυμαστή εκείνη μέρα, τα έγραψε βιαστικά πάνω σ' ένα κομματάκι περγαμηνής, που ύστερα τόραψε στο ρουχό του ως ίερή ανάμνησι.

Άμέσως τότε ή ζήγώ του άλλαξε έντελώς. Τό πνευμά του άρχισε να άπασχολήται έντατικά με τά σπουδαιότερα μεταφυσικά προδλήματα και με την άξια και τη σχέση της πίστεις προς την γνώσι. Για τον Πασκάλ ό άνθρωπος είναι ένα πρόδλημα, που βρίσκει τη λύσι του μόνο στο Θεό. Η φιλοσοφία είναι άνικανή μόνη της να δώση τη λύσι. Μας δείχνει άπλως, άφ' ένός τό μεγαλειό του ανθρώπου, άποκαλύπτοντας τον θείο προορισμό του, και άφ' έτέρου την κακομοιριά του, φανερώνόντάς μας την ήθική αδυναμία του. Άπ' την άντινομία αυτή, συμπεραίνει ό Πασκάλ, μόνο με την πίστι είναι δυνατόν να σωθή ό άνθρωπος. Η ανθρώπινη γνώσι άν και δέν μπορεί να μας άποκαλύψη τον Θεό, έν τούτοις δέν είναι έντελώς άχρηστη, γιατί μας προπαρασκευάζει για την πίστι.

Ένθουσιασμένος ό Πασκάλ άπ' τις σκέψεις του αυτές, άποφασίζει να γράψη μιá μεγάλη άπολογητική του Χριστιανισμού, που θα κέρδιζε και τους φιλοσόφους, που νόμιζαν ότι όλα τά ζητήματα μπορούσαν να τά λύσουν με τη φιλοσοφία των, και τους άθείους, που δέν παραδέχονταν τίποτα. Άλλά τον πόθο του δέν καταφέρνει να τον πραγματοποιήση, γιατί οι Ίανσενιστάι του άναθέτουν να διεξαγάγη τον πόλεμο έναντίον των Ίησουϊτών, πόλεμο, που άπ' έδω και πέρα του άπορροφά όλόκληρο τον καιρό του. Στόν άγώνα αυτόν συμμετέχει φυσικά και ή αδελφή του Ζακελίνα. Όμοια στόν όρμητικό χαρακτήρα με τον αδελφό της, γεμάτη άπό πίστι στις ιδέες της και με έξαιρετικό θάρρος, γράφει στην ήγουμένη του παραρτήματος του μοναστηριού της στο Παρίσι σχετικά με την άποδοχή μιás προτάσειως του βασιλέως της Γαλλίας, που περιώριζε πολύ τό μοναστήρι τους: «Μόνο ή αλήθεια έλευθερώνει. Όταν έπίσκοποι δείχνουν πώς έχουν μόνον σθένος κοριτσιών, τά κορίτσια θα δείξουν σθένος έπισκόπων. Δέν μπορούμε να ύπερασπισθούμε την αλήθεια; Τότε πρέπει ν' άποθάνωμεν γι' αυτή».

Στόν άγώνα του έναντίον των Ίησουϊτών ό Πασκάλ ήταν άμείλικτος. Με τά περίφημα *Lettres écrites à un provincial par un de ses amis*, καταφέρει κτυπήματα, που μέχρι σήμερα άποτελούν τά κυριώτερα όπλα της έναντίον των πολεμικής. Άλλά και γενικώτερα τά «γράμματα» αυτά, γραμμένα άπό έναν μη θεολόγο και προωρισμένα για τον πολύ κόσμο, είχαν τέτοια έξαιρετική έπιτυχία σ' όλόκληρη την Εύρώπη, ώστε παρ' όλες τις άπαγορεύσεις της κυκλοφορίας των άπό μέρους της Πολιτείας και της Άγίας Έδρας, έγιναν γρήγορα δημοφιλέστατα.

Όταν έτελειώσεν ό άγώνας κατά των Ίησουϊτών, ό Pascal άφιερώθηκε και πάλι στις άπολογητικές του άπασχολήσεις, αλλά, άν και όλόκληρο τό έργο τό είχε έτοιμο μέσα στο μυαλό του και τό είχε συζητήσει και με τους φίλους του Port—Royal, δέν κατώρθωνε να γράψη πολλά πράγματα, γιατί ή έξάντλησις του προχωρούσε.

Ός προσφιλέστερη άπασχολήσις του έμεινε ή μελέτη της Άγίας Γραφής, που την ήξερε σχεδόν όλόκληρη άπ' έξω, άλλ' ιδιαιτέρως αγαπούσε τον 118 ψαλμό. Τό ύπόλοιπον των δυναμείων του τό άφιέρωνε στην άνακούφισι των πτωχών, μιá προσπάθεια που δέν εγνώριζε όρια. Κάποια φορά μάλιστα, που είχε μαζέψει στο σπήτι του μιá οικογένεια με ένα παιδι άρρωστο άπό εϋλογιά, για να μην κολλήσουν την άρρώστεια τά παιδιά της πειό μεγάλης του αδελφής, που συχνά τον έπισκέπτονταν στο σπήτι του, και για να μην άναγκασθή να διώξη την άπορη οικογένεια, έφυγε αυτός άπ' τό σπήτι του, αφήνοντάς το στους φτωχούς του προστατευομένους.

Η κατάσταση της υγείας του όμως, χαλασμένη καιρίως άπό τον βίο που έζησε ό Pascal πρό της έπιστροφής του, έχειρότερευε διαρκώς. Μόλις τριάντα έννέα χρόνων ό Blaise Pascal άπήλθε άπό τον κόσμο αυτό.

Στά κατάλοιπα του Πασκάλ βρέθηκαν πολυάριθμα φύλλα χαρτί, άσύνδετα μεταξύ των, που είχαν άποσπάσματα άπ' την περίφημη άπολογητική του, που σχεδίαζε να εκδώση. Τά χαρτιά αυτά, που είναι γνωστά ως «Στοχασμοί» του Πασκάλ, έπαθαν άπό τους διαφόρους εκδότας των, με τις διορθώ-

σεις και συμπληρώσεις των, αληθινή δόξασια, μέχρι που να βρουν την τελική των μορφή στην μνημειώδη έκδοσι του L. Brunschwig (1905), που συμπληρώθηκε από τον A. Espiard σε δύο τόμους (1923). Τα φύλλα αυτά, επειδή δεν είχαν καταταχθή απ' τον ίδιο τον Πασκάλ, είναι δύσκολο να καταλάβη κανείς ποιά είναι το γενικό σχέδιο στο οποίο ανήκαν. Ένα όμως είναι βέβαιο, πως αποτελούν τις «οδοποιτικές σημειώσεις μιας ψυχής, στο δρόμο της προς τον Θεό» και μäs αποκαλύπτουν το έσωτερικό του μεγάλου αυτού σοφού, στον αγώνα του για να βρη την πραγματική και τη μόνη αλήθεια.

Αποκαρδιωμένος απ' τη μελέτη των επιστημών, που αφίνουν αναπάντητα τα μεγάλα έρωτήματα της ζωής και είναι ανίκανες να δώσουν μιä λύσι σ' αυτά, αφίνοντας ανικανοποίητες τις βαθύτερες της ανθρωπίνης ψυχής ανάγκες, στρέφεται προς τη μελέτη αυτού του ανθρώπου. Το μόνον ήθικό κέρδος απ' τη μελέτη π.χ. των μαθηματικών, είναι: ότι μπρός στο άπειρο γεννάται στον έρευνητή το αίσθημα του φόβου και του σεβασμού απ' τη μιä μεριά, και της αυτοταπεινώσεως απ' την άλλη. Γιατί ο άνθρωπος, έμπρός σ' όλα τα δημιουργήματα, είναι ένα άθροισμα αντιφάσεων και παραδόξων. Ζητεί π.χ. την αλήθεια, και μέσα του βρίσκει μόνο σκοτάδι: κι' άδεδαιότητα. Θέλει τη γαλήνη και ζητάει πάντοτε την περιπέτεια. Έχει ανάγκη από ήσυχία, και μέσα του συναντά μόνο κακομοιριά και μιζέρια. Η έσωτερική αυτή αντίνομια του ανθρώπου δίνει στον Πασκάλ το συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος κάποτε είχε αυτή την άπειρη ευτυχία, που τώρα ζητάει μάταια να την αναπληρώση με κάθε τι που του τυχαίνει έμπρός του και που μόνο με κάτι τι το άπειρο είναι δυνατό να γεμίση. Άλλη θεραπεία δεν υπάρχει καμμιä, γιατί κι' η φιλοσοφία, που ύπόσχεται στον άνθρωπο τη θεραπεία του, η τον ξεγελάει, κλεινοντάς του τα μάτια μπρός στη φυσική του αδυναμία να πετάξη μόνος του στα ύψη απ' τα όποια ξέπεσε, η τον άπελπίζει, προσπαθώντας να τον πείση να συνηθίση στην δυστυχία του

και να ξεχάση το μεγαλειό του, που έχασε απ' τα χέρια του.

Άλλά η φιλοσοφική απόδειξις της ύπαρξεως του Θεού δεν έχει καμμιä αξία; Όχι, γιατί στην ανθρώπινη ψυχή δεν αρκεί να ξέρη ότι υπάρχει ο Θεός. Θέλει, εκτός απ' αυτό, να μάθη και πως είναι ο Θεός και ποιά είναι η διάθεσις του για τον άνθρωπο. Κι' έδω έγκείται η αξία της θρησκείας, που ύπόσχεται στον άνθρωπο να του αποκαλύψη στα ζητήματα αυτά την αλήθεια. Άπ' τη ποικιλία των διαφόρων θρησκειών ο άνθρωπινος λόγος μπορεί να εύρη ποιά είναι η αληθινή, γιατί η αληθινή θα πρέπει να μην άρνηται ούτε την πραγματικότητα της αξιολύπητης καταστάσεως του ανθρώπου, ούτε την ιστορικότητα του παρασμένου του μεγαλείου. Τα δυο αυτά σημεία υπάρχουν μέσα στο απολυτρωτικό έργο του Ίησού, που είναι συγχρόνως αναγνώρισις και της αξίας και της άθλιότητος του ανθρώπου.

Για να λάβη κανείς προσωπική πείρα της απολυτρώσεως του Χριστού, πρέπει να προπαρασκευασθή το έδαφος διανοητικά, ως να έλθη η ώρισμένη ώρα που ο Θεός αποκαλύπτει στην καρδιά του ανθρώπου. Έτσι ένω το μυαλό προετοιμάζει την πίστι, η καρδιά την υποδέχεται και τη στερεώνει. Έτσι στο πρόσωπο του Χριστού φανερώνεται απ' ένός η ανθρώπινη αδυναμία για να λυτρωθί απ' την κακομοιριά και την άμαρτία, και απ' έτέρου η άπέραντη θεία αγάπη, που θέλει ελοι οι άνθρωποι να σωθούν και να ξανάδρουν την ευτυχία για την οποία απ' την άρχη τους είχε πλασμένους.

Αυτό σε γενικές γραμμές και με λίγα λόγια είναι το περιεχόμενο των σκέψεων του Πασκάλ. Μ' αυτές ο Πασκάλ άφίνει να φανή η αληθινή του προσωπικότης, που είναι κάτι πολü πειδ μεγάλο και πολü πειδ βαθü απ' τον άνθρωπο του εργαστηρίου και του βιβλίου. Δείχνει τη δίψα του όχι μόνο για την μερική, την πεπερασμένη, αλλά και για την άπόλυτη, την αιώνια αλήθεια, που δεν μπορεί να την ξεχωρίση κανείς απ' τη ζωή. Αυτό, όπως είπεν ο Vinet, «άνοίγει, η μάλλον δίνει, τα μάτια».

Ο ΜΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΜΟΝΙΣΜΟΥ

Τὸ θέμα εἶναι βεβαίως κοινὸν καὶ πλεῖστα ἔχουν λεχθῆ ἔπ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἄσκοπος ἡ ἀνακίνησις του διὰ δύο λόγους, α') διότι ὁ Χαϊκελ καὶ αἱ θεωρίαι του ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, καὶ ἐνίστε μέχρι σήμερον, ἐχρησιμοποιοῦντο ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς κοινοθεωρίας καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἐπιστημονικὸν περιβλήμα τοῦ ὕλισμου, β') διότι ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη, διὰ σοφῶν ἐκπροσώπων της, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται νὰ ἀνεύρουν τὴν ἀλήθειαν, ἀποδεικνύει τὴν πλάνην τοῦ Χαϊκελ. Ἀυτὰ τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ὅπως καὶ μερικὰς ἄλλας ἀποκαλύψεις, θὰ ἔλεγα, ἐπὶ τοῦ μονισμοῦ, ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπ' ὄφιν τρυ ὁ χριστιανὸς ἐπιστήμων, ὅχι βεβαίως διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον στηρίζει καλύτερον τὰς πεποιθήσεις του, ἀλλὰ διὰ νὰ ἴδῃ καὶ τὰς πλάνας τῆς δῆθεν παντοδυναμίου ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἤλθε νὰ εἰρωνευθῆ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, διότι κατώρθωσε νὰ ἐρευνήσῃ, χωρὶς κἂν νὰ ἐρημνέσῃ, μερικὸς νόμους φυσιολογικῆς ἐξελίξεως τῶν ζώων.

Ἡ ἀμέτροτος ποικιλία τῶν ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν εἰδῶν παρῆγεν εἰς τοὺς φυσιοδίφας μεγάλας δυσκολίας διὰ τὴν μελέτην καὶ κατάταξιν τῶν. Ἐὰν κατορθοῦτο νὰ σχεδιασθῆ ἓνα γενεαλογικὸν δένδρον τῶν ζῶντων εἰδῶν ἐπὶ τῆ βάσει ὀρισμένων κανόνων, τότε ἡ ζωολογία δὲν θὰ ἦτο ἀπλῶς μία περιγραφικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ θὰ εἰσῆρχετο καὶ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ θεματός της. Πῶς ἐνεφανίσθη ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς, ποῖους νόμους ἠκολούθησε, ποῖα ἡ συγγένεια τῶν διαφόρων εἰδῶν μεταξύ τῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ζωϊκῆς κλίμακος;

Τὸ 1809 ὁ Lamarck ἀνέπτυξεν εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ζωολογικὴ φιλοσοφία» τὰς ἀρχὰς τῆς ἐξελίξεως τῶν εἰδῶν διὰ μεταμορφώσεως. Ἰδὸν τί γράφει περὶ τοῦ μετα-

μορφισμοῦ εἰς τὴν «Ζωολογικὴν φιλοσοφίαν», ποῦ ἀποτελεῖ καὶ τὸ κυριώτερον ἔργον του: «Ὅλα τὰ ὀργανικὰ σώματα εἶναι παράγωγα τῆς φύσεως. Αὕτη ἤρχισε νὰ παράγῃ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ παράγῃ καθ' ἑκάστην τὰ ἀπλούστερα ἐνόργανα σώματα. Ἐξ αὐτῶν γίνονται τὰ ἔμβια ὄντα, τὰ ὁποῖα συνίστανται κατ' ἀρχὰς ἀπὸ ἓνα σῶμα ἀπλοῦν, ὁμογενές, γλοιώδες, στερούμενον ἰδιαίτερον ὀργάνων καὶ ἀποτελούμενον ἀπὸ λεπτῶν κυτταρικῶν ἰσθῶν, ὁ ὁποῖος τρέφεται ἀπὸ τὸ ὑγρὸν περιβάλλον του. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὀργανισμοὺς, τῇ βοηθείᾳ χρόνου μακροῦ καὶ τῇ συνδρομῇ ἀπείρου σειρᾶς ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ἐδημιουργήθησαν ὅλα τὰ γνωστὰ ζῶα. Ἡ θέσις, τὸ κλίμα, τὸ περιβάλλον, παρήγαγον ἀνάγκας, πρὸς τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθῆ τὸ ζῶον καὶ οὕτω πως, διὰ μιᾶς ἰδιαίτερας ἱκανότητος, διὰ τοῦ «ἐξωτερικῶν αἰσθημάτων», τὸ ζῶον παρουσίαζε νέα ὄργανα καὶ νέας μορφάς. Ἡ ἐπαναλαμβανομένη χρησιμοποίησις ἐνὸς ὀργάνου ἢ ἐνὸς μέρους τοῦ σώματος αὐξάνει τὸ ὄργανον καὶ καθιστᾷ τὸ ζῶον ἱκανὸν νὰ προσαρμοσθῆ πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἡ μεμβράνα τῶν ἄκρων τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα νήχονται εἰς τὸ ὕδωρ, αὐξάνει διὰ τῆς ἐκτάσεως τοῦ δέρματος μεταξὺ τῶν δακτύλων, ἐνῶ οἱ δάκτυλοι τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα συνηθίζουσι νὰ παραμένουν ἐπὶ τῶν δένδρων, ἐπιμηκρύνονται διὰ τὴν συλλαμβάνουσι τοὺς κλάδους. Ἡ γλώσσα τοῦ ὄφεως εἶναι μακρὰ ἔνεκα τῆς μεγάλης χρήσεως. Ἐξ ἀντιθέτου ἡ ἀχρηστία ἐνὸς ὀργάνου ἐξασθενεῖ τοῦτο καὶ προκαλεῖ τὴν παλινδρόμησιν καὶ τὸν ἀφανισμόν. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀσπάλακος καὶ τοῦ πρωτέως ἔχουν ἀτροφῆσαι, διότι τὰ ζῶα αὐτὰ κáμνον πολὺ μικρὰν χρῆσιν τῶν ὀπτικῶν τῶν ὀργάνων, ἐφ' ὅσον ζοῦν εἰς μέρη σκοτεινά.

Τὴν θεωρίαν τοῦ Lamarck ἀπεδέχθη καὶ ὁ Geoffroy-Saint-Hilaire, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἐπολέμησεν ἐντόνωσ ὁ μέγας φυσιοδίφης

Cuvier, ὁ ὁποῖος δι' ἄδρων ἐπιχειρημάτων ἀπεδείκνυε τὴν ὑπαρξιν, εἰς διαφόρους ἐποχάς, πολλῶν ομάδων ζῶων (πρωτοζῶων, κοιλεντέρων, μαλακίων, ἀρθρωτῶν κλπ.) ὡς και τὸ ἀμετάβλητον τούτων.

Τὸ 1859 δίδει νέαν ὄθησιν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελλίξεως ὁ Darwin, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περιφήμου συγγράμματός του «Ἡ καταγωγή τῶν εἰδῶν ἐπὶ τῆ βάσει τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς», προσθέτει δύο νέα στοιχεῖα, δηλ. τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα και τὴν φυσικὴν ἐπιλογὴν, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἰσχυροτέρου. Κατὰ ταῦτα ἐκ τῶν ζωτικῶν εἰδῶν θὰ ἐπιζήσουν τὰ ἰσχυρότερα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ ἀνθέξουν εἰς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος. Αἱ νέα ἰδιότητες, αἱ ὁποῖαι ἀποκτώνται ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι, εἰς τὰ διάφορα εἶδη, κληρονομοῦνται εἰς τοὺς ἐπιγόνους και οὕτω μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν δημιουργοῦνται νέα εἶδη. Ὁ Darwin κατορθώσας νὰ ἐπιδείξῃ μερικὰς μεταβατικὰς κατὰ τὴν ἀντίληψίν του μορφὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων ποικιλιῶν τῶν ζῶων, ἐνόμισεν, ὅτι ἔλυσε και τὸ πρόβλημα τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου, τὸ ὁποῖον οὕτω πως παρουσιάζει ἀδιάσπαστον συνοχὴν και ἐνότητα ἀπὸ τῶν κατωτέρων οργανισμῶν, ὅπως εἶναι ἡ ἀμοιβία, μέχρι τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ 1866 ἀναπτύσσεται ὑπὸ τοῦ Ernst Haeckel, καθηγητοῦ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γένης, εἰς τὰ συγγράμματά του «Γενικὴ μορφολογία» και «Ἱστορία τῆς δημιουργίας τῶν οργανικῶν ὄντων» ὁ μονισμός. Ὁ μονισμός εἶναι ἡ μηχανικὴ και ὕλιστικὴ ἐξήγησις τῆς ζωῆς ὕλης. Ἐκ τῆς ἀνοργάνου ὕλης παρήχθη ἡ οργανικὴ, ἡ ὁποῖα διὰ ποικίλων χημικῶν μεταβολῶν ἐσημάτισε τὸ πρῶτον ζωντανὸν κύτταρον. Μετὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πρῶτου τούτου κυττάρου ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς ζωῆς εἶναι συνέπεια τῶν φυσικῶν νόμων. Ἄλλ' ὁ μονισμός ταχέως προσέλαβε τὰς διαστάσεις κοσμοθεωρίας και εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τοὺς συγχρόνους και μεταγενεστέρους, χρησιμεύσας ὡς τὸ βῆθρον τοῦ ὕλισμοῦ. Ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ δὲν ἦτο παρὰ μόνον συνέπεια χημικῶν ἀντιδράσεων, ὁ Χαϊκὲλ διεκήρυττεν ὅτι ἀνέτρεπε θεμελιώδη δόγματα τῆς μεταφυσικῆς, τοῦ Θε-

οῦ, τῆς ἐλευθερίας και τῆς ἀθανασίας.

Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὁ μονισμός ἐδιδάχθη εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια, ὅταν ὅμως ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται οἱ καρποὶ του εἰς τὴν διαπαιδαγωγίαν τῶν νέων, προεκάλεσεν ἐντόνους διαμαρτυρίας μεγάλων διδασκάλων. Ἡ ἐπιτυχία του κατ' ἀρχὰς ἐν μέρει ἐξηγεῖται, διότι ἐπρόκειτο περὶ εὐφροῦς συνδυασμοῦ τῆς θεωρίας τοῦ Lamarck και Darwin και διότι ἡ ἰδέα τῆς ἐνόητος εἰς τὴν φύσιν, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιλαμβάνεται και ὁ ἀνθρώπος, εἶναι προσφιλεῖς ἰδέα εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ μελετητοῦ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων.

ΠΩΣ ΕΣΤΗΡΙΧΘΗ ΕΙΣ ἼΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ Ο ΧΑΪΚΕΛ

Ἄλλ' ἡ θεωρία τοῦ Χαϊκὲλ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ πολλὰς δυσχερίας, ἐπιστημονικὰς, λογικὰς, φιλοσοφικὰς. Αἱ δυσχέρεια αὐταί, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν εἰς τὴν ἀρνησίαν τῆς, ὀρθώνονται ἰσχυραί, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν, σήμερον. Μεγάλοι σύγχρονοι ἐπιστήμονες προσφέρουν θετικὰ στοιχεῖα, ἀπολύτου ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, διὰ νὰ καταρτίσουν τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Χαϊκὲλ.

Εἰς τὸν περίφημον ἰατρικὸν περιοδικὸν «Presse Médicale» και εἰς τὸ τεύχος τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου 1940 ὁ καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, Henri Rouvière δημοσιεύει ἄρθρον μὲ τὸν τίτλον ὁ «Μονισμός και ὁ Χαϊκὲλ», εἰς τὸ ὁποῖον ἀνασκευάζει τοὺς ἐπιστημονικοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Χαϊκὲλ. Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτὸ στηρίζεται κυρίως ἡ παρούσα ἐκθεσις περὶ τῶν συγχρόνων ἀντιλήψεων ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ μονισμοῦ.

Ὁ μονισμός βασίζεται ἐπὶ δύο πλανῶν: 1ον μίᾳ ψευδοῦς ἐρμηνείας τοῦ λαμαρκεσμοῦ και τοῦ δαρβινισμοῦ. 2ον τῆς θεμελιώδους πλάνης τοῦ βιογενετικοῦ νόμου.

Ἡ βαθμιαία ἐξέλιξις, ὅπως ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ Lamarck, δὲν κατώρθωσε νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς παλαιοντολογίας, διότι ἀπλούστατα δὲν ἀνεκαλύπτοντο οἱ διάμεσοι τύποι μεταξὺ τῶν εἰδῶν και ὡς ἐκ τούτου, διὰ νὰ ἐξοικονομηθῇ τὸ κενόν, ἐθεωρήθη ὅτι ὁλόκληροί γενεαὶ τῶν μέσων αὐτῶν τύπων—ὁποῖα ἀτύγχα!—ἀπώλεσθησαν κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελλίξεως τῆς γήϊνης

σφαιρας. «Ἀλλά και ἐάν δεχθῶμεν τοῦτο ὡς ἀληθές, λέγει ὁ Γάλλος καθηγητής Grasset, πάλιν πρέπει νά παρακάμψη ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξέως τὸν σκοπέλον τῆς μεταβάσεως ἀπὸ φυτικού τινος εἶδους εἰς ζωϊκὸν και μετὰ ταῦτα τὸν ἀκόμη μεγαλύτερον τοῦ ὀρνικτοῦ εἰς φυτικόν». Ἀλλὰ και εἰς ὠρισμένα λεπτομερείας τὸ σύστημα τοῦ Lamarck ἐλέγχεται ἐσφαλμένον οὕτω π. χ.—διὰ νά ἀναφέρωμεν μίαν λεπτομέρειαν, ἡ ὁποία ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ Rouvière—ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀργάνων ἐκ τῆς χρήσεως εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν ζῶα, τὰ ὁποία ζοῦν ἐντὸς σκοτεινῶν σπηλαίων και τῶν ὁποίων οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι κανονικοί, ἐνῶ ἄλλων, τὰ ὁποία ζοῦν εἰς τὸ φῶς, οἱ ὀφθαλμοὶ ἔχουν ἐκφυλισθῆ ἢ δὲν ὑπάρχουν. Ἐναντίον τῆς βαθμιαίας ἐξελιξέως τοῦ Lamarck ἀντεπεξῆλθεν ὁ Ὀλλανδὸς βιολόγος de Vries, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε μὲ ἱκανὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα τὴν θεωρίαν τῶν ἀποτόμων ἀμμάτων εἰς τὴν φύσιν, διὰ τὴν δημιουργίαν νέων εἰδῶν. Καὶ αἱ βιολογικαὶ δὲ ἀντιλήψεις τοῦ Driesch περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐντελεχείας εἰς τοὺς ζῶντας ὀργανισμοὺς ὡς και τοῦ Otto Strasser, ἐκ τῶν νεωτέρων, ὁ ὁποῖος δέχεται τὴν ἱκανότητα τοῦ μητρικοῦ κυττάρου εἶθθς ἀπὸ τῆς καταβολῆς του διὰ τὴν διάπλασιν τοῦ τελικοῦ εἶδους (θεωρία τῆς ὀρθογενέσεως), μαρτυροῦν τὴν μετὰ λόγου ἀντίκρουσιν τῆς θεωρίας τῆς ἀπολύτου μηχανικῆς ἐξελιξέως.

Εἰς τοὺς παράγοντας τοῦ Lamarck ὁ Darwin προσέθεσε τὴν φυσικὴν ἐπιλογὴν. Ἄλλ' ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ ἐξηγεῖ μόνον τὴν διατήρησιν τῶν εἰδῶν και τὴν ἐξαφάνισιν τούτων. Δὲν εἶναι ἱκανὴ π.χ. νά δημιουργήσῃ ὄργανα ἢ σύνολον ὀργάνων, τὰ ὁποία διαφοροποιοῦν τὰς τάξεις και τὰς οικογενείας τῶν ζῶων. Ὁ Darwin δὲν προσκομίζει κανένα γεγονός, τὸ ὁποῖον νά ἀποδεικνύῃ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ εἶδους εἰς τὴν τάξιν και ἀπὸ τῆς τάξεως εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν παραγόντων, τοὺς ὑποίους ἀνέπτυξε και εἰδικώτερον τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Ἐπειτα πῶς ἐξηγεῖται δὲ παραλλήλως πρὸς τὰ ἰσχυρὰ ζῶα ὑπάρχουν και μικρὰ και ἀνίσχυρα, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἢ ὅτι ἄλλα ἰσχυρότατα ζῶα δὲν ὑπάρ-

χουν πλέον ἢ τείνουν νά ἐκλείψουν; Ὁ μέγας ἐντομολόγος Fabre εἰς τὸ ἔργον του «Ἀναμνήσεις ἐντομολογικαί», λέγει, «ἐκλονίσθη ἡ ἐμπιστοσύνη μου εἰς τὴν φυσικὴν αὐτὴν ἱστορίαν, ἡ ὁποία ἀπαρνείται τὴν φύσιν και δίδει τὴν προτιμήσιν τῆς εἰς θεωρητικὰς ἀπόψεις, παρὰ τὴν πραγματικότητα τῶν γεγονότων».

Ο ΛΑΜΑΡΚ ΚΑΙ Ο ΔΑΡΒΙΝΟΣ ΠΕΡΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ

Ὁ Χαϊκελ ἐνῶ χρησιμοποιεῖ κατὰ κόρον τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Lamarck και τοῦ Darwin διὰ νά ἰδρῶσῃ τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν του και νά ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῆς πίστεως, ἡ ὁποία, ὡς ἔγραφεν, «ἀρχίζει ἐκεῖ ὅπου τελειώνει ἡ ἐπιστήμη» παραδόξως ἀποσιωπᾷ τὸ γεγονός ὅτι τόσον ὁ Lamarck ὅσον και ὁ Darwin ἀπέδιδον εἰς τὴν ἐξελιξίν δημιουργὸν ἀρχήν, ἡ ὁποία προήρχετο ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἴδου τί γράφει ὁ Lamarck εἰς τὸ Γ' κεφάλαιον τῆς «Ζωολογικῆς Φιλοσοφίας»: «Ἀναμφιβόλως οὐδὲν ὑφίσταται ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ ὑπερέχου δημιουργοῦ πάντων τῶν πραγμάτων». Προσπαθεῖ βεβαίως ὁ Lamarck νά ἐξηγήσῃ τὴν δημιουργίαν κατ' ἴδιον τρόπον. Θεωρεῖ τὴν φύσιν ὡς δημιουργοῦσαν τὰ ζῶα τυφλῶς και κατὰ νόμους μηχανικούς, οἱ ὁποῖοι ἐκτείνονται εἰς ὀλόκληρον τὸ σύμπαν, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ φύσις δὲν ἐπιδιώκει ὠρισμένον σκοπὸν, ἀλλ' ἐπιγραμματικῶς ἐπιλέγει «δὲν πρέπει νά συγγέωμεν τὸ ὥρολόγιον μὲ τὸν ὥρολογιοῦν, τὸ ἔργον μὲ τὸν δημιουργόν. Ἡ φύσις εἶναι ἓνα ὄργανον, τοῦ ὁποίου τοὺς νόμους ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς και ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται παντοῦ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τῆς φύσεως. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἦσαν ἠθελημένοι και προκαθορισμένοι ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ». Αὐτὰ γράφει ὁ Lamarck εἰς τὴν «Φυσικὴν Ἱστορίαν τῶν ἀσπονδύλων ζῶων», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ καλύτερον ἔργον του, κατὰ τὸν Poggier, και τὰ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὸ Β' κεφ. τοῦ συγγράμματός του «Ἀναλυτικὸν Σύστημα τῶν Θετικῶν γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ ὁμως ὅλα αὐτὰ δὲν ἐνοχλοῦν τὸν Χαϊκελ νά γράφῃ τὰ ἐξῆς: «Τὸ ἔργον τοῦ Lamarck εἶναι πλήρως μονιστικόν, δηλαδὴ μηχανιστικόν. Ἡ ἐνότις τῶν αἰτίων εἰς τὴν ὀργανικὴν και ἀνόργα-

νον φύσιν, ή τάσις τών αίτιών αὐτῶν, ή όποία εἶναι αἱ φυσικαί καί χημικαί ιδιότητες τῆς ὕλης, ή άπουσία μᾶς ζωϊκῆς δυνάμεως, ή προσέλευσις όλων τών οργανισμῶν από άπλάς προγονικάς μορφάς, αἱ όποιαί προήλθον εκ τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς άνοργάνου ὕλης, με μίαν λέξιν όλαί αἱ βασικάί προσποθέσεις τῆς μονιστικῆς βιολογίας, εἶναι διατυπωμέναί εις τό ἔργον τοῦ Lamarck».

'Εξ ἄλλου δέν δυνάμεθα νά υποθέσωμεν, λέγει ό Rouvière, ότι ό Haeckel, ό όποίος τόσον πολὺ ἐχρησιμοποίησε τόν Darwin, ἠγνοεῖ τήν πίστιν τοῦ Darwin εις τόν Θεόν. Εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ ἔργου του περί τῆς καταγωγῆς τών ειδῶν, ό Darwin θεωρεῖ τήν ἐξέλιξιν ὡς τό «άποτέλεσμα νόμων θετιμεινῶν εις τήν φύσιν από τόν Δημιουργόν» καί παρὰ κάτω λέγει «δέν ὑπάρχει ἕνα ἄληθές μεγαλειον εις αὐτὸν τόν τρόπον τοῦ βλέπειν τήν ζωήν, με τὰς διαφορούς δυνάμεις τῆς διδομένης ἀρχικῶς από τόν Δημιουργόν εις ἕνα μικρόν ἀριθμόν ζωϊκῶν μορφῶν ἢ καί εις μίαν μόνην;» Διὰ τόν Darwin εἶναι ὕψηλότερα ή αντίληψις τοῦ Δημιουργοῦ, ό όποίος ἐδημιούργησεν ὠρισμένας μορφάς ικανάς νά ἐξελιχθοῦν ἀφ' ἑαυτῶν, παρὰ νά πιστεύσῃ κανεῖς ότι ό Δημιουργός εἶχεν ἀνάγκην νέων πράξεων δημιουργίας διὰ νά συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ παρρουσιάζοντο από τοὺς νόμους Του.

Ο ΒΙΟΓΕΝΕΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΧΑΙΚΕΛ—Η ΑΥΤΟΜΑΤΟΣ ΓΕΝΕΣΙΣ

'Ερχόμεθα εις τήν δευτέραν πλάνην τοῦ Haeckel: τόν περίφημον βιογενετικόν νόμον. Κατά τόν νόμον αὐτόν τοῦ Haeckel, ό όποίος άποτελεῖ τό ισχυρότερον στήριγμα τῆς θεωρίας του καί ὑποστηρίζεται καί σήμεραν ὑπό τών βιολογούντων ἐν 'Ελλάδι, καί οργανισμοί κατὰ τήν ατομικήν των ἐξέλιξιν, τήν ὄντογονίαν δηλ., διέρχονται δι' ὄλων τών σταδίων τῆς ἐξελέξεως τών προγόνων των, διὰ τῆς προγονικῆς ἐξελέξεως, τῆς φυλογονίας, ἤτοι ή ὄντογένεσις, ή ἀνάπτυξις τοῦ ὄντος, εἶναι βραχεῖα καί σύντομος ἐπανάληψις τῆς φυλογενέσεως, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ φύλου. Τά διάφορα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμβρύου ἐνός ἀνωτέρου σπονδυλωτοῦ, τοῦ ἀνθρώπου π. χ.,

παριστοῦν τὰς διαδοχικάς μορφάς τῆς ἐξελέξεως τών προγόνων τοῦ ἀνθρώπου. 'Ομοιάζει λ. χ. τό ἐμβρυον τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀρχάς με σκόληχα, κατόπιν με ἀμφίβιον καί τέλος με κατώτερον θηλαστικόν. 'Η ἀναλογία αὐτῆ τοῦ ἐμβρύου τοῦ ἀνθρώπου με κατώτερας μορφάς ζῶων ἐθεωρήθη ὑπό τοῦ Haeckel ὡς τό ἀδιάσειτον ἐπιχείρημα, δι' οὐ ἀπεδείκνυε τήν καταγωγήν τοῦ ἀνθρώπου από κατώτερα ζῶα.

'Εναντίον τοῦ νόμου αὐτοῦ ἀντετάχθησαν οἱ περίφημοι βιολόγοι Hertwig καί Vialleton. Πρὸ τοῦ Haeckel ό von Baer διετύπωσε ὡς ἐξῆς τὰ συμπέρασματά των ἐμβρυολογικῶν του παρατηρήσεων: 1) 'Ο,τι εἶναι κοινόν εις μίαν ομάδα ζῶων, ἀναπτύσσεται ἐνωρίτερον εις τό ἐμβρυον, από ό,τι εἶναι ἰδιαίτερον. 2) Γενικώτερα καστατάσεις παράγουν ὀλιγοτερον γενικάς, μέχρι τοῦ σημείου τῆς ειδικοποιήσεως. 3) Κάθε ἐμβρυον ζῶου διακρίνεται ἰδιαίτερος, καί 4) Κατά βάθος τό ἐμβρυον ἐνός ἀνωτέρου ζῶου δέν ὀμοιάζει ποτέ με ἕνα ἄλλο ζῶον, ἀλλά μόνον με τό ἐμβρυον τοῦ τελευταίου. 'Οπως παραδόξως, λέγει ό Vialleton, ἐνῶ ό Haeckel στηρίζεται ἐπὶ τών τριῶν ἄλλων συμπερασμάτων τοῦ von Baer διὰ νά δημιουργήσῃ τόν περίφημον βιογενετικόν νόμον του, διέρχεται ἐν σιγῇ τό τέταρτον των συμπερασμάτων τοῦ ὀνομαστοῦ ἐμβρυολόγου, προφανῶς διότι τοῦτο ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀπόψεις του. 'Η ἰδία κακομεταχείρισις τοῦ von Baer, ὅπως τοῦ Lamarck καί τοῦ Darwin. Τό μητρικόν κύτταρον ἐνός σπονδυλωτοῦ οὐδαμῶς ὀμοιάζει με μίαν ἀμοιβάδα, ὅπως διατείνεται ό Haeckel, διότι ἀπλούστατα τό κύτταρον αὐτό από τῆς στιγμῆς τῆς γονιμοποιήσεως ἔχει ὅλας τὰς δυνατότητας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τελείου οργανισμοῦ, ἐνῶ ή ἀμοιβάς οὐδεμίαν ἐξέλιξιν εἶναι ἰκανή νά παρουσιάσῃ.

'Ο Haeckel θεωρεῖ ότι οἱ ζῶντες οργανισμοί προέρχονται από ἕνα πρωτοπλασματικόν κύτταρον, τό μονήρες, τό όποῖον παρήχθη δι' αὐτομάτου γενέσεως. 'Ο Huxley ἀνεκάλυψε εις τὰ βάθη τών ὄκεανῶν τόν κυριώτερον ἀντιπρόσωπον τών μονήρων, κατὰ τήν ἀντίληψιν αὐτοῦ τοῦ Haeckel, τόν όποῖον ὀνόμασε Bathybius Haeckelii. 'Ατυχῶς ὁμως τό ὄν αὐτό ἀνελύθη ὑπό χημικῶν,

οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἐκθεσίαν των δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀναγράψωμεν: ἡ ἀνάλυσις ἀπέδειξεν, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν βιολογίαν τοῦ Lefevre, ὅτι ὁ Bathybius Heackellii δὲν ἦτο παρὰ ἓνα κοινὸν μεταλλικὸν παράγωγον, δηλ. ἀνόργανον. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐνοχλεῖ τὸν Haeckel καὶ προχωρεῖ. Βασίζομενος ἐπὶ τοῦ περιήρημου βιογενετικοῦ νόμου, θεωρεῖ ὅτι ἀπὸ τὸ μονήρες παρήχθη ἐμπύρηνον κύτταρον ἀπλοῦν, ἡ αἰμοιβία, ἡ ὁποία κατόπιν ἐπολλαπλασιάσθη. Οἱ ἀπόγονοι αὐτῆς, οἱ ὅποιοι διετήρησαν τὴν ἰκανότητα τῆς ἐλευθέρως κινήσεως, εἶναι οἱ σκώληκες. Ἐκ τῶν σκωλήκων διεπλάσθησαν τὰ μαλάκια, τὰ ἀκτινωτά, τὰ ἄσθρωτά, τὰ σπονδυλωτά. Ἡ συγκριτικὴ ἀνατομία, λέγει ὁ Haeckel, μᾶς διδάσκει ὅτι πρὸ τῶν κρανιῶν ζώων ὑπῆρχον τὰ ἀκράνια, ἄνευ κρανίου καὶ ἐγκεφάλου· ἐκ τούτων προῆλθον τὰ κρανιωτά μέχρι τοῦ 21ου προγονικοῦ τύπου, τοῦ πιθηκάνθρωπου.

Πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν ὅμως αὐτὰς τὰς μεταμορφώσεις μέχρι τοῦ ἀνθρώπου; Ὁ Haeckel ἐπ' αὐτοῦ δὲν ὁμιλεῖ. Ἀρκεῖ ὅτι εὐρίσκει τὴν εὐθείαν γραμμὴν τῆς ἐξελέξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀφίσωμεν τὴν περιήρημον πλαστογραφίαν μετὸν τύπον τοῦ Neanderthale, τοῦ Κινανθρώπου κ.λ.π., θὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὴν μικρὰν λεπτομέρειαν τῆς κολοσσιαίας διαφορᾶς τῶν ὁμάδων τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ πιθήκου. Πῶς τόσον ἐπιφανεῖς βιολόγοι παραβλέπουν πρόδηλον βιολογικὸν γεγονός, τὸ ὅποιον ἀφ' ἑαυτοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῆς διαφορᾶς; Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἡ ἄλλη λεπτομέρεια τῆς ἰδιαιτέρας ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνας ἄλλος κόσμος, ὁ κόσμος τῆς ἐλευθερίας, τῆς βουλήσεως, τῆς συνειδήσεως, ὁ ὁποῖος, ὅπως λέγει ὁ μέγας βιολόγος Cappel, οὐδαμοῦ τῆς ζωικῆς κλίμακος συναντᾶται. Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπέλθῃ ταυτοποίησις; Ἐπὶ ἔτι ὁ Ρῶσσος φυσιολόγος Pavlow προσεπάθη-

σε νὰ παραγάγῃ ἢ νὰ προκαλέσῃ εἰς τὰ ζῶα ψυχικά γεγονότα καὶ, πέραν μηχανικῶν τιῶν ἀντανακλάσεων, οὐδὲν κατώρθωσεν.

Ὁ πειρασμὸς τῆς θεωρίας περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως, διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων, εἶναι πάντοτε μέγας. Τὸ φαινόμενον τοῦ Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ὄνειρεύεται ὅτι ἐν συνεργασίᾳ μετὸν Μεφιστοφελῆ θὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀνάπτυσιν, εἰς μίαν φιάλην, διὰ διαφορῶν ἀλχημιστικῶν μέσων, ἐνὸς ἀνθρωπαρίου, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται. Μετὴν ἀνακάλυψιν τῆς κολοειδοῦς συστάσεως τῆς ζωῆς ὕλης, ἡ ὁποία τόσον πολὺ ἐμελετήθη τελευταίως, καὶ ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἐνὸς μικροτάτου ζῶντος ὀργανισμοῦ, τοῦ βακτηριοφάγου τοῦ d' Herelle, ὅπως λέγεται, ἐπιστεύθη ὅτι πλησιάζομεν νὰ ἴδωμεν τὰ ὄρια μεταξὺ τῆς ζωῆς καὶ τῆς νεκρᾶς ὕλης. Μετὰ τὸν βακτηριοφάγον ὅμως αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἔχει διάμετρον μικροτέραν τοῦ $\frac{1}{10000}$ τοῦ χιλιοστομέτρου, ἀνεκαλύφθησαν ἀκόμη μικρότεροι ὀργανισμοί, οἱ εἰσὶ—πρωτεΐναια καὶ ἐν τούτοις οἱ βιολόγοι ἐξακολουθοῦν νὰ ἀναζητοῦν τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῆς ζωντανῆς καὶ τῆς νεκρᾶς ὕλης.

Πρὸς τὸ παρὸν μένομεν εἰς τὰ πρὸ 50ετίας, ὅσον ἀφορᾷ τὸ κεφάλαιον τῆς αὐτομάτου γενέσεως, περίφημα πειράματα τοῦ Παστέρ, ὁ ὁποῖος ἐβεβαίωσεν ὅτι ποτὲ δὲν παρέστη μάρτυς αὐτομάτου γενέσεως.

Ἄλλ' ἔστω, ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι βλέπομεν εἰς τὸ ἐργαστήριον δημιουργουμένην ζῶσαν ὕλην. Τί σημαίνει τοῦτο; Γνωρίζομεν καὶ δεχόμεθα ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ὑπάρχει κολοσσιαία διαφορὰ μεταξὺ τῆς ζωντανῆς καὶ τῆς νεκρᾶς ὕλης. Ὅτι καὶ ἂν συμβῇ, ἡ ζωντανὴ οὐσία ἔχει μίαν πνοήν, τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐρημνεύσωμεν εἰς τὸ ἐργαστήριον. Αὐτὴ ἡ πνοὴ δὲν μᾶς ἀφίνει νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ Δημιουργοῦ.

Ο ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΔ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ο Oscar Wilde είναι κι' αυτός από τους συγγραφείς που τ' όνομά τους έχει συνδεθῆ με τ' άνυπόστολο και όλότελα άπροκάλυπτο κήρυγμα τῆς άνηθικότητας. Είναι άληθεια ότι από τó έργο του δέν λείπει κι' ἡ σοβαρή αντιμετώπιση τῆς ζωῆς, χαρακτηριστικό του όμως γνώρισμα είναι κυρίως—θλιβερή δόξα—ένος «έπικουρισμός», ἡ λατρεία τῆς ἐφήμερης άμαρτωλῆς ἀπολαύσεως, τó άνέβασμά τῆς σέ θεότητα, που παρουσιάζεται ἐπιθλητική, ώραία και ἰδανική, μπορεί νά εἰπῆ κανείς, ἔτσι όπως τó ταλέντο του Ουάιλντ τῆν ἐξαυλώνει μέσα στής Τέχνης τῆν ὡμορφία.

Ἡ «Φλωρεντινή Τραγωδία» του, βέβαια, που παρουσιάζει μόνο τόν κούφιο κι' ἐπιπόλαιο χαρακτήρα τῆς σαρκικής ἀγάπης, ἔτοιμης νά πετάξῃ σ' ἐκείνον που ἡ εὐνοία τῶν πραγμάτων θά τόν δεῖξῃ, στήν κάθε στιγμή, δυνατότερο, δέν βρίσκεται μακριά από τῆν ἀλήθεια. Ἡ «Δούκισσα τῆς Πάδουας», πάλι, είναι ἕνα ρωμαντικό έργο, με αρκετά ὕγιεις ἀρχές. Νικητής σ' αὐτό βγαίνει (ὁ Γκουίντο Φερράντι) ὁ τύπος του ἀνθρώπου που ἐκτιμᾷ τῆν ἠθική ἀξία κι' ἀγωνίζεται νά τῆν κάμῃ νόμο τῆς ζωῆς του, ἀκόμα κι' ὅταν ὁ κατώτερος ἀνθρώπος μέσα του τόν τραθᾶ πρὸς τῆν ἀντίθετη πλευρά. Ἐπίσης τó έργο δείχνει καί τῆν ἐπίδρασι που ἔχει, ἀκόμα και πάνω στήν κακία, (τῆς Δούκισσας, στό Δικαστήριο, τῆς τετάρτης πράξεως) ἡ μεγαλόκαρδη συμπεριφορά, ἀφού μονάχα αὐτή μπορεί νά νικήσῃ τῆν κακία, γιατρέυοντας τόν κακό. Διαπνέεται τó έργο κι' από τῆν ἰδέα ὅτι τó πάθος τó ἐρωτικό ἔχει εὐεργετική ἐπίδρασι στό χαρακτήρα, και τού ἀφιερώνονται γι' αὐτό ποιητικώτατοι ὕμνοι. Τῆν ἀπάντησι στοὺς ὕμνους αὐτοὺς τῆν δίνει κι' ἡ ἴδια ἡ δράσι, μέσα στό έργο. Ὁ έρωτας αὐτός σπρώχνει σέ φόνο τῆ Δούκισσα, μία γυναίκα που πρὶν ἀπ' αὐτὸν παρουσιάζεται σάν προσωποποίησης τῆς ἀρετῆς καί τῆς εὐσπλαχνίας, και μόνο ἡ ἀπόφασί τῆς, στό τέλος, νά σώσῃ τόν ἀθῶο, πεθαίνοντας αὐτή, παρουσιάζεται σάν μέσο κάποιου ἐξαγνισμού γιά τó ἔγκλημα τῆς.

Ἀκόμη περισσότερο, ἡ «Βενετία τῆς Λαίδης Οὐίντερμιν» είναι ἕνα έργο και ἠθικῶς καλύτερο: Κάποια παραστρατημένη μητέρα δέχεται νά θυσιαστῆ γιά νά γλυτώσῃ τῆν κόρη τῆς ἀπό παρόμοιο παραστράτημα, στό τέλος μάλιστα δέν χρει-

άζεται οὔτε τῆς μητέρας ἡ θυσία κι' ὅλα τελειώνουν καλά γιά ὅλους.

Στή «Σαλώμη» όμως παρουσιάζεται ἕνας τύπος Σαλώμης γεμάτης ἀκολασία, που στρέφεται ἀκόμα και πρὸς τόν προφήτη Ἰωάννη, Ὅταν πέφτει ἡ αὐλαία, τó τέρας αὐτό τῆς ἀμαρτίας, ἡ Σαλώμη, βρίσκει, βέβαια, τó τέλος που περιμένει παρόμοια ἐκτρώματα: Ὁ Ἡρώδης διατάζει νά τῆν σκοτώσουν κι' οἱ στρατιῶτες ὁμοῦν και συντρίθουν κάτω ἀπό τῆς ἀσπίδες τους τῆ Σαλώμη, τῆν κόρη τῆς Ἡρωδιάδος. Ἐτσι μπορεί νά εἰπῆ κανείς πὸς δέν ἔχει βási ἀνήθικη τó έργο αὐτό, ἀφού στό τέλος, ἔστω και με δυό γραμμές, παρουσιάζεται ἡ φρικτῆ κατάληξις που ἀκολουθεῖ τῆ φρικτῆ ζωῆ. Σ' ὅλο όμως τó έργο εἶναι σκορπισμένη ἡ γοητεία που φαίνεται πὸς αἰσθάνονταν ὁ συγγραφεὺς ἀπό τόν ἀκόλαστο τύπο που ζωγράφισε. Τόν ντύνει με καλλιτεχνικό ντύμα, φαίνεται πὸς τόν περιεργάζεται με ἀρρητῆ ἡδὼν, τόν κυττάει ἀπ' ὅλες τῆς μεριές—κι' ἄς ξέρει τί τόν περιμένει. Ἀλλῶστε και μόνο ὅτι ὁ συγγραφεὺς συνέλαβε και παρουσίασε ἕνα σατανικό τύπο ἀμαρτίας, που ζητᾷ νάχη γι' ἀντικείμενό τῆς τῆν ἀγιότητα, ἀρκεῖ γιά νά κάμῃ τó έργο ἐξαιρετικῶς ἀνήθικο—γι' αὐτό κι' εἶχε ἀπαγορευθῆ στήν ἀρχῆ τó ἀνάβασμά του. Γενικότερα, ὅλο τó έργο του Wilde ξεχωρίζει γιά τῆν «ἐλευθεριότητα» του.

Ἀλλά κι' ἡ ζωῆ του ἦταν γεμάτη περιφρόνησι γιά κάθε ἠθικό νόμο. «Στό Ἄλγερ», λέει στό βιβλίό του «Oscar Wilde» ὁ André Gide, που ἦταν φίλος του, «περπατοῦσε στό δρόμο με συνοδούς κι' ἀκολούθους ἕνα παράδοξο τσοῦρμιο ἀπό πλιατσικολόγους. Μιλοῦσε με τόν καθένα. Τους κύτταξε ὅλους με χαρά και τούς πετοῦσε τὰ λεφτά του στήν τύχη.—Ἐλπίζω, μου ἔλεγε, πὸς τῆν ἔκαμα ἀρκετῶς ἀνήθικη αὐτῆ τῆν πολιτεία».

Αὐτὸς εἶναι ὁ Ουάιλντ. Ἐκεῖνο που κυρίως ξεπηδᾷ ἀπό τὰ έργα του, τὰ θεατρικά, τῆς μελέτες, τὰ ἀρθρα του, ἀλλά κι' ἀπό τῆ ζωῆ του, εἶναι, γιά τόν συνεισθημένο ἀναγνώστη, ὁ Διονυσιασμός, ἡ θεοποίησης τῆς κοσμικῆς χαρᾶς, ἡ λατρεία τῆς ἀμαρτίας. Ἐτσι ὁ Ουάιλντ, που τó ταλέντο του τόν ἔχει ἀνεβάσει στή χορεία τῶν συγγραφέων που διαβάσκονται (ἡ ἀκούονται) ἀπληστα ἀπό τόν κόσμο, κινδυ-

νεύει να δώσει πολύ κακήν οδηγία σ' όσους θ' άκουγαν τὸ κήρυμά του.

Άξίζει νὰ τὸν πλησιάσει κανεὶς περισσότερο, γιὰ νὰ ἰδῆ τί καρπούς ἔφεραν αὐτὲς οἱ ἰδέες.

*

Εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸ τὸ τραγικὸ δράμα τῆς ζωῆς τοῦ Οὐάιλντ: Βρισκόταν στὸ κορυφωμα τοῦ θριάμβου του, γεμάτος δόξα, πλοῦτο, λάμψη, ὅταν, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ δίκη πού εἶχε κινήσει, ἕνα μηνυτῆς, κατὰ τὸ μαρκησίου τοῦ Queensberry, βρέθηκε—ἀπὸ μηνυτῆς—κατηγορούμενος, γιὰ ἀκατονόμαστα ἠθικὰ παραστρατήματα, ἀπὸ κείνα πού ἀκόμη καὶ ἡ πειρὸ συνειθισμένη εὐκολοϊκανοποίητη κοινωνικὴ ἠθικὴ τὰ θεωρεῖ ἐντελῶς ἀτιμωτικά. Ἀποτέλεσμα τῆς νέας αὐτῆς δίκης ἦταν νὰ καταδικασθῆ ὁ ποιητῆς σὲ καταναγκαστικά ἔργα δυὸ ἐτῶν καὶ νὰ κλειστῆ στὴ φυλακὴ τοῦ Wandsworth πρῶτα καὶ τοῦ Reading ὕστερα. Ἔτσι ὅλη ἡ διασημότης του πῆγε εἰς βάρος του, γιὰ τὴν ἄτιμωσις αὐτῆ ἔγινε γνωστὴ σ' ὅλο τὸν κόσμο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ καταρακίλισμά του τὸ μεγαλώνει ἀκόμη περισσότερο τὸ ὕψος τῆς θέσεως πού εἶχε στὴν κοινωνία. Ὑπέφερε ὅλων τῶν εἰδῶν τίς δυστυχίες καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς, δικάσθηκε δυὸ φορές γιὰ χρεωκοπία, ἔχασε τὸ δικαίωμα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν του, ἔγινε περιγέλως τοῦ ὄχλου ἀρκετὲς φορές, ἐδασανίσθηκε σκληρὰ μέσα στὴ φυλακὴ, αὐτὸς ὁ καλλιτέχνης ὁ ἀμαθὸς ἀπὸ κάθε κακοπερσία, ἔγινε ἔτσι ἕνα βαθύτατα τραγικὸ πρόσωπο.

Ὅταν τελείωσε κάποτε ὁ καιρὸς τῆς ποινῆς, δὲν μπορούσε πειὰ νὰ μείνῃ στὴν Ἀγγλία καὶ ταξίδεψε στὴ Γαλλία. Στὴ Dieppe ὅμως ὅπου πρωτοπῆγε, μόλις ἔμπαινε σ' ἕνα ἐστιατόριο, ἔβλεπε ὄλους τοὺς ἀγγλοὺς πελάτες νὰ φεύγουν. Ἀναγκάσθηκε νὰ καταφύγῃ σ' ἕνα παραθαλάσιο χωριό, τὸ Berneval, μὲ τὸ ὄνομα Σεβαστιανὸς Μέλμοθ κι' ἐκεῖ προσπάθησε νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ ταλέντο του καὶ νὰ ξαναγράψῃ καινούργια ἔργα, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἐλύγισε πάλι μπροστὰ στὴν ἀμαρτία, ἄφησε τὸ ἥσυχο χωριουδάκι ὅπου ὄλοι τὸν ἐκτιμοῦσαν, καὶ ξαναβῆκε τοὺς ἴδιους κύκλους τῆς διαφθορᾶς.

Ἀνθρώπος ὅμως πού εἶχε περάσει δυὸ χρόνια στὴ φυλακὴ, δὲν ὑπορούσε νὰ ζῆ, μιὰ πού στὴ ζωῆ του ξανάρθαν πάλι τὰ παλαιὰ πάθη: Τόρριξε στὸ πιετὸ κι' ἀφέθηκε πιά στὴν ὁποιαδήποτε ἀθλιότητα. Πολὺ σύντομα ἦλθε ὁ θάνατος κι' ἔτσι στὶς 3 Δεκεμβρίου τοῦ 1900, ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐκῆδεψαν τὸν Οὐάιλντ, πού μόλις εἶχε κλείσει 46 χρόνια ζωῆς. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ὅτι ὄλα τὰ στεφάνια πού σκέπασαν τὸν τάφο του ἦσαν ἀνώνομα. Μόνον ὁ ξενοδόχος του εἶχε βάλει τ' ὄνομά του σ' ἕνα στεφά-

νι, μὲ τὴν ἀφιέρωσι «στὸν νοικάρη μου».

*

Εἶναι λοιπὸν ἀληθινὰ ἀποστομωτικὴ, τραγικὴ, ἡ ἀπάντησι πού ἔδωσε στὴ «διδασκαλία» τοῦ Οὐάιλντ ἡ πραγματικότης τῆς ζωῆς: Ἔκαμε τὸν κήρυκα τῆς σπάνιου παραδείγματος ἀνθρώπου σκληρότατα τιμωρημένου, ἄστυρο πού γκρεμίστηκε, ἐξ αἰτίας τῆς, μέσα στὸ βυθὸ τῆς ἐσχάτης ἀτιμώσεως. Ἔτσι πληρώνει ἡ ζωὴ!...

Ἐκεῖνο ὅμως πού αὐξάνει ἀκόμη περισσότερο τὴ δραματικότητα τῆς ζωῆς τοῦ Οὐάιλντ, εἶναι τὸ ὅτι, κατὰ τὸ διάστημα τῆς φυλακίσεώς του, κάτω ἀπ' τὸ καμτοῖκι τῆς πραγματικότητος ἀναγκάσθηκε νὰ ἀναγνωρίσῃ πὼς τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἠθικὸν κόσμο δὲν ἔλξει στὴ ζωῆ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ μπορέσῃ ὕστερα νὰ νικήσῃ τὸν κατώτερον ἑαυτὸ του καὶ νὰ ζῆσῃ μέσα σ' αὐτὸν τὸν ἠθικὸν κόσμο. Πετραδάκι-πετραδάκι ἔχτισε μέσα του ὁ πόνος, ὁ μέγας αὐτὸς δάσκαλος, τὸ οικοδόμημα τῆς σωστῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς. Μέσα στὴ φυλακὴ ἔγραψε τὸ «De Profundis», ἕνα μεγάλο γράμμα, πού ἀποσπάσματα του δημοσιεύθηκαν μετὰ τὸν θάνατό του μ' αὐτὸν τὸν τίτλο, κι' ἐκεῖ δειχνεῖται πόσο ἡ ψυχὴ αὐτῆ φωτίσθηκε μέσα στὴ δυστυχία. «Ἄλλὰ ἄφησα τὸν ἑαυτὸ μου», γράφει, «νὰ κυριευθῆ ἀπὸ τὴ γοητεία ἀνόητης καὶ ἡδονικῆς τρυφῆς. Διασκέδαζα μὲ τὸ νὰ εἶμαι ἕνας flaneur, ἕνας δανδῆς, ἕνας κύριος τῆς μόδας. Ἔγινα ὁ καταστροφεὺς τῆς μεγαλοφυΐας μου. Ἐπερνα τὴν ἡδονὴ ὅπου μ' ἄρεσε καὶ τραβοῦσα τὸ δρόμο μου. Εἶχα ξεχάσει πὼς κάθε μικρὴ πράξις τῆς καθημερινῆς ζωῆς φτιάκει ἢ χαλάει τὸν χαρακτήρα καὶ ὅτι γι' αὐτό, ὅτι ἔχεις κάνει κρυφὰ, κάποτε θ' ἀναγκασθῆς νὰ τὸ φωνάξῃς δυνατὰ ἀπὸ τὰ κεραμίδια. Ἐπαυσα νὰ εἶμαι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Δὲν ἤμουν πιά ὁ κυβερνήτης τῆς ψυχῆς μου καὶ δὲν τὸ ἤξερα. Ἄφινα τὴν ἡδονὴ νὰ μὲ κυριεύῃ. Κατέληξα σὲ φοβερὴ ντροπῆ».

Εἶχε βαθύτατη ἐπίγνωσι τῆς δυστυχίας πού δέρνει τὸν ἀμαρτωλό. Ἔνας ἀπὸ τοὺς μύθους πού τοῦ ἄρεσε νὰ διηγῆται (καὶ ἦταν ἐξαιρετικὸς ὁμιλητῆς ὁ Οὐάιλντ) εἶναι ὁ ἀκόλουθος: Δείχνει—δοσ κι' ἂν δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς, βέβαια, νὰ τὸν θεωρήσῃ ὡς ὑπόδειγμα ἀπὸ τὴν ἀποψι τῆς εὐλαθείας—πόσο ξένη πρὸς κάθε ἰδέα ἔστον πραγματικῆς χαρᾶς εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἀμαρτίας, πόσο ἁμοιά εἶναι μὲ τὴν Κόλασι: «Ὑστερα ἔγινε βαθεῖα αἰωπὴ στὸ Δικαστήριον τοῦ Θεοῦ. Κι' ἡ ψυχὴ τοῦ ἀμαρτωλοῦ προχώρησε ὀλόγουμη μπροστὰ στὸν Θεό.

Κι' ὁ Θεὸς ἄνοιξε τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς τοῦ ἀμαρτωλοῦ.

—Σίγουρα, η ζωή σου ήταν πολύ κακή. Έκαμες αυτό, εκείνο (άκολουθοῦσε δλόκληρος ποταμός από άμαρτίες). ‘Αφού Έκαμες δλ’ αυτά, θά σέ στείλω, φυσικά, στην Κόλασι.

—Δέν μπορείς νά με στείλῃς στην Κόλασι.

—Καί γιατί δέν μπορώ νά σέ στείλω στην Κόλασι;

—Γιατί ἐκεί ἔζησα ὅλη μου τή ζωή.

—Έγινε τότε βαθειά σιγαλιά στο Δικαστήριο του Θεού.

—‘Ε, καλά. ‘Αφού δέν μπορώ νά σέ στείλω στην Κόλασι, θά σέ στείλω στον Παράδεισο.

—Δέν μπορείς νά με στείλῃς στον Παράδεισο.

—Καί γιατί;

—Γιατί ποτέ μου δέν μπόρεσα οὔτε νά τόν φαντασθῶ.

Κ’ ἔγινε βαθειά σιωπή στο Δικαστήριο του Θεού.

‘Επίσης καταλάβαινε ὁ Ουάιλντ τή σημασία πού εἶχε γιά τήν ἐξέλιξι του ἡ φυλακή. ‘Όταν ὁ Αντρέ Γκιδε τόν ἀνεκάλυψε στο Βερνεβαί, καί του ἐξέφρασε τή λύπη του γιά τήν καταστροφή πού εἶχε ἔλθῃ, ὁ ποιητής του εἶπε:

—‘Ω, φυσικά, φυσικά, ἤξερα πώς θάρχόταν ἡ καταστροφή—αὐτή ἡ ὅποια ἄλλη, τό περίμενα. Δέν μπορούσε παρά ἔτσι νά τελειώσουν αὐτά. Σκεφθῆτε λοιπόν. Ποιό πέρα δέν εἶχε, νά βασιπῆσουν κι’ ἄλλο δέν γινόταν. Γι’ αὐτό καί τελειώσαν τώρα δλ’ αὐτά. ‘Η φυλακή μ’ ἔχει ἀλλάξει ὀλότελα. Καί τήν περίμενα αὐτή τήν ἀλλαγῇ ἀπό τήν φυλακή. ‘Ο Β... δέν μπορεί νά τό καταλάβῃ. Δέν μπορεί νά καταλάβῃ πώς δέν εἶμαι πια ὁ ‘Ιδιος’.

Εἶχε ἀπασχοληθῆ πολύ μέ τόν ἑαυτό του ὁ Wilde, ὅταν ἦταν στή φυλακή. Καί γράφει στο «De Profundis»: Τό μεγαλύτερο μυστήριο εἶναι ὁ ἑαυτός μας. ‘Όταν κανείς ἔχῃ ζυγίσει τόν ἥλιο στή ζυγαριά, ἔχῃ μετρήσει τὰ βήματα τῆς σελήνης καί χαράξει τόν χάρτη τῶν ἐπτά οὐρανῶν ἄστρο πρὸς ἄστρο, μένει πάντοτε ἀκόμη ὁ ἑαυτός του. Ποιός μπορεί νά καταμετρήσῃ τήν τροχιά τῆς ψυχῆς του;

‘Αλλά ἔλειψε ἡ Πίστις. Καί αὐτό ἦταν ἡ αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῆς ψυχῆς αὐτῆς στον ἀγῶνα τῆς: Τόν ἔκαμε μόνῃ, βασιμῆνη στίς δικές τῆς φτωχές, ἀνθρώπινες δυνάμεις καί μόνο—τῆ στιγμῇ πού τήν νίκη, τό ξεπέρασμα τῆς ἀνθρώπινῃς ἀδυναμίας, δέν μπορούσε νά τήν δῶσῃ παρά μόνον ὁ ἔξω ἀπ’ τὰ ἀνθρώπινῃς Θεός. «Καί πρέπει νά τὰ ἐπιτύχω ὅλα ἀπό τόν ἑαυτό μου», γράφει στο «De Profundis». «Ὅτε ἡ θρησκεία, οὔτε ἡ ἠθική, οὔτε ἡ λογική μποροῦν νά με βοηθήσουν».

«Τό Εὐαγγέλιο ἀνησυχούσε κι’ ἐτάραζε

τόν εἰδωλόλατρη Ουάιλντ», γράφει ὁ Αντρέ Γκιδε. Στο μεγαλύτερο μέρος του De Profundis, ἀσχολεῖται μέ τήν προσωπικότητα του Χριστοῦ.

«Γιά μένα εἶναι σχεδόν ἀπίστευτη ἀκόμη», λέει, «ἡ ἰδέα ὅτι ἕνας νέος χωρικός τῆς Γαλιλαίας ἐφαντάσθηκε πώς μπορούσε νά βασιπῆσῃ στους ὄμιους του τό βάρος του κόσμου: ‘Όσα κακά εἶχαν γίνει, καί ὅσα βάσανα εἶχαν περάσει, καί ὅσα βάσανα θά εἶχε νά ὑποφέρει ἀκόμη ὁ κόσμος. Καί ὄχι μόνον τό ἐφαντάσθηκε, ἀλλά καί τό κατώρθωσε, ὥστε τώρα πιά, ὅσοι ἐρχονται σέ συνάφεια μέ τό πρόσωπό του, ἂν καί μπορῇ νά μὴ ὑποκλίνονται μπροστά στους βαιμούς του καί νά μὴ γονατίζουν μπροστά στον παπᾶ, παρατηροῦν ὅτι κάπως ἔχει σθῦσις ἡ ἀσχημία τῆς ἀμαρτίας τους καί τούς φανερώνεται ἡ ὡμορφιά τῆς λύτης τους».

Καί ἄλλο:

«‘Αλήθεια, αὐτή εἶναι ἡ γοητεία του Χριστοῦ, ὅταν ὅλα ἔχουν λεχθῆ. ‘Ότι εἶναι ἀκριβῶς σάν ἕνα ἔργον τέχνης. Πραγματικά δέν διδάσκει τίποτα σέ κανένα, ἀλλ’ ὅταν βρίσκεται κανείς στή παρουσία του γίνεται κάτι. Καί ὁ καθένας εἶναι προωρισμένος νά βρεθῇ μαζί του. Μιά φορά τοῦλάχιστον στή ζωῇ του κάθε ἄνθρωπος πηγαινέι μέ τόν Χριστό στους ‘Εμμάους».

«‘Η στιγμῇ τῆς μετανοίας... εἶναι τό μέσον μέ τό ὅποῖον μεταβάλλει κανείς τό παρελθόν του. Οἱ ἀρχαῖοι ‘Ελληνες τό θεωροῦσαν αὐτό ἀδύνατον. Συχνά λένε στους γνωμικούς τους ἀφορισμούς: ‘Καί θεός στερίσκεται ἀγέννητα ποιεῖν ἄσ’ ἂν ἡ πεπραγμένα». ‘Ο Χριστός ἀπέδειξε ὅτι καί ὁ κοινότερος ἀμαρτωλός μπορούσε νά τό κάνει, ὅτι εἶναι τό μόνο πρᾶγμα πού θά μπορούσε νά κάνει».

‘Εσχάτως, ἐσπούδαζα μέ μεγάλη ἐπιμέλεια τὰ τέσσαρα πεζά ποιήματα πού ἐγράφησαν γιά τό Χριστό. Τά Χριστοῦγεννα κατώρθωσα νά βρῶ ἕνα ἑλληνικό Εὐαγγέλιο καί κάθε πρωί, ἀφού καθάρισα τό κελλί μου καί γυάλισα τίς κατασάρκες μου, διαβάζω λίγο ἀπό τὰ Εὐαγγέλια, ἔως δώδεκα στίχους παρμένους τυχαίως ὅπουδήποτε. Εἶναι ἕνας θαυμασῖος τρόπος, ν’ ἀρχίξῃ κανείς τήν ἡμέρα του. Καθένας, καί σέ μία ἄτακτη, παραχώδη, ζωῇ ἀκόμη, θά ἔπρεπε νά κάνει τό ἴδιο».

‘Ακόμη ὁ Ουάιλντ εἶχε καταφέρει νά ξεπεράσῃ καί τόν «ὀρθολογισμό» στήν ἀντίληψη του Χριστιανισμοῦ. Στίς «Intuitions», μιλάει πολύ ζωντανά γιά τό ἀξιοθρήνητο φαινόμενο του ὀρθολογισμοῦ στή θεολογία. «Πολλοί ἀξιοί κληρικοί», λέει, «πού περνοῦν τή ζωῇ τους σέ θαυμαστές πράξεις ἀγαθοεργίας, ζοῦν καί πεθαίνουν χωρίς νά τούς προσέξῃ καί χωρίς νά τούς γνωρίσῃ ὁ κόσμος· φτάνει ὁμως ν’ ἀνέσῃ στον ἄμβωνα ἕ-

νας επίπολαιος κι' άμόρφωτος προλύτης δ-
ποιου από τὰ δύο Πανεπιστήμια και νά έκ-
φράσει τις άμφιβολίες του για την Κιβωτό
του Νώε, για τὸ γάϊδαρο του Βαλαάμ ή
για τὸν 'Ιωνά και τὸ κήτος, για νά ξεσηκω-
θῆ τὸ μισὸ Λονδίνο νά πάη νά τὸν άκούση
και νά μείνη μ' άνοιχτὸ τὸ στόμα από ἑξά-
λο ένθουσιασμό μπροστά στο ὑπέροχο πνεύ-
μα του. 'Η ανάπτυξις του 'Ορθολογισμοῦ
στήν 'Αγγλική 'Εκκλησία είναι κάτι πού
πρέπει πολὺ νά μᾶς λυπῆ. Είναι, στ' ἀλή-
θεια, μιὰ ταπεινὴ παραχώρησι σὲ μιὰ κα-
τώτερη μορφή ρεαλισμοῦ. Και είναι και
κάτι τὸ άνόητο».

Τριγύρισε πάρα πολὺ γύρω από την προ-
σωπικότητα τοῦ Χριστοῦ ὁ Ουάιλντ. 'Η βα-
σανισμένη από την άμαρτία ψυχὴ του εἶχε
άπόλυτη άνάγκη από την Χάρι τῆς Πίστε-
ως. Τὴν ἐζητοῦσε ὅπως ἡ διψασμένη γῆ
τὴν εὐλογία τοῦ οὐρανοῦ.

'Αλλά δὲν ἔκαμε—ίσως, ποιὸς ξέρει τὰ
βάθη τοῦ ανθρώπου και τὴν εὐσπλαχνία
τοῦ Θεοῦ;—τὸ άποφασιστικὸ βῆμα. Κι' ἔ-
τσι βγήκε άληθινὸ για τὸν ἴδιο τὸν έαυτὸ
του ἐκεῖνο πού εἶχε βάλει στο στόμα τῆς
Λαίδης Οὐίντερμυρ: «Πόσο νομίζει κανένας
άσφαλισμένη τὴ ζωὴ του—προφυλαγμένη
άπό τὸν πειρασμό, από τὴν τρέλλα κι' από
τ' άμάρτημα. Και ὕστερα ξαφνικά—ὦ!

ἡ ζωὴ είναι τρομερὴ. 'Εκείνη μᾶς κυβερ-
νᾷ, κι' ὄχι ἐμεῖς ἐκείνη....».

*

Εἶναι τόσο χειροπιαστὴ ἡ διάψευσις πού
ἡ τραγικὴ ζωὴ τοῦ Ουάιλντ ἀντέταξε στὶς
θεωρίες του τῆς πρώτης ἐποχῆς, ὥστε θὰ
περιμένε κανεὶς πὼς ὄλοι θάσκυβαν τὸ κε-
φάλι γεμάτοι δέος και «Ἐλεον» μπροστά σὲ
κάποιον πού θέλησε νά ἀστήσῃ τὸ άνάστη-
μά του ἀντιμέτωπο τῶν αἰωνίων νόμων τοῦ
Πνεύματος, μὲ άποτέλεσμα τὴ συντριβὴ του.

Και δὺως τὸ πνεῦμα τῆς ἀνήσεως—μέ-
σα στήν ἴδια τραγικότητα κι' αὐτὸ—δὲν θέ-
λει νά ἰδῆ, κλείνει τὰ μάτια μπροστά στο
φῶς. 'Ορίστε τί γράφει ὁ André Gide:

«Δὲν μορεῖ καλά-κάλά νά τὸ εἰπῆ κα-
νεὶς «βιβλίο» τὸ «De Profundis». Είναι, φτεια-
γμένος από κούφιεσ και παράξενεσ θεωρίες,
ὁ θρήνος ἑνὸς τραυματισμένου πού χτυπιέ-
ται».

Και λίγο παρακάτω: «'Όταν σ' ἔναν
καλλιτέχνη, από λόγουσ ἐξωτερικοὺσ ἢ ἀ-
πό ψυχικέσ αιτίεσ, κοπῆ τὸ δημιουργικὸ
πέταγμα, ὁ καλλιτέχνης σταματάει, δὲν ἀν-
τέχει πιὰ, κάνει τὴν κούρασι του φρονιμά-
δα και τ' ὀνομάζει αὐτὸ «'Ανεύρεσι τῆς 'Α-
λήθειας».

...Τί τοῦ πληρώνετε;

ΠΕΤΡΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΓΛΥΚΕ ΝΥΜΦΙΕ!...

'Εγὼ νά γίνω θέλησα Θεὸς
—ὦ συμβουλή προδοῦρα, σείρισα!
κι' 'Εσέναν, ὦ Χριστέ μου, ἐβάλανε
τὴν περιπαιχτικὴ πορφύρα.

'Εγὼ ν' ἀοπάζω ζήτησα στὰ χέοια μου
στέμμα και σκῆπτρο—ὦ μύρη πλάνη!—
κι' 'Εσὺ Χριστέ μου τὸ καλάμι ἐκράτησεσ
κι' ἐφόρεσεσ τ' άκάνθινο στεφάνι.

Ἔω Λυτρωτὴ μου! ὡσ ν' ἀνεβῆσ στο Γολγοθά,
δέξου με νάρξω στο πλευρό σου,
και σὰν τὸν Κυρηναῖο τὸ Σίμωνα
νά πάρω λίγο τὸ Σταυρό σου.

Δέξου νά βρέξω ἐγὼ τὰ χεῖλι σου,
γλυκὲ Νυμφίε, νά τὰ δροσίσω,
και τὸ ματὸ βρεχτὸ σου μέτωπο
μὲ χερί αγάπης νά σπογγίσω.

'Ιησοῦ! καθὼσ σὲ βλέπω σήμερα,
χλωρό, ὕβρισμένο, πονεμένο,
σὲ νοιῶζω δυὸ φορέσ Θεὸ
και δυὸ φορέσ ἀγαπημένο.

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΙ' Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΡΕΥΝΑ

Σε μιὰ εποχή πού ἡ ἄρνησις εἶχεν ἐπι-
στρατεύσει ὅλες τίς ἐπιστῆμες, γιά νά τίς
ρίξει ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ, δέν εἶναι
παράξενο πῶς κι' ἡ Ἱστορία δὲ μπόρεσε νά
ξεφύγῃ τὴν κακομεταχείρισιν αὐτή. Εἶχε
δὲν εἶχε, ἔπρεπε κι' αὐτὴ νά δώσῃ τὰ ἐπι-
χειρήματά της, πού θ' ἀπεδείκνυαν τάχα
χρεωκοπημένο τὸν Χριστιανισμό. Ἰδιαιτέ-
ρως μάλιστα ἡ Ἱστορία τοῦ Βυζαντίου ὑπο-
χρεώθηκε νά προσφέρῃ στὸν πόλεμο τοῦ-
τον τὰ πειρὰ πολλά. Τὸ ταλαίπωρο τὸ Βυζάν-
τιο, πόσα τοῦ ἔψαλαν, πόσες ρετινιές τοῦ
κόλλησαν στὴν πλάτη! Μαῦρο τὸ παρήστη-
σαν. Ἐποχὴ πνευματικοῦ μαρασμοῦ, σκο-
τεινῆς δεισιδαιμονίας, περίοδο ἀγριότητος,
ἐγκληματιῶν, κακουργημάτων. Τὸ ὄνομα
Βυζάντιον κατήντησε νά γίνῃ συνώνυμο κά-
θε κακοῦ, κι' ἔφτανε νά πῆς τῇ λέξει «βυ-
ζαντινισμός», γιά νά βρίσῃς τὸν ἄλλον μὲ
τὴ βαρύτερη βρισιά.

Φαίνεται ὅμως πῶς ὁ εἰκοστὸς αἰὼν, μιὰ
καὶ τᾶκαμε θάλασσα στὸν τομέα τῆς εἰρη-
νικῆς διαδίσσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀπεφάσι-
σε τοῦλάχιστον νά δώσῃ τέλος στὴν τέτοια
μεταχείρισιν τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἀφοῦ τὸ
σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως γιά τὴν ἀπολύ-
τρωσιν ἀπὸ τὸν ὕλιστικὸ κλοιὸ τῶιδωσαν
πρῶτες οἱ Φυσικῆς ἐπιστῆμης, ἡ Ἱστορία
δὲν ἔμεινε περισσότερο σ' αὐτόν. Εὐτυχῶς
δὲν ἔλειψαν κι' ἐδῶ οἱ μεγάλοι ἐρευνηταί.
Καὶ σήμερα, ὕστερ' ἀπὸ θαυμαστὲς προσ-
πάθειες, πού σημειώθηκαν κυρίως τίς τε-
λευταῖες πέντ' ἔξῃ δεκαετίες, μπορεῖ καὶ
τὸ «Χριστιανικὸ Βυζάντιο» νά ἀνεϊζῆ μὲ
καθαρὸ τὸ μέτωπο τοῦς συκοφάντες του, πε-
ρήφανο γιά τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τόσον
ἄδικα προσβλημένης τιμῆς του.

Ἐδῶ, βέβαια, στὸν τόπο μας δὲν ἔγινεν
ἀκόμη ἀρκετὰ αἰσθητὸς ὁ νέος αὐτὸς προ-
σανατολισμὸς τῆς Ἱστορίας. Ἀλλὰ μήπως
ἔχει γίνει αἰσθητὴ ἡ ριζικὴ μεταβολὴ πού

σημειώθηκε στὴ στάσι τῆς Ἐπιστήμης καὶ
τῆς φιλολογίας ἀπέναντι στὴν Πίστι; Οἱ
«διανοούμενοι» μας θὰ χρειασθοῦν ἀκόμη
λίγες δεκαετίες γιά νά κατατόπισθοῦν. Ἐ-
χουν τόσα ἄλλα σπουδαιότερα ζητήματα πού
τοῦς ἀπασχολοῦν! Εὐτυχῶς ὅμως, οἱ ἐξαι-
ρέσεις δὲν ἔλειψαν. Κι' εἶναι τιμὴ γιά τὴν
ἐλληνικὴ ἐπιστήμη, ὅτι ἀνάμεσα στὰ ὀνό-
ματα τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν τῆς βυζαντι-
νῆς Ἱστορίας, τὰ ὀνόματα τοῦ Παπαρρηγο-
πούλου καὶ τοῦ Λάμπρου ἀναφέρονται πάν-
τα σὲ θέσι πολὺ τιμητικῆ. Καί—εὐτυχῶς
πάλι—ἡ «Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κρά-
τους» πού ἐδημοσίευσεν πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ
(τόμος Α', 1939) ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκα-
δημαϊκὸς κ. Κ. Ἀμαντὸς, παρουσιάζει τὸ
εὐχάριστο τοῦτο προσόν, νάναι συγχρονισμέ-
νη καὶ συντονισμένη πρὸς τὴν ἐξειλιγμένην
αὐτὴ κι' ἐντελῶς σύγχρονη μορφή τῆς ἱστο-
ρικῆς ἐρεῦνης.

II

Εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ μπαίνουν τὰ πράγμα-
τα στὴ σωστὴ τους θέσι: «Ἄλλοτε, λέγει
ὁ κ. Ἀμαντὸς, ὠμίλου μετὰ περιφρονήσε-
ως καὶ εἰρωνείας περὶ τοῦ Βυζαντίου, χω-
ρὶς νά τὸ γνωρίζουν καλά. Ἐλάμβαναν ὕπ'
ᾧψιν μερικὰ γεγονότα μόνον... καὶ ἀπέδι-
δαν εἰς τὸν «Βυζαντινισμόν» πᾶσαν σχολα-
στικότητα καὶ πολλὴν διαφθοράν. Καὶ αὐ-
τὸς ὁ Gibbon, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν πρῶ-
την ἀξιόλογον Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, τὴν
ὀνόμασε παραλόγως «Ἱστορίαν τῆς παρα-
κμῆς καὶ πτώσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους».
Ἄλλὰ πῶς δυνάμεθα νά ὀμιλοῦμεν περὶ πα-
ρακμῆς καὶ πτώσεως ἐνὸς Κράτους, τὸ ὁ-
ποῖον ἐπὶ χίλια ἔτη ἦτο τὸ σπουδαιότερον
εἰς τὸν κόσμον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν;»

Τί εἶχε συντελέσει στὴν περιφρόνησιν τοῦ
Βυζαντίου; Πρῶτα-πρῶτα, λέει ὁ κ. Ἀμαν-

τος, οἱ θρησκευτικὲς προκαταλήψεις, ὕστερα ἢ ἀντίθεσις Ἐνατολίτης καὶ Δύσεως, ἢ ὑπερβολικὴ προσκόλλησις στὸν ἀρχαῖο ἑλληνισμὸς, ποῦ τὴν εὐνόησε τόσο πολὺ ὁ ρωμαντισμὸς τῶν περασμένων αἰώνων, καί.... «πρὸ πάντων ἢ ἄγνοια».

«Εὐτυχῶς—προσθέτει—ἡ νεώτερα ἔρευνα γνωρίζει βαθμηδὸν καλύτερα τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ κρίνει δικαιότερον καὶ χωρὶς ρωμαντισμοῦς. Ἐχρησάσθη πρὸς τοῦτο ἡ ἐργασία ἡ μακρὰ μεγάλων ἐπιστημόνων..... διὰ νὰ γνωρίσωμεν καλύτερα τὸ Βυζάντιον. Ἀκόμη δὲν γνωρίζομεν καλῶς τὴν ἐσωτερικὴν του ἱστορίαν, ἀλλὰ πάντως κρίνομεν σήμερον καλύτερον καὶ δικαιότερον» (σ.3).

Αὐτὴ ἡ δικαιότερη κρίσις γιὰ τὸ Βυζάντιο δὲν στηρίζεται μονάχα στὰ μεγάλα πολεμικὰ κατορθώματα καὶ στὶς ἀξιολογηθέντες στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες, ἀλλὰ στηρίζεται ἄλλο τόσο, καὶ περισσότερο ἀκόμη, στὸν πολιτισμὸ του, στὴ μεγάλη ἐκπολιτιστικὴ ἐπίδρασις ποῦ ἤσκησε στοὺς συγχρόνους του λαοὺς, στὶς ἀνεκτίμητες ὑπηρεσί-ες ποῦ προσέφερε στὸ σημερινὸ πολιτισμὸ.

«Τὸ Βυζάντιο, λέει ὁ Gelzer, ἐκυριάρχησεν ἄλλοτε μὲ τὴν λογοτεχνίαν του καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν καλλιτεχνίαν του, ἢ ὅποια ἐπὶ μακρὸν ἤσκει ἐπίδρασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀλλαγῆς τῆς Δύσεως, μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του..... μὲ τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν του, ἢ ὅποια ἀπέτελεσε τὴν βάσιν τοῦ γραπτοῦ δικαίου τῆς Δύσεως» (σελ. 4).

Εἰδικότερα γιὰ τὴν τέχνην ποῦ ἐδημιούργησε τὸ Βυζάντιο, ὁ κ. Ἀμαντος προσθέτει τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἁγία Σοφία... δὲν εἶναι μόνον τὸ ἱστορικώτερον μνημεῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ καλλιτεχνικώτερον, τὸ ὅποιον ἐδημιούργησε τὸν πρῶτον Βυζαντινὸν καλλιτεχνικὸν ρυθμὸν. Οὐδὲν ἄλλο μνημεῖον ἔτυχε τῆς προσοχῆς ὅχι μόνον μεταξύ χριστιανικῶν ἔθνων, ἀλλὰ καὶ μεταξύ τῶν μωαμεθανικῶν.. Τὰ καλλιτεχνήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν ἠτύχησαν νὰ τύχουν τῆς ἐμψύσεως, δόξης ἢ ἁγίας Σοφίας. Εἶναι εὐνόητον ὅτι περὶ ἐνὸς τόσον μεγάλου καὶ συνθέτου ἀριστουργήματος ἔγινε πολλὴ συζήτησις. Ἡ ἁγία Σοφία ἔλυσε διάφορα προβλήματα μαθηματικὰ καὶ ἀρμονίας..... Ἐνα ἀριστούργημα εἶναι πρὸ παντὸς ἔργον μεγαλοφυῶν καλ-

λιτεχνῶν, δὲν εἶναι ἄψυχον ἄθροισμα τῶν οἰωνόηποτε ξενικῶν στοιχείων. Καθὼς εἶπεν ὁ Schneider, «ἐν μοναδικῶν καλλιτεχνίᾳ, ὅπως ἡ ἁγία Σοφία, ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὸ δυσερμηνεύτον μυστικὸν τῆς μεγαλοφυῆς» (σελ. 408-410).

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψὲ τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως οἱ Βυζαντινοὶ παρουσίασαν ἓνα μοναδικὸ φαινόμενον. «Ἐπὶ 800 ἔτη, λέγει ὁ Gelzer, ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ μέχρι τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, τὸ Βυζάντιον δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ χρεωκοπήσῃ καὶ νὰ σταματήσῃ τὰς πληρωμὰς του. Οὔτε οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι οὔτε οἱ νεώτεροι ἔχουν παράλληλον φαινόμενον νὰ ἐπιδείξουν. Μὲ τὸ νόμισμα τοῦ Βυζαντίου ἐπεκράτησε τότε καὶ εἰς τὸν πολιτιστικὸν καὶ εἰς τὸν βάρβαρον κόσμον» (σελ. 61).

Ἐνα κράτος ὅμως μὲ τὴν ζωτικότητα καὶ μὲ τέτοιον πολιτισμὸ, φυσικὸ ἦταν νὰ ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπίδρασις στοὺς συγχρόνους του λαοὺς. Κι' ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ ἦταν πραγματικὰ μεγάλη καὶ εὐεργετικὴ. Ἡ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ, καὶ ἔθνικὴ ἀκόμη, φιλολογοῦν βοήθει τὴ δημιουργία νέων φιλολογικῶν στήν Ἀνατολήν. Ἀπὸ τὸν τρίτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἄρχισαν νὰ μεταφράζονται στὴν Κοπτικὴ καὶ Συριακὴ γλῶσσα ἑλληνικὰ ἔργα, καὶ ἀπ' τὶς μεταφράσεις αὐτῆς ἐδημιουργήθη ἡ πρώτη Κοπτικὴ καὶ Συριακὴ ἔθνικὴ φιλολογία. Τὸ ἴδιο συνέβη τὸν πέμπτον αἰῶνα μὲ τὴν Ἀρμενικὴν.

Τὴν ἴδια ἐπίδρασις ἀσκει τὸ Βυζάντιο καὶ σ' ὁλόκληρον τὸν Σλαβικὸν κόσμον. Τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ποῦ ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμὸν στὴ μακρυνὴ Μοραβία, εἶναι τιμημένα στὴν ἱστορίαν τῶν σλαβικῶν λαῶν, γιὰ τὸς ἔδωκαν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὸ σλαβικὸν ἀλφάβητο, αὐτοὶ μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἄλλα βιβλία στὴν σλαβικὴν γλῶσσα, καὶ οἱ μαθηταὶ τοὺς ἐσυνέχισαν τὸ ἔργο τοὺς στὴ Βουλγαρία καὶ τὴν Σερβία. Καὶ δὲν ἐκήρυξαν μόνον τὸν Χριστιανισμὸν στοὺς λαοὺς αὐτοὺς, ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι ποῦ «ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς σλαβικῆς φιλολογίας» (σ. 446).

Μήπως ὅμως καὶ στοὺς Ἀραβὰς δὲν ἦταν εὐεργετικὴ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου; Χωρὶς τὸ Βυζάντιον, λέγει ὁ Gelzer, θά

ἔμεναν οἱ Ἄραβες, παρὰ τὰ χαρίσματά των, σχεδὸν βάρβαροι» (σελ. 3).

Ἄν ὁμως τὸ χριστιανικὸ Βυζάντιο ἐξυπηρέτησε τόσο πολὺ τὴν ἀνθρωπότητα στὴν ἐποχὴ του, ἢ ἐπίδρασις ποῦ εἶχε στὶς κατοικινές ἐποχές, καὶ μάλιστα στὴ διαμόρφωσι τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀνυπολόγησι. Τὴ συμβολὴν τοῦ αὐτοῦ σὲ δ, τι καλὸ ἔχει νὰ δεῖξῃ ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς, κανένας δὲν τοῦ τὴν ἀρνεῖται. «Ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία, λέγει ὁ Bréhier, ἐξεπλήρωσεν εἰς τὸ διάστημα τῶν αἰῶνων πραγματικὴν ἱστορικὴν ἀποστολήν: Ὑπερήσπισε καὶ διετήρησε. Προπόργιον τῆς Εὐρώπης κατὰ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ἠμπόδισε μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τοὺς Μουσουλμάνους νὰ περάσουν τὸν Βόσπορον. Ὡς «βιβλιοθηκᾶριος τῆς ἀνθρωπότητος» διετήρησε τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, χωρὶς αὐτοὺς δὲ ἢ Ἄναγέννησις ἦτο πρακτικῶς ἀδύνατος. Τέλος ἐπενήργησε μὲ τὴν ἀκτινοβολίαν του ἐπὶ τοὺς ὀλιγώτερον πολιτισμένους λαοὺς. Κάθε στιγμὴν εὐρίσκομεν τὰ ἴχνη του εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς» (σελ. 4).

Ὁ δὲ Beseler προσθέτει: «Δύο δῶρα μεγίστης ἀξίας ἔχρησε τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν Δύσιν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον. Ἐνῷ ἡ Δύσις περὶ τὸ 530 μ. Χ. μόλις εἶχε πενιχρὰς γνώσεις περὶ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας, τὸ Βυζάντιον κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἶχε τὴν δύναμιν τὸν τεράστιον ὄγκον τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου νὰ ἐπεξεργασθῇ ἐπιστημονικῶς καὶ νὰ τὸν διαιμορφήσῃ εἰς μεγαλοπρεπῆ νομοθεσίαν»

III

Μεγάλον λόγον ἔχουν κάμει γιὰ τὴν δῆθεν ἀντίθεσι τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν. Προσπάθησαν νὰ παραστήσουν τὸ Βυζάντιον ἐχθρικὸ πρὸς τὴν ἑλληνικὴ σοφία καὶ παιδείαν, εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν. Σήμερα ὅλοι οἱ μεγάλοι εἰδικοί ἐρευνηταὶ ὑποστηρίζουν τὸ ἀντίθετον, καὶ φθάνει κανεὶς στὸ συμπέρασμα ὅτι μᾶλλον ἡ ἄγνοια ὠρισμένων ἱστορικῶν ἐπροκάλεσε τὴς κατηγορίας καὶ ὄχι ἢ πραγματικὴ ἀπαιδευσίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἐξω ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἀντίθεσι, σὲ κανένα ἄλλο σημεῖο τὸ Βυζάντιον δὲν ἠρνήθη

τὸν Ἑλληνισμὸν. Ἰσα-ἴσα, τὰ γράμματα καλλιεργοῦνται ἐντατικῶς. «Εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν Ἀνατολήν, λέγει ὁ κ. Ἀμαντος, εἶτι παρὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀντίθεσιν Χριστιανῶν καὶ «Ἑλλήνων» ἦτοι ἐθνικῶν (εἰδωλολατρῶν), οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς θεωροῦνται ἀπαραίτητοι ἀπὸ ὅλους. Τὸ μέγα τοῦτο εὐτύχημα ὀφείλεται εἰς τοὺς μεγάλους θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Γρηγόριον, τὸν Βασίλειον καὶ τὸσους ἄλλους.... Τὸ μέγα κύρος τῶν πρώτων μεγάλων θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας ἐπέβαλε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς, καὶ οὕτω διεφύλαξεν αὐτοὺς, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Οὕτω εἰς τὸ ἔξῃς βλέπομεν μετὰ συγκινήσεως ἀπλοῦκος μοναχοὺς ν' ἀντιγράφουν χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων, ἀπείρους ἄλλους τροφίμους τῶν μοναστηρίων νὰ μορφώνωνται εἰς τὰς βιβλιοθήκας των.....

Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ Βυζαντινὸν Κράτος ἔνωρίς καταστρέφετο ἢ ἐγίνετο Γοτθικόν, ὅλη αὐτὴ ἢ πνευματικὴ κληρονομία τῶν ἀρχαίων, τὴν ὁποῖαν οἱ κληρικοὶ ἐσεβάσθησαν, εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ἐσώζετο. Μὲ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος ὁ Χριστιανισμὸς καταδιώκει τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν, ἀλλ' ἔχει τὴν εὐκαμψίαν νὰ σεβασθῇ τοὺς συγγραφεῖς τῆς. Καθὼς λέγει ὁ Salaville: «Τὸν Χριστιανισμὸν τοῦ Βυζαντίου δὲν χωρίζει ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμὸν τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον συνήθως φανταζόμεθα, ἀλλ' ἀπλῶς ὀρθοτική γραμμὴ καθαρὰ, χαραχθεῖσα εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὸν ἐπίσημον θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς πρωτεύουσας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πνευματικὴν ἀντίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἐπροκάλεσεν ἢ σχολικὴ νομοθεσία τοῦ Ἰουλιανοῦ» (σελ. 53-54).

Τὸ ζήτημα ὁμως δὲν ἀποδεικνύεται μονάχα ἀρνητικῶς, μὰ καὶ θετικῶς. Ὅχι μόνον δηλαδὴ ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν δὲν ἦταν ὁ Χριστιανισμὸς στὸ Βυζάντιον, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐεργέτησε τὸν Ἑλληνισμὸν σὲ βαθμὸν ἐξαιρετικόν. Τὸν εὐεργέτησε πρῶτα-πρῶτα, ἀπὸ ἀποφῆς ἐθνικῆς. Πόσοι εἶχαν προσπαθήσει, ἀπὸ καταβολῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, νὰ τὸ συνενώσουν ὀλόκληρο σ' ἓνα ἐνιαῖο ἐθνικὸ καὶ πολιτικὸ σύνολο καὶ δὲν τὸ κα-

τάφεραν. Αὐτὴ τὴν ἀνυπολόγηστη πρὸς τὸν Ἑλληνισμό ἐκδούλευσι, πού δὲν ἀνεγνωρίσθη δυστυχῶς ἀκόμη ὅσο πρέπει, ἐπρόκειτο νὰ τὴν προσφέρῃ σ' αὐτὸν ὁ Χριστιανισμὸς στὰ βυζαντινὰ χρόνια. «Ἡ Ἐκκλησία, λέγει ὁ Ἐσσελιγκ, ἤνωσε τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος, ὅπως δὲν ἔκαμε καμμία πολιτικὴ δύναμις πρότερον». Καὶ ὁ Јогга προσθέτει: «Ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ὁ κύριος παράγων ἐξελληνισμοῦ» (σ. 59).

Δὲν ξέρω πόσα εἶναι τὰ δίκαια ψεγάδια πού θὰ βροῦν στοὺς χριστιανούς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ξέρω ὅμως, πὼς γιὰ ἓνα πρᾶγμα δὲ θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ τοὺς κατηγορήσουν: Ὅτι ἀρνήθηκαν ποτὲ τὸν Ἑλληνισμό, ὅτι ἐλησιμύνησαν ποτὲ τὴν ἀποστολὴν τοὺς σάν Ἑλληνας αὐτοκράτορες. Ἐνας Μέγας Ἀλέξανδρος, πού ὑπέταξε τὸν κόσμον στὰ ἑλληνικὰ ὄπλα, πού ἔφερε τὸν Ἑλληνισμόν ὡς τὸν Πενταπόταμο, μποροῦσε νὰ δινεν ἀφοριέμα, γιὰ νὰ βγαίη ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ἐπαναστατημένης ψυχῆς τῶν ἐλλήνων συμπολεμιστῶν του ἢ κραυγὴ τῆς διαμαρτυρίας: «Βαρβαρίζει Ἀλέξανδρος!». Ἐνας Θεοδόσιος ὅμως, ἓνας Μαρκιανός, ἓνας Ἡράκλειος, ἓνας Λέων, ἓνας Βασίλειος, ἓνας Κωνσταντῖνος, ἓνας ὁποιοσδήποτε ἀπ' τοὺς αὐτοκράτορας πού ἀνέβηκαν στὸ θρόνον τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ Βυζαντίου, δὲν ἔδωσε ποτὲ σὲ κανέναν τὸ δικαίωμα νὰ ὑψώσῃ τὴν ἴδια κραυγὴν, εἴτε Πέρσαι ἦσαν οἱ βάρβαροι, εἴτε Γότθοι, εἴτε Ἀθαροί, εἴτε Ἀράβες, εἴτε Τοῦρκοι.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν πλευρὰ, ὁ Χριστιανισμὸς εὐερέτησε τὸν Ἑλληνισμό κι' ἀπὸ ἀποβί καθαρὰ ἐκπολιτιστικῆς. Ὁ Χριστιανισμὸς ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος συντελεστής γιὰ τὴ δημιουργίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Κακοὶ ἐκπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης, χειρότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅσοι θέλησαν ν' ἀμφισβητήσουν τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς, ὅσοι προσπάθησαν νὰ χτυπήσουν τὸν Χριστιανισμό ἐν ὀνόματι τάχα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἄς πᾶσῃ τὸ προσωπεῖο. Οἱ αὐτόκλητοι αὐτοὶ συνήγοροι τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἔνοιωσαν ποτὲ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό οὐτε μικρὸ ποσοστὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς πού ἔδειξε γι' αὐτὸν τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ Βυζάντιο. Αὐτὸ, πού ἐπὶ χίλια χρό-

νια ἔχυνε τὸ αἷμα του γιὰ νὰ φυλάξῃ τὸν Ἑλληνισμό ἀπὸ ἀναρίθμητους ἐχθροὺς καὶ τρομεροὺς κινδύνους.

Ἄς μὴν τὸ ξεχνᾶμε. Πρῶτον νὰ κάμουν τὴν ἐμφάνισί τους οἱ διάφοροι διαφωτισταὶ καὶ οὐμανισταὶ καὶ ἐγκυκλοπαίδισταὶ καὶ δὲν ξέρω ποιοὶ ἄλλοι —σταί, ὁ ἑλληνισμὸς ὑφίστατο καὶ ἀνθοβολοῦσε δεκαπέντε δλόκληρους αἰῶνες στὴν Ἀνατολή. Ὅχι βέβαια χάρι στοὺς ἀγῶνες τῶν ὀπίμων φίλων του. Ἄλλὰ χάρι στὸ αἷμα καὶ τοὺς μαρτυρικοὺς θανάτους τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων, ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν Ἡράκλειον, ἔσαμε τὸν μαρτυρικὸν καὶ θρυλικὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον. Καὶ χάρι ἀκόμη στοὺς ἀγῶνες τῶν Γρηγορίων καὶ τῶν Βασσιλείων, πού ἀφιέρωσαν τὴ γονιμότητα τῆς μεγαλοφυΐας των στὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, στὴν καλλιέργειαν τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ἐξαγιασμένης ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Γολγοθᾶ. Ἐδειξαν κι' οἱ νεώτεροι κάποιον ζῆλον γιὰ τὴν μελέτη καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τοὺς ἐδιάβασαν, τοὺς ἐσχολίασαν κάμποσο καιρὸ. Ὑστερ' ἀπὸ λίγες δεκαετίες ἐκόπηκεν ἡ φούρια κι' ὁ ἐνθουσιασμός. Τὸ Βυζάντιον ὅμως δὲν ἐκουράστηκεν ὄχι πενήντα κι' ἑκατὸ, μὰ χίλια χρόνια νὰ ἀντιγράφῃ, νὰ μελετᾷ, νὰ σχολιάζῃ, νὰ διαδίδῃ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς.

Ἄν τὰ λησιμύνησαν ὅλ' αὐτὰ, τόσο τὸ χειρότερον. Γιατὶ τέτοια γεγονότα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησιμονοῦνται. Ὅταν ἓνας δλόκληρος λαὸς ἀγωνίζεται χίλια δλόκληρα χρόνια, γιὰ νὰ διατηρήσῃ ὅτι ἑλληνικὸν σὲ ἐθνότητα καὶ σὲ πολιτισμὸν, εἶναι γελοῖον νὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς ἐχθρὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἶναι περὶ καιρὸς νὰ μῆν' ἓνα τέρμα στὴς ἀνυπόστατες κι' ἀνεξέλεγκτες λογοκοπίες. Εἶναι καιρὸς νὰ δειχτῇ πόσο ἔδρασαν τὸν Ἑλληνισμό οἱ αὐτόκλητοι ἐκεῖνοι συνήγοροί του. Οἱ μεγαλοφυεῖς χριστιανοὶ συγγραφεῖς τῶν πρώτων αἰώνων, καὶ μάλιστα τοῦ Δ', ὠδήγησαν σὲ μιὰ θαυμαστὴν ἀρμονικὴ συνεργασία κι' ἀδελφωσύνην Χριστιανισμὸν κι' Ἑλληνισμό. Δεκαπέντε αἰῶνες συνεργάστηκαν ἔτσι ἀδελφωμένοι, καὶ καρπὸς ἦταν ἓνας πολιτισμός, πού δίκαια ὠνομάσθηκε δεύτερον ἑλληνικὸν θαῦμα. Ὑστερα ἀπὸ δεκαπέντε αἰώνων συνεργασία, ἔρχονται τὰ

μεγάλα μυαλά τῶν ὀρθολογιστῶν νὰ διασπάρουν τὸν ζηλευτὸ σύνδεσμο, νὰ παρουσιάσουν τάχα τὸ χριστιανικὸ Βυζάντιο ἐχθρικό πρὸς τὸν Ἑλληνισμό, νὰ σηκώσουν τὸν Ἑλληνισμό ἐναντία πρὸς τὴ Χριστιανικὴ ἰστορίαν!

Πόσο ἐγκληματικὸς ἦταν ὁ προπαγανδισμὸς μιᾶς τέτοιας ψεύτικης καὶ ἀνυπόστατης ἰδέας, πόσο θανάσιμο πλῆγμα γιὰ τὸν νεώτερο πολιτισμὸ—καὶ μάλιστα τότε στίς ἀρχές του—ἦταν ἡ καλλιέργεια μιᾶς τέτοιας ἐχθρότητας ἀνάμεσα στὰ δύο κύρια στοιχεῖα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, στὴ χριστιανικὴ πίστι καὶ στὴν ἑλληνικὴ σκέψι. αὐτὸ οἱ μελλοντικὲς γενιές, ποὺ θὰ κρίνουν τὸν πολιτισμὸ μας, θὰ τὸ διαπιστώσουν εὐκολότερα.

Μὰ πρέπει καὶ τώρα νὰ τὸ κηρύξῃ κανεὶς: Εἶναι ντροπὴ πὼς βρέθηκαν καὶ Ἕλληνες ὑποστηρικταὶ μιᾶς τόσο γελοίας ὑποθέσεως. Κι' εἶναι δύο φορὲς ντροπὴ, τὸ ὅτι βρέθηκαν ἀκόμη Ἕλληνες νὰ υἱοθετήσουν τὰ φαντασιοκοπήματα αὐτὰ σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε νὰ φθάσουν ὡς τὸ σημεῖο καὶ ν' ἀρνηθοῦν ἀκόμη τὸ Βυζάντιο! καὶ νὰ ντρέπωνται νὰ μιλάνε γιὰ τὸν μεσαιωνικὸ ἑλληνισμό, μὴν τύχη καὶ ὁμολογήσουνε πὼς εἶναι ἀπόγονοι τόσο κακοφημισμένων προγόνων!

Εἶναι ὁμως εὐτύχημα—ξαναλέμε πάλι—ὅτι οἱ ἔρευνες τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς τελευταίας περιόδου, καὶ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν, ἐπέβαλαν αἰγὴ στὰ στόματα τῶν παραχαρακτῶν τῆς ἱστορίας. Κι' οἱ ἱστορικοὶ αὐτοί, ποὺ διακηρύττουσαν πόσο ἡ Ἐκκλησία εὐεργέτησε τὸν Ἑλληνισμό στὴν ἔθνική του ὑπόστασι, οἱ ἴδιοι ἔρχονται νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωσε τὴν μεγαλύτερη ἐκπολιτιστικὴ δύναμι στὴ Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐνημερωμένοι καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ κ. Ἀμαντος μὲ τὰ τελευταῖα πορίσματα τῆς ἐπιστήμης, δὲν διστάζει νὰ ὁμολογήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴ καὶ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ, δείχνοντας, μὲ παραδείγματα καὶ μὲ σειρά ἀπὸ γεγονότα χειροπιαστά, τὴν ὑπέροχον θράση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴ συμβολὴ τῆς στὸ Βυζαντινὸ πολιτισμὸ. (Βλέπε κυρίως τὸ κεφάλαιο «Οἱ συντελεσταὶ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας —1. Χριστιανισμὸς καὶ Ἐκκλησία» σελ.

23-39). Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴ θαυμαστὴ ὀργάνωσι τῆς φιλανθρωπίας, ὀργάνωσι ποὺ δὲν ἔχει τὸ πᾶρσός της σὲ καμμιά ἄλλη ἐποχὴ, μπόρεσε νὰ λύσῃ στὴν ἐποχὴ τῆς τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, καὶ μάλιστα χωρὶς τὴν ἐπέμβασι τοῦ Κράτους.

Ἀπ' τ' ἄλλο μέρος ἡ Ἐκκλησία, μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀναπλαστικὰ διδάγματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἐπαιδαγώγησε τοὺς λαοὺς τοῦ Βυζαντίου. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ τὰ βάρβαρα γερμανικὰ καὶ σκυθικὰ καὶ ταταρικὰ φύλα ξεχύθησαν ἀγρία στὸ πρόσωπὸ τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ διαλύσουν ὀριστικὰ καὶ ἀμετάκλητα τὸ Δυτικὸ ρωμαϊκὸ κράτος, γιὰ νὰ συντρίψουν καὶ ν' ἀφανίσουν καὶ νὰ σκορπίσουν παντοῦ καταστροφές, βανδαλισμοὺς, συντρίμματα, καὶ νὰ δημιουργήσουν αὐτὰ τὸ σκοτεινὸ μεσαίωνα στὴ Δύσι, τὸ χριστιανικὸ Βυζάντιο κατορθώνει νὰ σταθῇ ἀκλόνητο στὸ σίφουνα τοῦτον, καὶ κλεισμένο μέσα στὴν κιβωτὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιμετωπίζει ἐπὶ αἰῶνες τὸν κατακλυσμὸ καὶ ξεφεύγει τῆς βαρβαρότητας. Ἀργότερα ἡ ἴδια Ἐκκλησία, ποὺ προφύλαξε τώρα τὸ Βυζάντιο, θὰ λάβῃ φροντίδα καὶ γιὰ τίς βάρβαρες αὐτὲς φυλές, καὶ θ' ἀγωνισθῇ γιὰ νὰ μεταλαμπαδεύσῃ τὸ φῶς, τὰ γράμματα, τὸν πολιτισμὸ καὶ σὲ κείνες.

Ἄς λὲν ὅτι θέλουν, ἐκεῖνοι ποὺ, προσπαθώντας νὰ φέρουν τὴν ἱστορίαν σὲ πόλεμο πρὸς τὸ Χριστιανισμὸ, ἀχυρώνονται πίσω ἀπὸ τὴν ἀγνοία τῆς ἱστορίας καὶ θέλουν νὰ ρίξουν στὴν Ἐκκλησίαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ μεσαιωνικὸ σκοτάδι τῆς Δύσεως. Τὸν σκοτεινὸ μεσαίωνα τῆς Δύσεως δὲν τὸν ἐδημιούργησεν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Τὸν ἐδημιούργησαν οἱ βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι σαρφετοὶ τῶν Βανδάλων καὶ τῶν Βησιγόθων καὶ τῶν Ὀστρογόθων καὶ τῶσων ἄλλων, ποὺ κάθε ἄλλο ἦταν ἐκτὸς ἀπὸ χριστιανοί. Ἄν ὁ νεώτερος κόσμος ἔχῃ νὰ πῆ κάτι στὴν Ἐκκλησίαν σχετικῶς μὲ τὸν μεσαίωνα, αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο, παρὰ νὰ τῆς ἐκφράσῃ τίς εὐχαριστίες καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του, γιὰτὶ στὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποὺ καμμιά ἄλλη πνευματικὴ δύναμις δὲν ὑπῆρχε γιὰ ν' ἀντιδράσῃ στὸ σκότος καὶ στὴ βαρβαρότητα, ἀνέλαβεν αὐτὴ μόνη τὴ βαρεῖα ἀποστολὴ νὰ ἐντείνῃ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῆς ἀκτινοβολίαν καὶ νὰ πετύχῃ ἔτσι δύο ἀσύγ-

κριτα κατορθώματα: πρῶτα, νὰ κρατήσῃ τὸ σκοτάδι μακριὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου· δεύτερο, νὰ καταρτίξῃ στελέχη καὶ νὰ ἐντείνῃ τὴν καλλιέργεια τῶν σπερμάτων ἐκεῖνων, ποὺ θὰ φέρουν ἀργότερα καὶ μετὰ τὸν καιρὸ τὸ φωτισμὸ καὶ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισι στοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως.

Αὕτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. "Ὅσο καὶ ἂν δυσκολεύονται νὰ τὴν δεχτοῦν μερικὰ ὑπερσυγχρονισμένα πνεύματα, ἡ Ἱστορία τῆ δέχεται καὶ τὴν ὁμολογεῖ καὶ τὴν ὑποστηρίζει. Φωτοδότῃ μᾶς τὸν παρουσιάζει ἡ Ἱστορία τὸν Χριστιανισμό. Δύναμι ἀναπλαστικὴ, πνευματικὸν ἀναμορφωτὴ, ἠθικὸν ἀνακαινιστὴ τῆς φθαρμένης ἀνθρωπότητος. «Αἱ διάφοροι θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς, λέγει ὁ κ. Ἀμαντος, πρὸ πάντων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (τῆς θεᾶς Μᾶς π.χ.) ἐταπεινῶσαν τὸν ἄνθρωπον, τὸν καθίσταν ἱερόδουλον, τὸν κατεθίβαζαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ κτήνους. Ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἔσωσε τὸν κόσμον ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αἱ θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς ἐσαρώθησαν βαθμηδὸν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν, ὁ ὁποῖος ἤρεμα, χωρὶς βίαν, προσελκύει τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς κακοὺς θεοὺς των.... Οἱ διωγμοὶ τῆς Ρώμης δημιουργοῦν τοὺς χριστιανοὺς μάρτυρας, τῶν ὁποίων τὸ παράδειγμα ἐνισχύει τὸν Χριστιανισμόν καὶ προκαλεῖ τὴν ταχύτεραν διάδοσίν του. Ὅσον γίνεται γνωστοτέρα ἡ διὰφορὰ τοῦ χριστιανικοῦ παῖ προχριστιανικοῦ κόσμου, τόσον διαδίδεται εὐκολώτερα ὁ Χριστιανισμός. Ἡ ἠθικὴ ἐξύψωσι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ φιλανθρωπία του, ἀπετέλουν ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν ἱεροδούλων τῶν ἄλλων θρησκειῶν, πρὸς τὴν παλλακείαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς διαφθορὰν τῆς ρωμαϊκῆς οἰκογενείας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιτάσσει τὴν ἀγνότητα, τὴν παρθενίαν.... Ὁ Χριστιανισμὸς προστατεύει τὰ παιδιὰ καὶ τὴν γυναῖκα καὶ ἐξυψώνει τὴν οἰκογένειαν εἰς βαθμὸν ἀδύνατον πρότερον..... Συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, οἱ καλοὶ ὁπαδοὶ Του θεωροῦν καθῆκόν των νὰ βοηθοῦν τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἀσθενεῖς, τὰς χήρας, νὰ ἐπισκέ-

πτῶνται τοὺς φυλακισμένους, νὰ ἐξαγοράζουσι τοὺς αἰχμαλώτους, νὰ υἱοθετοῦν τὰ रिπτόμενα εἰς τοὺς δρόμους παιδιὰ, νὰ θάπτουσι τοὺς ξένους εἰς τὰ λεγόμενα ξενοτάφια, νὰ ἐλευθερώσουσι τοὺς δούλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἴσοι πρὸς αὐτοὺς.... Πλὴν τῶν μοναχῶν, καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες διδάσκουν πάντοτε τὰ κηρύγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ βοηθοῦν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων, βελτιώνουν τὴν θέσιν τῶν δούλων, προκαλοῦν τὴν ἱδρυσιν νοσοκομείων, πτωχοκομείων, γηροκομείων, χηροτροφείων, βρεφοτροφείων κλπ. Τὸ χριστιανικὸν ἰδανικὸν ἦτο πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ μετ' αὐτὸν ἡ φιλανθρωπία, αὐτὸ καλλιεργοῦν οἱ μοναχοί, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ ἰδιῶται ἀκόμη. Τὸ χριστιανικὸν περιβάλλον τὸ ἐμπνευσμένον μετὰ τὸ ἰδανικὸν αὐτό, δὲν κατήργησε μὲν τὴν δουλείαν, ἀλλ' ἐβελτίωσε τοῦ δούλου τὴν θέσιν, συνήθως δ' ὁ κύριος τοῦ δούλου ἠλευθέρωνεν αὐτόν, συνηθέστερον μετὰ θάνατον, αἱ δὲ διαθήκαι τῶν χριστιανῶν εἶναι σπουδαιότατα μνημεῖα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, διότι δεικνύουν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν δούλων καὶ ἄλλων δυστυχῶν πρόνοιαν αὐτῶν. Ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ὀργανώσῃ καὶ κοινωνικὴν πρόνοιαν εἰς τὸ Βυζάντιον, χωρὶς νὰ χρειασθῇ εἰδικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους» (σελ. 28-29).

Καὶ τὸ συμπέρασμα; Ἰστερα ἀπὸ τὴ σύντομη τοῦτῃ ἀνασκόπησι, θὰ μπορούσε νομίζω κανεὶς νὰ βάλῃ γιὰ συμπέρασμα τὴ φράσιν μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Ἀμαντος τελειώνει τὸν πρῶτον τόμον τῆς «Ἱστορίας» του: «Ἡ νεώτερη ἔρευνα ἀποδίδει περισσοτέραν δικαιοσύνην εἰς τὸ Βυζάντιον». Κι' ἂν ἤθελεν ὁ νεώτερος κόσμος ν' ἀφήσῃ τέλος πάντων κατὰ μέρος τὴν ἔπαρσιν καὶ τὴς περιαυτολογίας καὶ τὰ ἐγκώμια τοῦ αὐτοθαυμασμοῦ, νὰ προσγειωθῇ λιγάκι στὴν πραγματικότητα, νὰ κυττάξῃ τὰ χάλια του, τὴν πνευματικὴν φτώχεια τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μηχανῶν καὶ τοῦ τσιμέντου, καὶ νὰ μελετήσῃ προσεκτικώτερα τὰ περασμένα καὶ τὰ τωρινὰ, σίγουρα θάβρισκε στὸ περιφρονημένον Χριστιανικὸ Βυζάντιον πολλὰ σημεῖα γιὰ νὰ διδαχθῇ, καὶ πολλὰ προτερήματα, ποὺ θὰ ἦταν εὐτύχημά του ἂν μπορούσε νὰ τὰ μιμηθῇ.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ 'ΝΑ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.— ΠΡΩΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Χθές τὸ βράδυ, ἐκεῖ πού κατέβαινα τὴ σκάλα, ἄκουσα τὴ θυγατρὸς τῆς πολυκατοικίας μας νὰ μοῦ φωνάζῃ:

—Κυρία Βερονέζου, ἡ φιλενάδα σας ἢ Βικτώρια παντρεύθηκε!

Τί μυστήρια κρύβει τοῦτος ὁ κόσμος! Ἐπῆρε ἓνα φούρναρη, πούχει καὶ δυὸ παιδιά, δέχτηκε μάλιστα νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ στὴ Μυτιλήνη. ὅπου, βλέπεις, βρίσκεται ὁ φούρνος. Στὴν ἀρχή—δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωρέσῃ ὁ νοῦς μου—γέλασα μὲ τὴν κουτάμαρα τῆς πορτιέρισσας, πὺ πιστεψε τόσο χοντρά ψέμματα. Ὑστερα ὅμως, ὅταν ἡ Λίνα κι' ἡ Φώφη μοῦπαν τὰ ἴδια, σταμάτησα τὰ γέλοια καὶ τὸ βλέμμα μου ἄρχισε νὰ κυττάξῃ ὀλοένα καὶ μακρύτερα. Ἀφαιρέθηκα ἐντελῶς καὶ μοῦ φαινόταν πῶς ἔδλεπα τὸν ἑαυτό μου, ἔτσι καθὼς εἶχα μείνει ἀποσβολωμένη—ἓνα θέαμα γελοῖο.

Νὰ παντρευτῆ μὲ τέτοιον τρόπο ἡ Βικτώρια, ἡ διανοουμένη ἀνώτερη γυναῖκα πὺ τόσο μᾶς εἶχε βοηθήσει ὅλες νὰ βροῦμε τὴν ἐλευθερία μας ἀπὸ ψεύτικους γάμους! Κι' οὔτε νὰ πῆς πῶς μπῆκε στὴ μέση κανένα πάθος, ἀπὸ κείνα πὺ συνεπαίρουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς βάζουν νὰ κάνουν τρέλλες: Ἡ Βικτώρια παντρεύθηκε ἀπὸ προξενεῖο. Ἦταν λοιπὸν ψεύτρα ὅταν ἔλεγε πῶς ὁ γάμος εἶναι μιὰ «ψεύτικη συνθήκη»; Μὰ βέβαια, ἀφοῦ αὐτὴ τὴν ψεύτικη συνθήκη τὴν ἐκυνήγησε, ὅπως λέμε, μὲ τὸ ντουφεκί. Καὶ μάλιστα τῆς παρουσιάστηκε, σακίστηκε νὰ γίνῃ... κυρία φουρνάρισσα!

Ὅπωςὸποτε, γιὰ νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθεια, μοῦ κόσισε πολὺ αὐτὸ τὸ πράγμα. Δὲν ξέρω γιατί. Ἴσως ἐπειδὴ ἔχασα τὴ μόνη μου φιλενάδα. Εἶναι κι' αὐτὸ, βέβαια. Κι' ἔτσι ἀρχίζω νὰ γράφω αὐτὲς ἐδῶ τίς ση-

μειώσεις, ὅπως τὸν καιρὸ πὺ ἤμουν κοριτσάκι, γιὰ νὰ βρῶ λίγη συντροφιά, ἔστω κάνοντας παρὰ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου.

Ὅπως τὸν καιρὸ πὺ ἤμουν κοριτσάκι... Τί μακρὰ πὺ βρίσκεται, ἀλήθεια, ἐκείνη ἡ ἐποχὴ! Πόσα δὲν ἔγιναν ἀπὸ τότε. Ἐγιναν κι' ἔφυγαν. Ἐφυγαν ὅλα.... Τὰ καινούργια ἀλλὰ καὶ τὰ παλιά. Παντρεύθηκα, ἔκαμα παιδιά. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν μὲ τριγυρίζει τώρα. Οὔτε κι' ἡ μαμά μου. Ἀκόμα, οὔτε κι' ὁ θεὸς Δημήτηρ. Εἶμαι ὀλομόναχη.

Βέβαια τὴ μαμά δὲν μπορούσα νὰ τὴν ἐμποδίσω νὰ πάῃ νὰ βρῆ τὸν πατέρα, ἐκεῖ στὴ γωνιά τοῦ νεκροταφείου τῆς Ἄρτας. Οὔτε καὶ τὸν θεὸ Δημήτηρ. Ἀλλὰ γιὰ ἓνα διάστημα εἶχα ἓνα καινούργιο περιβάλλον. Τὸν «ἄντρα μου», τὰ παιδιά μου. Πῶς ἔγινε νὰ φύγουν κι' αὐτὰ ὅλα! Σὰν κάτι νὰ τὰ σάρωσε. Καὶ δὲν ἔμεινε τίποτε....

*

Ἦλθε μιὰ μαθήτρια, γιὰ πιάνο, καὶ μὲ διέκοψε. Καὶ δὲν καταλαβαίνει τίποτα ἀπὸ μουσική! Θὰ ἤθελα νὰ τῆς εἰπῶ: «Ἄντε κορίτσι μου νὰ σὲ βάλῃ ἡ μαμά σου νὰ σφουγγαρίσῃς καλά-καλὰ τίς σιάλες σας ὡς κάτω, ἔσφι' ἔξω στὸ πεζοδρόμιο. Τί χάνει τὸ πλυσταριό!...». Ἀλλὰ πὺ νὰ πῆς τέτοιες κουδέντες. Τί ψευτιά, Θεέ μου. Πρέπει νὰ τὴν περιποιῶμαι κίδλα, μὴ τὴν χάσω.

Ἄς εἶναι. Εἶχα ἀρχίσει νὰ θυμῶμαι τὰ παλιά. Φταίει αὐτὴ ἡ Βικτώρια πὺ παντρεύθηκε καὶ μοῦ τὰ ξανάφερε στὸ νοῦ. Εἶν' ἀλήθεια πῶς ἐστάθηκα πολὺ ἄτυχη γυναῖκα. Ὁ ἄντρας μου....

Μὰ, γιὰ στάσου, ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ χαρτί, πὺ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός μου, μπορῶ νὰ

λέω τὰ πράγματα όπως μούρθει. Δὲν ἔχω νὰ δώσω σὲ κανένα λογαριασμό. Λοιπόν, ὁ ἄντρας μου τί μοῦ 'κανε; Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν εἶχαμε κανένα σοβαρὸ λόγο γιὰ νὰ χωρίσουμε. Γιὰ «ἀσυμφωνία χαρακτηριστῶν» δόθηκε τὸ διαζύγιο, πού μᾶς τὸ ξεφούρτισαν μάλιστα γρήγορα-γρήγορα οἱ δικηγόροι μας, συνεννοημένοι μεταξύ τους, μιὰ πού καὶ οἱ πελάτες τους ἦταν σύμφωνοι.

—Λάουρα, παιδί μου, ὁ γονιὸς πού τυχαίνει νὰ μὴ βγοῦν καλὰ τὰ παιδιά του καὶ τὸν τυρανᾶνε, μὴ δὲν τ' ἀγαπάει; Καὶ μὲ τὴ μητέρα σου καὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ σου μπορεῖ ν'ἄχξει γκρίνιες. Εἶναι ὁμοίως πάντα μητέρα σου κι' ἀδελφός σου. Δὲ λὲς «νὰ πάροουμε διαζύγιο, νὰ γίνουμε ξένοι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο».—Κι' ἔτσι ἔλα πέρασαν. Ἄλλὰ, βλέπεις, ἄλλαξε στὴν Ἀθήνα.

«...τῆς ξεσήκωσε τὰ μυαλά μιὰ φεμινίστρια...»

Δὲ βραβεύσαι... Τώρα μούρχεται ἡ ιδέα πὼς, ἂν ἔδλεπαν σωστὰ οἱ δικαστές, ἔπρεπε ν'ἀγραφαν γιὰ λόγῳ διαζυγίου: «Ἐπειδὴ τῆς Λάουρας Βερονέζου, ἐναγούσης, τῆς ξεσήκωσε τὰ μυαλά μιὰ φεμινίστρια, ἡ Βικτωρία Πρινέλλη. Διὰ ταῦτα...». Τελείωσε. Αὐτὸ ἦταν. Ἡ Βικτωρία, πού ἄρπαξε τὸν πρῶτο φούρναρη, γιὰ νὰ γλυτώσῃ.

Καυγάδες μὲ τὸν ἄντρα μου εἶχαμε καὶ παλαιότερα, καὶ τὸν καιρὸ πού μέναμε στὴν Ἄρτα. Ἄλλὰ, βλέπεις, τότε εἶχα τὸ θεῖο Δημήτρη, πού μοῦλεγε—Θεὸς σχωρέστον:

Πὼς μοῦ φάνταζε τότε ὁ κόσμος! Τρελλαινόμενον νὰ βλέπω τὸ σπίτι μας νὰ γεμίζει καλὸ κόσμο. Μ' ἐπαινοῦσαν γιὰ τὸ παίξιμό μου, γιὰ τὴ φωνή μου. Πόσοι ἄνθρωποι μὲ τριγύριζαν!

Ὁ Κώστας, ὁ ἄντρας μου, δὲν ἔμοιαζε καθόλου μ' αὐτούς. Ἦταν τόσο πεζός, πάντα ὁ ἴδιος. Καὶ ἤθελε πάντα τὸ δικό του.

Τότε γνωρίστηκα καὶ μὲ τὴ Βικτωρία. Μοῦ ἔλεγε πὼς ἕνας γάμος, ὅταν δὲν ὑπάρχει παιδί ὁ ἔρωτας, εἶναι ἕνα φέμμα. Μὲ τὸ νὰ τὸν κρατᾶη κανεὶς, ζῆ μέσα στὴν

άνειλιχρίνεια και στην ψευτιά. Τέτοιοι γάμοι πρέπει να διαλύονται άμεσα, γιατί εμποδίζουν την εξέλιξη των ανθρώπων, που μοιάζουν τότε σαν κλεισμένοι μέσα σ' ένα σιδερένιο καλούπι. "Υστερα ο Φεμινισμός θέλει και τή γυναίκα ελεύθερον άνθρωπο. Φεμινισμός! Είναι ώρατος για μιὰ γυναίκα ο φεμινισμός. Να είσαι κάτι, να κάνης κουμάντο, να είσαι σαν άντρας.

'Αλλά κάνουμε έμεις, Θεέ μου, για άν-

στοργή. Τους έκουδάλησα ένα σωρό δώρα. Τους είχα έτοιμάσει στην καρδιά μου αληθινό θησαυρό από τρυφερότητα και στοργή. 'Αλλά κι' οι δυο έπηραν τὰ δώρα, μ' ευχαρίστησαν (δέν τους κάνουν έντύπωση, αφού ο πατέρας τους δίνει ό,τι θέλουν) έμειναν λίγο μαζί μου, σαν να πατούσαν σέ καρφιά, κι' ύστερα μ' άφησαν, για να πάνε να παίξουν μπάσκετ.

Τήν άλλη μέρα τὰ πηρα μαζί μου, να

«... κι' ύστερα μ' άφησαν, για να πάνε να παίξουν...».

τρες; 'Η Βικτώρια φορούσε σχεδόν άντρικά, με τόν κολλαριστό γιακά και τή γραβάτα της. 'Αλλά τώρα φαντάζομαι πώς θά τὰ πέταξε κρυφά στή θάλασσα, κάπου ανάμεσα Πειραιά και Μυτιλήνης....

*

Γυρίζω από κάτι φρικτό. Δέν είναι ή πρώτη φορά που τ' άντικρύζω, αλλά δέν μπορώ να τó συνηθίσω—ούτε θά τó συνηθίσω ποτέ: 'Επήγγα στις Σπέτσες να ιδώ τους γιους μου. Είχα τόση ανάγκη από λίγη

κάνουμε μαζί μιάν έκδρομή. 'Αλλά ο ένας μου 'φυγε άπ' τó μεσημέρι, για να πάη με τους φίλους του. 'Επληττε μαζί μου, στενοχωριόταν τόσο, ώστε τόν άφησα, από λύπη.

'Ο άλλος, ο Πέτρος, είναι πολύ ευαίσθητη ψυχή. Είναι και μεγαλύτερος, άλλωστε. Λοιπόν, φάνηκε τó καυμένο μου τó παιδί πώς καταλάβαινε πόσο έχρησιζόμου την αγάπη του. Τ'έννοιθα πώς πολέμαγε να κάμη ό,τι μπορούσε. 'Αλλά—άλλοίμονό μου!—δέν γίνεται! Τὰ παιδιά μου δέ με νοιώθουν

για μητέρα τους, αφού από μικρά, από τον καιρό του διαζυγίου, μ' έχασαν. Τώρα τους είναι μαρτύριο οι ώρες που περνάνε μαζί μου, γιατί καταλαβαίνουν πάρα πολύ τί έπρεπε να μ'ας συνδέη και δέν βρίσκουν ούτε ίχνος του μέσα στην καρδιά τους.

Μά βέβαια, αφού δέν τ' ανάστησα εγώ, αλλά τ'α ξένα χέρια!

*

Θεέ μου, τί ραχδαία εξέλιξι! Συνήνητησα τώρα και την πεύ ξεδιάντροπη παληανθρωπία, στο πρόσωπο ανάξιων ανδρών! Τί φρικτά εξευτελιστικός ό τρόπος που με βλέπουν. Ούτε ίχνος ψυχής μέσα τους, ούτε την αναζητούν πουθενά! Αύτοί όμως ήταν που με θάμπωναν άλλοτε με τους επαίνους και τ'α λόγια τους!

Είμαι λοιπόν ολομόναχη. Πανελεύθερη, αλήθεια..... Τί τραγική έλευθερία!

Και δέν είναι μόνο αυτά. Τό χειρότερο απ' όλα είναι—και πρέπει να τό πάρω απόφασι—πως είμαι πιά γερασμένη. Είναι κάμποσος καιρός που τόδλεπα ν'αρχεται, και πάσκιζα να τό διώξω. Μά έρχόταν, όσο κι' αν τό απόδιωχνα. Σήμερα τό βλέπω πιά καθαρά. Είναι οι τοϋφες με τίς άσπρες τρίχες που δέν κρύβονται, και οι ρυτίδες που έμειναν ανεξίτηλα χαραγμένες; Είναι, πύ πολύ, αυτό που νοιώθω μέσα μου. Αρχίζω να είμαι γρηά. Μου είναι τόσο τρομερή αύτή ή λέξι, αλλά εν' ή αλήθεια και δέν μπορώ να κάμω τίποτε για να την έμποδίσω!

Τ'α παιδιά μου δέν είναι παρά δυό γνωστά μου αγόρια και τό μόνο που τ'α συνδέει μαζί μου είναι ή ευγένεια. Από ευγένεια έρχονται να με ίδουν, με φιλουν και μένουν

λίγο μαζί μου, επειδή έτσι επιβάλλουν οι καλοί τρόποι. Νοιώθω πως κάνουν μι'α τυπική επίσκεψι, από υποχρέωσι, κι' ίσως μόλις φύγουν από κοντά μου αισθάνονται πως έλευθερώθηκαν!

Δέν έχω κανένα για να με πονέση, ενφ με τριγυρίζουν τόσοι που θέλουν να μ' εκμεταλλευθούν.

"Αχ, κάτι έρχεται στο νοϋ μου... Μι'α εικόνα... μι'α σύγκρισις. Με ποτίζει δηλητήριο. 'Αλλά, κι' εγώ δέν ξέρω γιατί, έχω την εντύπωσι πως κάποιος με διατάζει, όχι μόνο να μη διώξω αύτή τή σκέψι, αλλά και να την γράψω εδώ. Σ'αν να είμαι αναγκασμένη να τό κάμω—είναι ή τιμωρία μου:

Λοιπόν, έρχεται στο νοϋ μου μι'α σκηνή απ' τον καιρό που ήμουν παντρεμένη. "Ημουν πολύ άρρωστη, δέν μπορούσα τίποτα να προσφέρω στο σπίτι, είχα καταντήσει, τό αισθανόμουν, μι'α άφορήτη ενόχλησις, ένας μπελάς. Και όμως—πως τό θυμάμαι—ό άντρας μου τό πρωτ, πριν φύγη για τό γραφείο του, εκύταζε τ'α παιδιά, με περιποιόταν όπως ή μάνα τό παιδί της. Τό μεσημέρι και τό βράδυ εκλεθε όση ώρα μπορούσε, για ν'αρθη γρήγορα στο σπίτι. Και τή νύχτα σηκωνόταν πρόθυμα απ' τον ύπνο για να μου δώση τό φάρμακο, νερό, ένα ποτό. Πόση αγάπη....

Και τώρα, πόση έρημιά γύρω μου! Καθένας δέν θά με γνοιαστή.

'Ανοίγεται μπροστά μου ένας έρημικός, όλοσκοτεινος δρόμος. Και πρέπει να τον ακολουθήσω ολομόναχη.

... 'Αλλά να, ήρθε ή "Αννα. Πρέπει να πάω για τό μάθημα. Σόλ, φά, μί.... τρία τέταρτα.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΒΡΑΔΥ

'Από τὸ «The Hymn Book»
 *Ἰωῆς στίχοι τοῦ Newman

Μεῖνε μαζί μου Κύριέ μου· ἡ νύχτα ἀπλώνεται γοργά,
 πηχτό σκοταδι δλόγουρά μου·
 μονάχο κι' ἔρμο ὄλοι μ' ἀφήνουν, δίχως καμμιὰ παρηγοριά·
 ὦ Κύριε, μεῖνε Σὺ κοντά μου,
 προστάτη τῶν ἀπροστατεῦτων καὶ βοηθὲ τῶν ταπεινῶν.

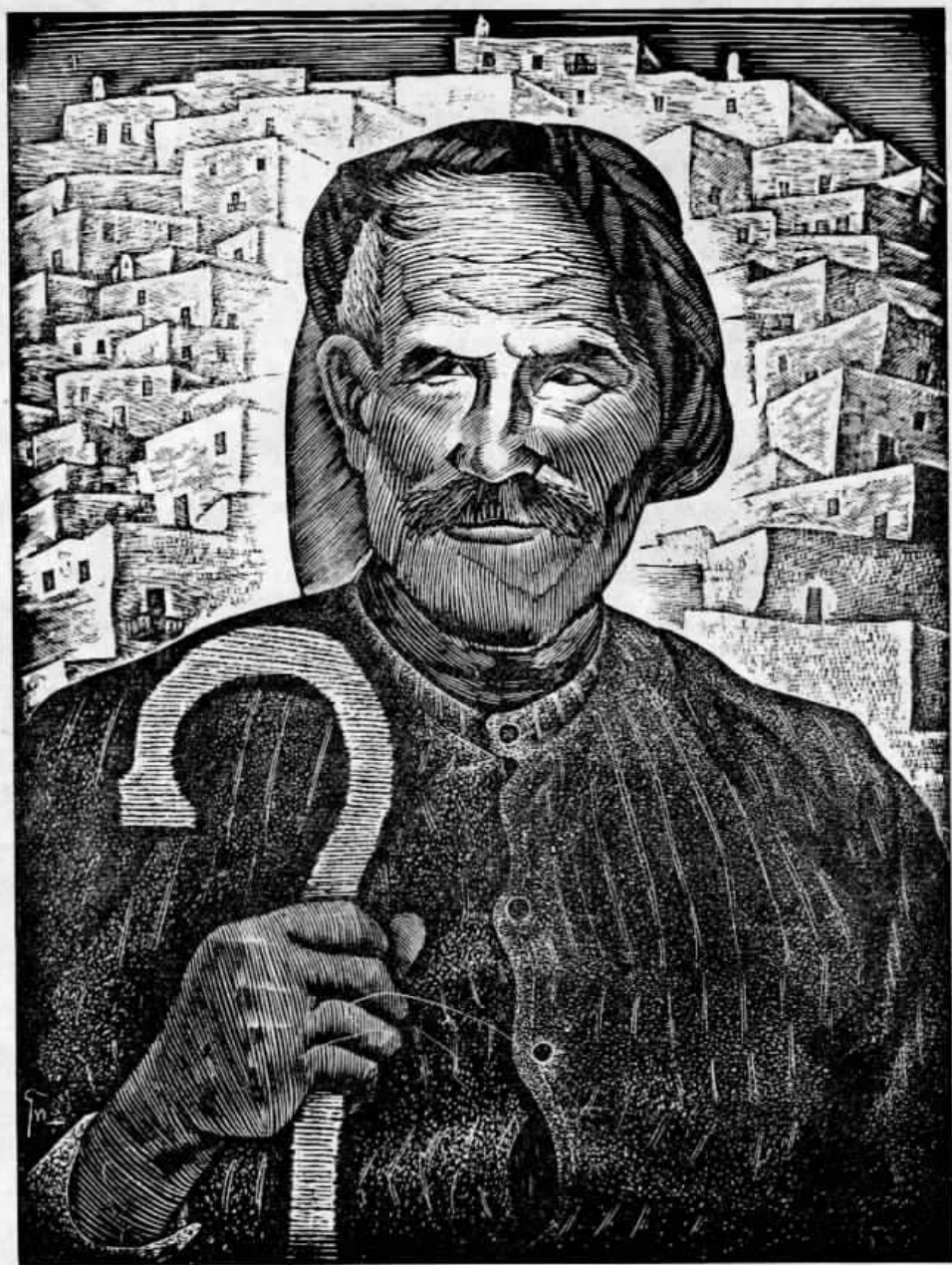
'Ἡ λίγη τῆς ζωῆς μας μέρα γρήγορα χάνεται καὶ σβύνει,
 τῆς γῆς ἡ δόξα κι' ἡ χαρὰ
 φεύγει καὶ χάνεται καὶ κείνη.
 Παντοῦ τὸ θάνατο ἀντικρύζω, τὴν ἀλλαγὴ καὶ τὴ φθορά,
 ὅπου κι' ἂν στρίψω δλόγουρά μου.
 Μὰ 'Εσὺ ποὺ πάντα ὁ ἴδιος μένεις, 'Εσὺ Χριστέ μεῖνε κον-
 [τά μου.

Σὲ κάθε μιὰ στιγμή τῆς μέρας 'Εσέν' ἀποζητᾶ ἡ κορδιά μου,
 γιατί μονάχα ἡ δύναμ' Ἰ σου συντρίβει καὶ νικᾶ καὶ σπάζει
 τὴ δύναμι τοῦ πειρασμοῦ.
 Ποιὸς ἄλλος ἀπο Σὲ νὰ γίνῃ μπορεῖ ὁδηγὸς καὶ στήριγμά μου ;
 "Όταν ἡ μαύρη καταχνιά τὴ δόλια μου ψυχὴ σκεπάζῃ,
 κι' ὅταν τὸ φῶς τὴν πλημμυρίζῃ, μεῖνε Χριστέ μου 'Εσὺ κον-
 [τά μου !

Σὰν ἔχω δίπλα στὸ πλευρό μου τὴ θεϊκὴ Σου εὐλογία,
 ποιὸς θὰ μπορῇ νὰ μὲ φοβίση ;
 τί θὰ μοῦ κάμουν οἱ ἐχθροὶ μου, τοῦ κόσμου ὁ πόνος κι' ἡ
 [κακία ;
 καὶ τί θὰ μοῦ φανῇ πικρό ; Τὰ δάκρυα ; ὁ θάνατος ; τὸ μνημα ;
 —τὴν πίκρα τοῖς τὴν ἔχεις σβύσει.
 Σὰν εἶσαι Σὺ Χριστέ μαζί μου,
 νοιώθω στὰ στήθια μου σὰν κῦμα
 τῆς νίκης τὴν τρανὴ χαρὰ νὰ πλημμυρίζῃ τὴν ψυχὴ μου.

Πρὶν τὰ φτωχά μου μάτια κλείσουν, κράτα μπροστά τους
 [τὸ Σταυρό Σου·
 καὶ μὲ τ' δλόλαμπρο τὸ φῶς Σου
 φέγγε στὸ σκοτεινὸ μου δρόμο κι' ὁδήγα με στὸν οὐρανό.
 Νά, στον ὀρίζοντ' ἀχνοφέγγει γλυκοχαροζόντας ἡ μέρα,
 καὶ μέσ' στὴ φωτεινὴ ἀτμοσφαῖρα
 οἱ ἀχαρες σκιᾶς τῆς γῆς σκορποῦν καὶ χάνονται καὶ σβύνουν...
 Χριστέ μου, σ' ὅλη τὴ ζωὴ μου
 καὶ στὶς στερνές μου τίς στιγμές, ἄς εἶν' ἡ χάρι Σου μαζί μου.

Μετάφρασις Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Γ. ΜΟΣΧΟΥ

Άπό τήν *Εκθεσιν «Έλευθέρων Καλλιτεχνῶν» Πειραιῶς.

ΓΕΡΟΣ ΣΚΥΡΙΑΝΟΣ

Ἀπόψεις

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἡ προσδοκία, πού εἶχα διατυπώσει στο περασμένο τεύχος, σχετικῶς μέ τήν χριστιανικά ἐμπνευσμένη τέχνη, εἶχε, τώρα τελευταία, ἕνα σπουδαῖο σύμμαχο: Ὁ κ. Ἀνδρέας Κεραμίδας μᾶς παρουσίασε, σέ μιὰ συλλογή πού τώρα τελευταία ἐξέδωσε, ἕνα ἀρκετά σεβαστόν ἀριθμὸ ποιημάτων σχετικῶν μέ τήν θρησκευτικὴ πίστι. Μὲ ἐπιμέλεια ἀξιόπεινη ὁ κ. Κεραμίδας ἐμάζεψε ἀπὸ ὄλους σχεδὸν τοὺς νέους Ἑλληνας ποιητὰς τὰ ποιήματα ἐκεῖνα πού ἦσαν ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ μᾶς τὰ παρουσίασε στὴν «Νεοελληνικὴ Θρησκευτικὴ Ἀνθολογία» του. Τί τὸν παρεκίνησε στοῦτο ἔργο αὐτό; Ὅχι, πάντως, ἡ συνειδημένη φιλοδοξία, ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐπιδείξῃ τὸν ἐαυτὸ του. Ἐργασίες, σὰν αὐτὴ πού μᾶς παρουσίασε ὁ κ. Κεραμίδας, ἔχουν τοῦτο τὸ ἄχαρι, ὅτι, ἐνῶ ζητοῦν τοὐλάχιστο τόσην ἐπιμέλεια καὶ γνῶσι καὶ κρίσι καὶ ἰκανότητα, ὅση καὶ οἱ «πρωτότυποι» μελέτες, χαρακτηρίζονται ὅμως, ἀπὸ ὄσους θέλουν νὰ κρίνουν μόνο μέ τὸ φαινόμενο, ὡς ἀπλῶς «συλλεκτικὲς» ἐργασίες, πού δὲν δίδουν τίτλους στὸν ἐργάτη τους. Ὁ ἴδιος ὁ κ. Κεραμίδας μᾶς λέει πὼς «ἀτομικαὶ καὶ ἐκπαιδευτικαὶ ἀνάγκαι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸ ἄλλο» τὸν ὠδήγησαν στοῦτο νὰ καταρτίσῃ τὴν ἀνθολογία αὐτή. Αὐτὸ τὸ «ἀτομικαὶ ἀνάγκαι» μοῦ ἀρέσει περισσότερο ἀπὸ ὅλα. Ἐχρειάσθηκε νὰ δῇ ὁ ἴδιος τὴν νεοελληνικὴ ποίησι, τὴν ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ πίστι, καὶ μέ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἔκαμε τὴν ἀνθολογία του.

Δύσκολο, στ' ἀλήθεια, ἐγχείρημα. Ὅχι μόνο γιατί λείπουν προηγουμένους συστηματικὲς ἐργασίες, πού νὰ χρησιμεύσουν γιὰ βοήθημα, μὰ καὶ γιατί, ὅπως λέει ὁ συντά-

κτης τῆς ἀνθολογίας, «ἡ θρησκεία μας πολὺ λίγο ἐνέπνευσε τοὺς νεοέλληνας ποιητὰς». Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι σπουδαιότατο, καὶ μέ τὸ δίκη του τὸ ἐξετάζει κἄπως πλατύτερα ὁ κ. Κεραμίδας στοῦ «εἰσαγωγικὸ καὶ κριτικὸ σημείωμα» πού προτάσσει στοῦτο ἔργο του. Εὐχάριστο ἀκόμα εἶναι, πὼς ὁ συγγραφεὺς τοῦ σημειώματος δὲν συντάσσεται μέ τὴν ἀποψί, πὼς τάχα οἱ ποιηταὶ μας ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν πίστι, ὅσο κι' ἂν ἡ ἀποψίς αὐτὴ φαίνεται νὰ ἐμπνέη αἰσιοδοξία. Τὴν ἀλήθεια πρέπει νὰ τὴν βλέπῃ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ὅπως εἶναι. Κι' ὅποιος θέλει νὰ βελτιώσῃ τὴν πραγματικότητα, πρέπει νὰ τὴν γνωρίζῃ καὶ νὰ τὴν ἀναγνωρίζῃ.

Μ' ἀκόμα περισσότερο μ' ἀρέσει ἡ γεμάτη ἐπίγνωσι κριτικὴ πού κάνει ὁ κ. Κεραμίδας γιὰ τὴν θρησκευτικὴ ποίησι. Εἶναι γνωστὸν πόσο μερικοί, πού ἀσχολοῦνται μέ ζητήματα θεολογικά, μέ μιὰ ὀλιγάκι πού θάταν ἀξιοθαύμαστη ἂν τὴν ἔδειχναν στοῦτο ἀτομικὰ τοὺς ζητήματα, πασχίζουν νὰ δώσουν τὸν τίτλο τοῦ χριστιανικοῦ διανοουμένου σέ διαφόρους συγγραφεῖς ἢ ποιητὰς, ἀπὸ τοὺς πῶ βέροους ἐκπροσώπους τοῦ δοθολογισμοῦ, μόνο καὶ μόνο γιατί κἄποτε καταδέχθησαν κι' αὐτοὶ νὰ ποῦν κάτι πού ἔχει ἕνα ἐξωτερικὸ χριστιανικὸ. Καὶ στοῦτο σημεῖο τοῦτο ὁ κ. Κεραμίδας δὲν παρασύρεται σέ τέτοιες ἐπιπολαιότητες. Ξεκινῶντας ἀπὸ πολὺ σωστὴ ἀντίληψι τῆς πραγματικότητος, λέει πὼς «βέβαια δὲν ἔμειναν τελείως ξένοι καὶ ἀσυγκίνητοι οἱ νεοέλληνας ποιηταὶ πρὸς τὸ φαινόμενο καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας..... Ἀλλὰ καὶ στοῦτο ὀλίγα αὐτὰ ποιήματά τους προβάλλει ὀλοφάνερη ἡ ἔλλειψις βαθειᾶς Χριστιανικῆς πίστεως, ἡ ἀγνοία τῆς οὐσίας καὶ τοῦ βάθους τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.... Καὶ γιαντὸ τὰ περισσότερα ποιήματά τους παρουσιάζουν βέβαια ὠραίες θρησκευτικὲς εἰκόνας, παραστατικὲς, οἱ ὅποιες ὅμως δὲν συγκινοῦν βαθύτερα, δὲν θλγουν, δὲν δονοῦν τὴν ψυχὴ μας, διότι δὲν φαίνεται νὰ βγῆκαν ἀπὸ βιώματα βαθειᾶς θρησκευτικότητος, δὲν εἶναι ζυμωμένους μα-

ζί της και ἀφήνουν ἅλτα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς». Σωστές, ἐπιγραμματικές σκέψεις! Ἡ πίστις δὲν ἔχει καμμιά ἀνάγκη ἀπλῆς, κατὰ συγκατάβασιν, ἀπασχολήσεως μὲ αὐτήν. Ὅποιος θὰ καταπιασθῇ μὲ τὰ προβλήματα τῆς πίστεως, πρέπει νὰ τὴν ἔχη ζήσει τὴν πίστι αὐτή. Χρυσοὺς κανόν, ἀλήθεια, πού, ἄς ἐλλίσωμε, θὰ τὸν καταλάβουν κάποτε και στὸν τόπο μας ὁσοι διεκδικοῦν τοῦ διανοουμένου τὸν τίτλο.

Τώρα ὅσο γιὰ τὴν συλλογή, αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, δὲν θάχα πολλὰ νὰ παρατηρήσω. Ξαναβρίσκει κανεὶς σ' αὐτὴ μὲ συγκίνησι πολλὰ ποιήματα πού τᾶξερε ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία, ἄλλα πού προσφάτως ἐδιάβασε, μὲ ἄλλα κάνει γιὰ πρώτη φορὰ τὴν γνωριμία μὲ τὴν ἀνθολογία αὐτή, ἴσως ἀποζητᾷ και κανένα πού δὲν τὸ βρῖσκει ἔκει. Τὸ τελευταῖο δὲν τὸ λέω γιὰ κριτική. Ὁ κ. Κεραμίδης μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος, ἀπόλυτη πληρότητα δὲν διεκδικεῖ. Ἐνα ἄλλο ὅμως θεωρῶ σὰν ψεγάδι στὴν τόσο ὁμορφη ἐργασία. Βλέπει κανεὶς μέσα στὴ συλλογὴ νὰ ἐκπροσωποῦνται μερικοὶ ποιηταὶ πού σὲ κάθε ἄλλο παρὰ στὸ χριστιανικὸ

στρατόπεδο ἀνήκουν. Δὲν νομίζω πὼς ἔκαμε καλὰ ὁ κ. Κεραμίδης νὰ ψεγαδιάσῃ τὴν συλλογὴ του μὲ μερικὰ τέτοια ἀνακατώματα. Ὁ ἴδιος μᾶς λέει πὼς θέλησε κυρίως νὰ δώσῃ «στὶς θρησκοῦσες ψυχὲς μιά ἀνθοδέσμη, τὸ ἄρωμα τῆς ὁποίας νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο Χριστιανικὸ, περισσότερο τονωτικὸ, ἀνακουφιστικὸ και δροιστικὸ τῆς ἀγωνιζομένης, μέσα στὸν κόσμο τοῦτο τῆς ἁμαρτίας, Χριστιανικῆς ψυχῆς». Ἄς μὲ πιστέψῃ ὁ κ. Κεραμίδης, ὅτι τέτοιο ἄρωμα δὲν ἀποπνέουν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Φῶς πού καίει»! Εἶμαι βέβαιος, πὼς θὰ συμφωνήσῃ στὸ τέλος και ὁ ἴδιος, προκειμένου ἡ ἀνθολογία του νὰ βγῇ σὲ νέα ἔκδοσι. Καὶ μὲ ὄλη μου τὴν καρδιά εὐχομαι ἀλλεπάλληλες τὶς νέες ἐκδόσεις στὸ βιβλίο αὐτό. Ἀποτελεῖ μιά σπουδαιοτάτη συμβολὴ στὴ μελέτη, μὰ και στὴν ἐξέλιξι τῆς χριστιανικῆς Τέχνης, σ' ἓνα μέλλον πού θάναὶ πολὺ καλύτερο ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ἀποτελεῖ, ἀκόμα, και μιά ἐπιπλέον πολύτιμη ἐνδειξι πὼς ἀρχίζουμε σ' ἀλήθεια νὰ ξυπνάμε, κ' ἐδῶ στὸν τόπο μας!

Π.Δαύμ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

«Οἱ νόμοι, οἱ ὁποιοὶ διέπουν τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, τὴν φυσικὴν κατάστασιν και τὴν χημικὴν σύστασιν αὐτῶν, αἱ παραδεδομένα θεωρία ἀπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀστρων, αἱ δοξασίαι περὶ τῶν διαστάσεων τοῦ Γαλιλαίου και περὶ διαστολῆς τοῦ σύμπαντος, αἱ ἀρχαὶ τῆς περιφήμου θεωρίας τῆς σχετικότητος και ὅλαι ἐν γένει αἱ περὶ κόσμων ἀντιλήψεις τῶν ἐπιστημόνων, πρόκειται και πάλιν νὰ ὑποβληθοῦν εἰς νέαν δοκιμὴν και νέαν κρίσιν, διὰ τὰ διαπιστωθῆ ἄπαξ ἔτι ἡ ἀμετρος πανσοφία τοῦ Δημιουργοῦ, ἡ πρὸς τὸν Ἄπειρον Ἀόγον συγγένεια τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος και ἡ προνομιόχος αὐτόχρονα θεοὺς, τὴν ὁποίαν κατέχει ἐν τῇ Δημιουργίᾳ ὁ αὐτοκαλούμενος Βασιλεὺς τῆς Φύσεως, ὅστις πολλάκις τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ἀγνοῶν, ἄλλὰ σκοπῶν τὰ ἐν οὐρανοῖς, κατορθώνει κατὰ τὸν τρόπον ἀσύλληπτου και ἀνεκδιήγητου ἐντός τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἐγκεφάλου νὰ περικλείῃ δλόκληρον τὸν πολὺπλοκον μηχανισμόν τοῦ ἀπεράντου Σύμπαντος, παρὰ τὸ μικρὸν του ἀνάστημα, νὰ μεταβῆ εἰς ἱλιγγιώδεις ἀποστάσεις τῶν ἀστρων, παρὰ τὴν βρα-

χεῖαν ζωὴν του, νὰ ἀνασκοπῇ τὸ παρελθόν και τὸ μέλλον τῶν κόσμων».

Μὲ τὴν περιεκτικωτάτην αὐτὴν περίοδον τελειώνει ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Σ. Πλακίδης τὴν μονογραφίαν του : «Ἀπὸ τὴν διόπτραν τοῦ Γαλιλαίου εἰς τὸ κολλοσσιατὸν τηλεσκόπιον τοῦ Παλομάρε, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίωσεν ἐσχάτως. Εἰς αὐτὴν, κατὰ τὸν τρόπον ἀπλοῦν και παραστατικῶν, περιγράφει τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν ἐπέστησαν τὰ τηλεσκόπια ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Γαλιλαῖος παρτήρησε πρῶτος μὲ τὴν διόπτραν του τὰ οὐράνια σώματα, μέχρι τῶν τελευταίων προόδων τῆς Ἀστρονομίας και τῆς τεχνικῆς.

Ἡ ἀνάγνωσις μάλιστα τοῦ μέρους τοῦ ἀφοροῦντος εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ νέου γιγαντιαίου τηλεσκοπίου, πού πρόκειται νὰ τεθῇ εἰς χρῆσιν μετ' ὀλίγων μῆνας εἰς Ἀμερικὴν, μᾶς παρουσιάζει τὰς τρομακτικὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας εἶχε νὰ παραμερίσῃ ἡ Τεχνικὴ διὰ τὰ μᾶς δῶση τὸ νέον αὐτὸ ἀστρονομικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον, καθὼς τονίζει και ὁ συγγραφεὺς—καθηγητὴς, θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ και ἄλλας θέρμεις τῆς πανσόφου Ἀημουργίας τοῦ ὀλικοῦ κόσμου.

τὴν μέθοδον, τὴν δυνατότητα καὶ τῆς γνώσεως, τὴν ἀντικειμενικῶς ὑποστατὴν ἔξωθεν τῆς γνώσεως καὶ τῆς κρίσεως καὶ γενικῶς τὴν κριτικὴν τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, ἐξετάζονται εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν, ἐπὶ ἐν τέλει γίνεται κριτικὴ τῆς γνώσεως, ὅπως ἄξιόν ἐστι τὴν προσπορίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἐπιστήμη. Γίνεται κριτικὴ τῶν διαφόρων γνωσιολογικῶν συστημάτων, τοῦ σκεπτικισμοῦ, τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἰσοκρατίας. Ἐξετάζονται, εἰδικώτερον, εἰς ἰδιαιτέρως κεφάλαια, τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς ὑπάρξεως τῶν φροκῶν ἐπιστημῶν, κ' ὅπως καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἐν τῇ δ' ἰσοστάσει ἢ μεταφυσικῇ ὡς ἐπιστήμη. Ὁ ἀνθρωπίνος νοῦς φέρεται τὸν εἰδέναι ὁρίζεται, ἀποτελεῖ τὴν διέκρισιν ἀκέραιον, ἀλλ' ἀποβῶς αὐτῆ ἢ φυσικῇ, ἀκατανίτητος, ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπίνου νοῦς, ὁδηγεῖ κατ' ἀνατόφροντον λογικὴν ἀνάγκην εἰς μίαν ὑπερὸ τῶν ἀνθρωπίνου νοῦς κειμένην πηγήν, εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀληθείας, εἰς τὸν Θεόν.

*

Τὸ δεύτερον βιβλίον τῆς οἰκίας αὐτῆς, τὸ ὀποῖον θὰ ἠβλήσῃ νὰ παρουσιάσωμεν σήμερον εἰς τὴν ἀναγνώσας τῶν «Αἰτιῶν», ἔχει τὸν τίτλον «Seele u d Geist» (Ψυχὴ καὶ πνεῦμα) τοῦ Alexander Willwoll, ὁποῖοι δὲ μίαν συστηματικὴν ἔκθεσιν τῶν προβλημάτων τῆς μεθόδου καὶ τῆς τελευταίας ἐξελίξεως τῆς ψυχολογίας. Ἐννοεῖται, ὅτι δὲν πρόκειται πρὸς τῆς ἀνευ ψυχῆς ψυχολογίας, μιλοῦντι καὶ αὐτὴ γίνεται ἀντικείμενον ἐπιστημῆς ἐξουσίας. «Ὅλα τὰ προβλήματα τὰ ὅποια σχετίζονται μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἐξορίζονται μὲν συστηματικῶς ἔκθεσιν εἰς τὴν λαμπρὴν αὐτὴν μελέτην. Ἡ ἔκθεσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἢ ψυχῆ ὡς πραγματικότητος, ἢ ὅσῳ τῆς ψυχῆς ἐπ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον μᾶς ἐμφανίζεται διὰ τὸν ἐκδηλωσάντων τῆς ἐκείνων, αἱ ὅπου εἶναι συλλήψαι ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διάνοιαν, εἰδικώτερον τινες ἐκδηλώσεις γνώσεως, σκέψεις, συντάσθημα, βούλησις, παρορμήσεις, πράξεις—ἢ σχέσις μετὰ τὴν ψυχῆς, διάνοιαν καὶ σώματος καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἢ ψυχῆ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ψυχῆς, ὁ κόσμος, τὸ ὄπλον τῶν κόσμων, ἢ ἀπ' στωικῆς τῆς ψυχῆς, αἱ φυσικαὶ λειτουργίαι (stricto sensu) καὶ ἡ τελείωσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Πρόκειται εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν γόρτυρον τὴν ὥρα εἰς γορτυρίας αὐτῆς, ἡλόχορον νὰ ἔξη διασχῶς ἢ π' ὅσον τὴν κληρονομίαν τοῦ γόρτυρου, νὰ κάμῃ ἄλλο τι πρὸς νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχὴν νὰ διαβιῇ ὅσον τὸ δυνατόν πειρασμοῦ τὸ βιβλίον αὐτό—διὰ τὸ ὄχι εἰς μίαν μετάφρασιν:

Z. N.

ε

«Das Bildnis Got'es», εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον πρὸς ἡδημοσίωσαν ὁ γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα τῶν δημοσιεύματα, κ' ἡγηγῆται Edgar Dacqués. Ἀπ' ὅ ἀφίχθησαν διέκλῃρον τὴν ζωὴν τῶν διὰ νὰ μ' ἐπέστη τὴν προῖστον ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνου γένους καὶ νὰ πολεμήσῃ ἐπὶ τῇ βάσει ἀπὸ τῶν πει-

στηρίων τοῦ ὀπαδοῦς τοῦ μοιμοῦ καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν ζώων, τὴν ὁ καθηγητῆς—συγγραφεὺς στρέφει τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἔσω ἀνθρώπου. Μετὰ τὴν πείραν πρὸς τὸν διδοῖ ἐπερσεσορακοταεῖς ἐπιστημονικῆς—φυσιοδερμικῆς ὁδοῦς του, ἐκφράζει σκέψεις, ὁρθῆς καὶ πρακτικῆς, δι' ὅσα τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ πρῶτου νὰ ἀποσχυλοῦν καθὲς σκεπτόμενον ἄνθρωπον.

Εἰς τὰς 180 σελίδας τοῦ ἔργου τοῦτον ἐμφανίζεται ἡ διανοητικὴ σκέψις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ εὐσέβεια ἢ ὅσῳ τὸν χαρακτηρίζει. Μερικὰ μάλιστα κεφάλαια του, ὅπως «Ἀσθησις καὶ ὁδοί» «Ἔργον καὶ θέλησις», «Πίσις», «Τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ», «Θλίψις καὶ ἀπολύτωσης» παρουσιάζουν ὄλους ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον.

*

Ἐνα πολὺ ἐνδιαφέρον βιβλίον ἐκνεκλώθηκε πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἰς πολλὰ χειλάδας ἀντιτύπων, γραμμένο ἀπὸ τὸν ἀστρονόμον Dr. W. Kruse, ἐργαζόμενον εἰς τὸ Ἀστρονομικὸν τοῦ Ἀμβούργου. Ὁ τίτλος του εἶναι: Die Wissenschaft von den Sternen (Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀστέρων). Ὁ συγγραφεὺς του, μοιροῦται πραγματευταὶ καὶ ἐκθέτει τὰ πλείον ἀύχιστα προβλήματα καὶ συμπεράσματα τῆς Ἀστρονομίας, ἐν τοῦτοις ἐπιτυχεῖ ὅσῳ τὸ ἔργον τὸν νὰ εἶναι προσετὴν καὶ εἰς εὐθύτερον κύκλον ἀναγνώστων, ἀρετὴ νὰ ἔχουν καλὴν γνώσιν τῆς κοσμογραφίας.

Ἄλλ' ἔκεινο πρὸς προκαλεῖ ἰδιαιτέρον ἐντύπωσην εἰς τὸν ἀναγνώστην εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι μετὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον ἐκθέτει τὴν μέχρι τοῦδε ἔργασιν τῆς ἐπιστήμης, εἰς παρατηρήσεις, πειράματα, θωρήσις, ὑποθέσεις, συμπεράσματα, γεννώμενα νὰ προβλήματα κ.λ.π., ὁ δὲ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ὁδὴν ἀντίληψιν. «Οὐ δηλαδὴ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀστέρων, μεγάλων ἀποστάσεων καὶ μεγεθῶν ἐφορᾶται πολὺ μακρὸν ἀπὸ ἐν νὰ ἡμῶν νὰ εἴπῃ ὅτι «ἀρετὴ ἀνεκαλύψωμεν καὶ πολλὰ ζητήματα διελευκάνωμεν». Μίση εἰς τὸν μαγετικὸν κόσμον τῶν ἄστρον, τῶν νεφελωμάτων καὶ τῶν ἄλλων οὐρανίων σωμάτων, εἰς τὸν ὅποιον μᾶς ὁδηγεῖ ὁ συγγραφεὺς, παρατηροῦμεν σαφῆς, παρὰ τὸν μεγεθὸν τῶν ἀνακαλύψεων, τὴν ἀρετὴν στοιχειωδῶν ζητημάτων καὶ, μετὰ μετὰ τὸς θυμασίας περιγραφὰς τῶν ὑπεργαλαξιακῶν κόσμων, τὰ πολλαπλὰ αἰνίγματα πρὸς ἀναπλήρῶν αὐτοῦτοις καὶ τῶν ἐξουσιῶν. Καὶ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῆς μετὰ τῶν θεωρῶν καὶ πειρασμάτων, μετὰ τῶν ὑποθέσεων καὶ ἐξηγήσεων τῶν παρατηρήσεων, μᾶς τὴν παρουσιάζει μετὰ πᾶσαν ἐπιχειρήσασιν καὶ προμητικὴν ἐπιστημονικὴν ἐδουλειῶσαν ὁ ἀπορομοῦς—συγγραφεὺς. Ἐνα μένος τοῦ ἐπιλόγου του, χαρακτηρίζει τὸ ὄλον βιβλίον: «Δὲν δύνασθε νὰ κωλύσῃθε, γράφει (σελ. 177). ὅτι ἔλθωμεν διὰ τὰ αἰνίγματα τοῦ οὐρανοῦ. Ὅσοι οὐρανὸν μίσηται νὰ ὑπολογίσωμεν, ὅτι τὴν ὅσον πρὸς ἐδοικῶνται εἰς τὸ ἔργον ἰὼν προσπνεῖσθαι μας, ἔμεθα ἐμπρός εἰς μεγαλύτερον καὶ βαθύτερον αἰνίγματα, παρὰ διὰν ἡμεθα εἰς τὴν ἀρχήν. Κατ' ἀπὸ τὸν τρόπον ζῶμεν οἱ ἴδιοι

τὴν μοῖραν κάθε φυσιοδιφικῆς ἐρεῦνης: Μὲ κάθε βαθύτεραν ἐπισκόπῃσιν ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, προσκοροῦμεν ἐπὶ νέων αἰνιγμάτων, ὅπως συμβαίνει διὰν ἀναρωσιώμεθα εἰς μίαν κορυφὴν διὰ νὰ παρατηρήσωμεν μίαν ἀγνωστον χώραν, καὶ βλέπομεν πρὸ ἡμῶν ἄλλην θυρηλόκον κορυφῆν.

Δὲν θὰ εἶχαν νὰ κερδίσουν καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ἂν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἐπιστήμονας ἤθελαν νὰ πάρουν τὸν πραγματικὸν δρόμον πὸν κάμνει τὴν ἐπιστήμην νὰ προσδεύη πάντοτε:

*

Τὸ κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπασχολεῖ, φυσικὰ, τοὺς ἐδικούς, ἀλλὰ παρουσίασε καὶ γενικωτέραν σπουδαιότητα, ἰδίως μετὰ τὴν κωδικοποίησιν του εἰς τὸν Codex Juris Canonici—ἔργον ὡς γνωστόν τοῦ Gasparri. Μίαν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου αὐτοῦ, προοριζομένην εἰδικωτέρω διὰ τὴν πρακτικὴν, ἀποτελεῖ τὸ ἔργον τοῦ Anton Retzbach, Das Recht der Katholischen Kirche, nach dem Codex Juris Canonici, τὸ ὁποῖον τώρα τελευταίως ἐξέδωσαν εἰς δευτέραν ἔκδοσιν ὁ οἶκος Herder. Συνοπτικὸν ἀλλὰ ἐξαντλητικὸν ἐν τῇ πληρότητι του τὸ ἔγχειρίδιον αὐτό, ἀποτελεῖ πολυτίμητον βοήθημα διὰ τὸν μελετῶντα τὸ Κανονικὸν Δίκαιον.

*

Ἡ ἔννοια τῆς ἀπὸ κοινοῦ ζωῆς καὶ συνεργασίας ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως, ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης «Einsam und Gemeinsam, τῶν Peter Lippert, ἐκδοσθέν εἰς 4ῃν ἔκδοσιν ἀπὸ τὸν αὐτὸν οἶκον Herder. Τὸ ἔργον τοῦ ἀειμνήστου συγγραφέως εἶναι πολὺ γνωστόν εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον, ἀλλὰ ἀσφαλῶς ἀξίζει νὰ γνωσθῇ εὐρύτερον.

*

Μιά συγγραφεὺς ἡ ὁποία ἔως τώρα εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἐργασίας, ἡ Ottilie Mosshamer, ἐξέδωσε τελευταίως ἕνα νέο βιβλίον τῆς με τὸν τίτλον «Irmgard und Marianne, Briefe ins Leben». Τὸ βιβλίον αὐτό, σὰ χεῖρα τῶν νέων, καὶ ἰδίως κοριτσιῶν, θὰ φέρῃ πολλὴ ὄφελεια. Εἶναι μιά ἀλληλογραφία, με τὴν ὁποίαν ἡ συγγραφεὺς θέλει νὰ γίνῃ φίλη καὶ βοηθὸς τῶν κοριτσιῶν πού πρωτομπαίνουν στὴ ζωὴ, ἰδίως ἐκείνων πού ἀπομακρύνονται συγχρόνως ἀπὸ κάποιο περιορισμένον περιβάλλον, ἀπὸ τὴν οἰκονομείαν των ἢ ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Πράγματι κάθε χρόνον, στὸ ἔξωτερικὸν κυρίως, ἀλλὰ καὶ στὸν τόπον μας, πολλὰ κορίτσια ἔρχονται ἀπὸ τὸ χωριὸν στὴν πόλιν, ἢ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν στὴν πρωτεύουσαν, γιὰ σπουδάζειν ἢ γιὰ νὰ μάθουν μιά τέχνην, καὶ ἔτσι βρισκόμενα στὴν ἀνάγκην νὰ μορφώσουν μόνον τὸν χαρακτήρα των καὶ νὰ κυβερνήσουν μόνον τὸν ἑαυτὸ των. Σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη περιστασίαν τῆς ζωῆς, εἶναι βέβαια χρησιμώτατη

κάποια βοήθεια. Θάχουν βέβαια με τόσες δυσκολίες νὰ παλέψουν, θάχουν ἴσως τὴν φτώχεια, τὴ μοναξιά, τὴν ἑλλειψὴν κάποιου ἀνέσεως καὶ ψυχαγωγίας. Καὶ ὁμως, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος τοὺς καλοῦν τὰ κέντρα διασκεδάσεως, οἱ χοροὶ, οἱ ἔξενοὶ ἄνδρες πού θέλουν νὰ γίνουν «φίλοι». Ἄν βοηθῇ τότε κάποιος ἄνθρωπος με πείρα καὶ με κατανοήσιν τῶν δυσκολιῶν τοῦ ἄλλου, νὰ τοὺς μιλήσῃ με ἀγάπην, νὰ τοὺς δέξῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, ἀπ' τὴν ἀνοίγετῃ καὶ βαθύτερῃ ὄψιν τῆς καὶ νὰ διατηρήσῃ μέσα τους τὸν πόθον πρὸς τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἀγιότητα, ὑπάρχον πολλὰς ἐλπίδας νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἡ βοήθεια αὐτή. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου.

*

Τὸ φαινόμενον τῆς συγχρόνου «κρίσεως» ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ τὸ ἀντικείμενον ἐρευνῶν καὶ φιλοσοφικῶν μελετῶν. Αἱ περισσότεραι, βέβαια, ἐξετάζουν τὴν ἀρνητικὴν πλευρὰν τοῦ φαινομένου, καὶ εὐρισκόμεναι ἐν δικαίῳ, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ σύγχρονος «κρίσις» ἀποτελεῖ ἀρνησιν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ προβλήματος ἀπὸ φιλόσοφον ἔχει ἕνα ἀγαθόν: δεῖ ζητῆται τὴν βαθύτεραν αἰτίαν ἐνὸς τόσοσ σημαντικῶ φαινομένου, τοῦ ὁποίου παρίσταται μάρτυς ἡ σημερινὴ γενεά. Εἰς τὸ τελευταῖον βιβλίον του «Incertitudes, Essai de diagnostic du Mal dont souffre notre temps», ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Leyde, J. Huizinga, περιγράφει με ἰκανὴν ἐπίγνωσιν τῆς πραγματικότητος μερικὰ αἰτία τῆς συγχρόνου κρίσεως. Ἡ ἰδεολογία τῆς «προόδου» τοῦ 19ου αἰῶνος, λέγει ὁ Ὁλλανδὸς καθηγητῆς, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν κατάπτωσιν τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐποχῆς. Κυρίως τὸ κριτικὸν πνεῦμα ὑφίσταται δειὴν προσβολὴν καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐννοίας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ διερχεται ἀπὸ διαφόρους φάσεις, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ἕνα ἀδοξισμὸν puerilismus, καταστρεπτικὸν κάθε σοβαρᾶς προσπαθείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Λυστυχῶς ὅλα τὰ προτεινόμενα φάρμακα πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐπιτείνουν τὴν ἀθλιότητα.

Ἄλλο παρὰ τὰ ἀνηρηχητικὰ συμπτώματα τῆς καταπτώσεώς μας, ὁ Huizinga δὲν συμμερίζεται τὸν πεσιτισμὸν. Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του, με τὸν τίτλον «Κάθαρσις», μάς δεικνύει ὅτι ἐπιβάλλεται ἕνας ἐξαγνισμὸς. Ἡ ἀνόρθωσις τότε μόνον θὰ εἶναι δυνατὴ, ὅταν ἐπανεῦρωμεν καὶ ἀναγνωρίσωμεν τὰς αἰωνίας ἀξίας, τῶν ὁποίων ὁ χαρακτήρ ἀπεδείχθη ἀληθῆς παρ' ὅλας τὰς ἐξελίξεις καὶ τὰς μεταβολάς.

*

Τὸ ὄρακι μυθιστόρημα «L' Exil Sans Retour», τῆς κ. T. Tribby, ἔχει ὡς ἥρωίαν του μιά νέα κόρη. Πρόκειται νὰ παντρευθῇ ἡ κόρη αὐτῆ, Bernadette εἶναι τ' ὄνομα τῆς, διὰ νὰ πατέρως τοῦ μνηστῆρος τῆς, πού εἶναι γιαντρός, ἀνακαλύπτει ὅτι κάποια πλῆγῃ πού ἔχει ἡ Ber-

nadette οφείλεται: οὐ λέπρα. Καὶ πραγματικὰ ἡ κόρη εἶχε γεννηθῆ στὴν Κίνα καὶ ἡ ἰθαγενὴς ὑπηρετοῖα τῆς εἶχε πεθάνει ἀπὸ λέπρα. Ἀμέσως ἀναγκάζεται νὰ ματαιώσῃ τὸν γάμο καὶ νὰ χωριθῆ ἀπὸ τοὺς δικούς της. Παρ' ὅλας τὶς παρικοιτήσεις ποὺ ἔχει, ἀισθάνεται πῶς ἡ ἀπελπισία τὴν πνίγει, γιὰ τὸ ξαφνικὸ αὐτὸ τέρας—ὅπως τὸ φαντάζεται—τῆς ζωῆς της. Γνωρίζεται ὅμως πὸ κάποια χριστιανὴ μοναχὴ, καὶ αὐτὴ κατορθώνει νὰ ζωντανήσῃ μέσα στὴν καρδίᾳ τῆς Bernadette τὴν ἀγάπην γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρρώστεια. Ἔτσι ἡ ἀρρωστη ποὺ εἶχε περὶ ἀποχαιρετήσεως τῆ ζωῆ, ἄλλως ν' ἀνοίγεται μπροστὰ τῆς ἕνα ἔργον, ἕνας προσορισμὸς καὶ μιὰ χαρὰ τόσο μεγάλῃ, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ πῆ πῶς τώρα μόλις ἀρχίζει γι' αὐτὴν ἡ ζωῆ.

Στὸ τέλος ἀνακαλύπτεται πῶς ἡ διζήτωσις τοῦ γιαιτροῦ ἦταν ἐσφαλμένη: Ἡ Bernadette μπορεῖ νὰ ξαναγυρῇ στὸν κόσμον! Γίνεται αὐτὴ ἡ ἐπιστροφή, ἀλλὰ τὸ δίκασμα τοῦ πόνου ἔχει διδάξει στὴν νέαν κόρην ποῖο εἶναι τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἔχει δειξῆ τὴν ὁμορφίαν τῆς ἁθείας. Καί, ὅχι τῶρα, ἀπιστῶναι ἕκουσῶς περὶ τὸν ἐαυτὸ τῆς στὴν ἀνακούφιαν τῶν λεπρῶν.

Συγκινητικὴ διήγησις, ποὺ παρουσιάζει στὸν ἀναγνώστη τὸ μεγαλειώδες θέμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. Πολλὸς ἀνθρώπινος τόνος. Καὶ πολλὴ οφείλεται.

*

Τὸ βιβλίον «*Ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ σύγχρονος κόσμος*» (Science and the Modern World, Pelican Books), τοῦ διασημοῦ μὲθυστικῶ καὶ φιλοσόφου, καθηγητοῦ Α. Whitehead, ἐσημείωσε μέχρι τοῦδε ὀκτὼ ἐκδόσεις, διότι παρουσιάζει πράγματι ἐνδιαφέρον. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν γνωστός εἰς τοὺς μαθηματικούς ἐπιστημονικούς κύκλους ἀπὸ τὰς πολλαπλὰς ἐργασίας του καὶ τὰ δημοσιεύματά του. Ἀλλὰ καὶ ὡς φιλόσοφος εἶναι γνωστός: ὁ καθηγητὴς Whitehead, διότι καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εἰσῆλθον, ἀποὺ διετέλεσε καὶ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard.

Εἰς τὸ ἀναφερθὲν ἔργον τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει ἀπὸ γενικότερας ἀπόψεως ἀλειστα κεφάλαια τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ὅπως αὐτὴ διεμορφώθη κατὰ τοὺς τοὺς τελευταίους αἰῶνας. Ἐκτὸς τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου τῶν ἀφορώτων εἰς εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἐν τοῖσις ὁ συγγραφεὺς ἐπέτυχεν νὰ καταστήσῃ προσίτα εἰς εὐρύτερον κύκλον ἀναγνωστῶν, ὁ φιλοσοφικὸς βίοντο καὶ μερικὰ κεφάλαια (ὅπως, π. χ., Ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία, Ἀφαιρέσεις, Θεός, Θεοσκέπαι καὶ Ἐπιστήμη) τὰ ὁποῖα θὰ ἰδιοροδοῦν ἀνάγκη καὶ ἀλλῆς μνείας ἐκ μέρους πολλῶν ἐκ τῶν «*εἰδικῶν*» μας ἐπιστημῶν. Χορὸς νὰ υἱοθετοῦμεν πλήρως τὰς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφεὺς εἰς μερικὰ σημεῖα, σημειοῦμεν εὐχαρίστως τὴν ἐκδοσιν ταύτην, ὡς ἐν ἐπιπέδον δεῖγμα τοῦ τί συμβαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

*

William Wordsworth ὑπὸ Frederica Beatty. Στις τόσες βιογραφίαι ποὺ κυκλοφοροῦν κάθε τόσο στὴν Ἀγγλία, προσετέθη τελευταία καὶ ἄλλη μία, γιὰ τὸν ποιητὴ W. Wordsworth, τόσο γνωστὸ καὶ σὲ μᾶς, ἀπὸ μεταφράσεις τῶν ποιημάτων του. Ἡ συγγραφεὺς δεῖχνει πῶς ὁ ποιητὴς, στὴν ἰδιαίτην ζωὴν του, εἶχε καὶ αὐτὸς τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίαι του. Μὰ ξεχώρῃ ἀπ' αὐτὲς τὸ βιβλίον δεῖχνει πῶς ὁ W. ἦταν σταθερὸς στις φιλίαις του, ἀσυγκίνητος στὴν ἀχαριστία καὶ τὶς πικρόχολες ἐπιθέσεις πολλῶν ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του, καὶ πρὸ παντὸς ἕνας καλὸς πατέρας καὶ ἀφοσιωμένους συζυγοί.

Τὴν χαρὰν τοῦ σὺγγά τὴν γύρευε μαζί με τοὺς ὑπηρετες του, ποὺ ποτὲ δὲν τοὺς θεωροῦσε δούλους ἀλλὰ φίλους, ἀφοῦ μάλιστα σὺγγά περνοῦσε ὄρες ὀλόκληρας, συζητῶντας χίλια-δύο πράγματα. Δείγμα τῆς φιλικῆς αὐτῆς σχέσεως εἶναι καὶ τὸ ἔξης: Σὲ μιὰ θλιβερῇ περιόδῳ τῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ, ὅταν ἔχασε τὴν κόρην του, ὁ Τζαίημς, ἕνας ἀπὸ τὸ προσωπικὸ τοῦ σπιτιοῦ, «*ἔλαβε τὸ θάρος*» (καθὼς εἶπε) νὰ ἐναυθιμῆσθαι στὸν κύριον τοῦ πῶς οφείλει νὰ ναι περισσότερο πιθηνίος στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἐλάττωσον πολλὰς τέτοιαις μικρολεπτομέρειαις, ποὺ οἰκοδομοῦν ἕνα βίον γεμάτων καλοσύνης. Ἔτσι ὅταν ρώτησαν κάποιον ἀπλοῦ καὶ γείτονα τοῦ W. «*γιατί τόσο πολὺ ἀγαποῦν τὸν ποιητὴ*»; ἀφασλῶς γιὰ εἶναι τόσο μεγάλος, αὐτὸς ἀπήνησε: «*Ὅχι γι' αὐτὸ, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι τόσο καλὸς ἀνθρώπος*».

Γ. Η. Φ.

*

Τὰ ἐντομα εἶναι μιὰ κατηγορία ζωϊκῶν ὄντων, διὰ τὰ ὅποια δὲν γνωρίζομεν λεπτομερείαις τῆς ζωῆς των, πολλῶν δὲ ὅτι καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀνόματά των. Ἀλλὰ πόσα πράγματα θὰ ἐκιδάσκω καθεὶς, ἂν ἤθελε νὰ ἐμβαθύνῃ κάπως καλύτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐντόμων.

Ἡ πλοκὴ τοῦ ὄργανισμοῦ των, ὁ τρόπος τῆς ἀντιλήψεώς των, τῆς διατροφῆς των, τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς κινήσεώς των, θὰ ἦσαν ἀντικείμενα ὠφελίμων μελετῶν ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειτα, τὰ ἐντομα ἔχουν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, μεθόδων συνεννοήσεως μεταξὺ των καὶ ἄλλα πολλὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὅλου τρόπου τῆς διαβιώσεώς των καὶ τῆς θέσεώς των μεταξὺ τῶν ἄλλων ζωϊκῶν ὄντων.

Τὸ πρόσφατον ἔργον τῶν C. Duncan καὶ G. Pi kwell: *The World of Insects*, (σελ. 409, εἰκόνας 194, London 1939) κατατοπίζει πλήρως τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅτι ἀφορᾷ ἕν ὁ κόσμος τῶν ἐντόμων, ἀφοῦ μάλιστα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν βοηθεῖται καθεὶς καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων ποὺ ἀποτελοῦν ἴσως ἕνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου.

*

Ἐνα ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέροντος μυθιστόρημα μᾶς ἔδωσε ἡ Geraldine Cummins με

τὸ βιβλίον τῆς: «When Nero was Dictator» (Ὅταν ὁ Νέρων ἦταν Δικτάτωρ) ποὺ εἶναι μὰ σοβιῆ ἔργασίαι, σὲ λογοτεχνικὴ φῶμα, γῶμα ἀπὸ τὴν ζωὴν δυὸ μεγάλων μνησφῶν τῶν Χριστιανισμοῦ: τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου. Τὸ ἔργον τοῦ βιβλίου εἶναι μὲν θρησκευτικὸ καὶ δραματικὸ, σ' αὐτὸ δὲ ἡ συγγραφεὺς ζωντανεῖν στὰ μάτια μας τὴν ζωὴν τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἀπὸ καὶ ποῦ τοὺς ἀρῆσαν οἱ «Πράξις». Ἡ μεγάλῃ προκλήσιν τοῦ Νέρωνος, τὸ δὲ μὲν Χριστὸν, οἱ φοβεροὶ διωγοὶ τῶν Χριστιανῶν, δὲν περιγράφονται κατὰ τρίτον συντοπιστικὸ πλὴν δὲν εἶναι καθ' ὡς μνησφῶματικὸς, ἀπὸν χρησιμοποιοῦνται ἄρθρα καὶ ιστορικὰ στοιχεῖα. Ἡ μεγάλη προκλήσιν, τὸ μνησφῶμα τοῦ Πέτρου, ἡ ἐπίστωλος τοῦ Παύλου, μετὰ τὴν προκλήσιν, στὴν Ρώμην, καὶ τὸ δικὸν τὸν ἠρωτικὸν μαρτύριον εἶναι σελίδες ποῦ δὲν ἀντικεινῶνται βαθεῖα. Ὅταν ξιῶνται τὸ «Quo Vadis?», δὲν βρῶνται τὸ κανὼν ποῦ αὐτὸ βιβλίον γοιμαῖο μὲν βιβλιόση ἐκδοσι. Ἐστὸς ἀπὸ τὴν ἔργον πλὴν προκλήσιν, ἐργαζομένη καὶ διδύξῃ ἐκείνο πλὴν εἶναι τὸ πλὴν ζωντανὸ καὶ δραματικὸ μᾶθημα τῶν αἰώνων.

*

William Somner, Geschichte Finnlands, Munich, Oldenbourg, σ. 346 M. 9. 50 Τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν συγγραφεὺς ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν ἀγγεῶν καὶ τῶν ιστορικῶν πηγῶν τῆς Φιλανδίας, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φιλανδικῶν, ρωσικῶν, γαλλικῶν, ἀγγλικῶν, γερμανικῶν καὶ σκανδιναβικῶν ιστορικῶν ἔργων ὑπὸ φιλανδοῦ ιστορικοῦ, δ. σι: θανμάζει καὶ ἀγαπᾷ τὴν γῶμα του. Ὅσ, ἀπ' οὗ δὲ μιλεῖ κατ' ἀρχὰς περὶ τῆς ἐμφανίσεως καὶ βλακῆς ἀναπτύξεως τῶν Φιλανδῶν, ὡς συγκεκροσμημένου καὶ ἐνιαίου λαοῦ, ἀσολεῖται κατόπιν μὲν τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ τοῦτου, παρουσιάζων αὐτὴν ὡς τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ἐστηρίζεται ἡ ἰσχύς του καὶ ἡ περιφρούρησις τῆς ἀνεξαρτησίας του. Ἡ πνευματικὴ αὐτῆ ἀνάπτυξις ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὑπὸ τῶν σοφῶν, ἀλλὰ κυρίως ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων πρὸ καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Μεταρρυθμίσεως. Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὅποιον ἐργεῖται εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν. θὰ διαβασθῆ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι παρακολουθοῦν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἠρωτικῆς οὐτῆς χῶρας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Ν. Βεῖξ. Π. Φιλ. Θερωδὸς εὐχαριστοῦμεν δι' ὅσα καλὰ γράφετε εἰς τὴν τόσον ὠραίαν ἐπιστολήν σας.—Α. Ζ. Πάτρως. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ ποίημά σας. Ἡ τεχνολογία του εἶναι διάφορος τοῦ ρυθμοῦ τῶν ὁλοῦν ἀκολουθοῦν ὅσα δημοσιεύονται εἰς τὰς «Ἀκτίνας» οὐχ ἦτον μᾶς ἠγασίσησιν πολὺ ἡ ἀνάγνωσις του.—Ι. Κ. Ἐντ. αὐθ. Συμφωνοῦμεν, βεβαίως, μὲ τὰς σκέψεις, τὰ: ὅποια ἐκθέτετε εἰς τὴν διατριβὴν σας. Πάντως τὸ πρόγραμμα

τῆς ὕλης, ἦτις πρόκειται νὰ δημοσιευθῆ, δὲν θ' ἀφήσῃ νὰ δημοσιευθῆ τὸ ἄρθρον σας.—Δ. Δ. Ν. Παναγ. Εὐχαριστοῦμεν θερμῶτα διὰ τὸ καλὰ σας λόγια. Τὰ ποιήματά σας ἐμπνέονται ἀπὸ ὑγιεῖς πνεῦμα, μολοντὶ δὲν ἔχουν τὴν τεχνικὴν ὀμορφίαν.—κ. Σ. Ι. Μεντ. Αἰγίου. Ἡ ἐπιστολή σας ἀποτελεῖ μίαν ἐνθάρρυνσιν, διὰ τὴν ὅποιαν ἰδιαίτερος σὰς εὐχαριστοῦμεν. Ἡ ἐν τῇ ἐπιστολῇ σας εἰδικὴ ἐπιθυμία ἐξετελέσθη ἤδη.—κ. Χ. α. ρ. Ἰ. λ., μαθ. Γ. ο. μ. ν. Ἐντ. αὐθ. Ἡ ὕλη τῶν «Ἀκτινῶν» καθορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει ποικίλων παραγόντων, ἀναφερομένων εἰς τὰ θέματα τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀναπτυχῶνται, καὶ τῆς ἀνάγκης συμμετροῦ ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων θεμάτων. Τὰ σχετικά πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Freud ζητήματα ἀρκούντως ἤδη ἀνασχολήσαν τὰς στήλας τῶν «Ἀκτινῶν». Ἐάν θέλετε νὰ ἐγκύρητε ἰδιαίτερος εἰς τὸ ζήτημα, δύνασθε νὰ μελετήσητε τὸ βιβλίον τοῦ Dilthey «La psychanalyse et la doctrine freudienne».—κ. Γ. Κ. Ἐντ. αὐθ. Τὸ ποίημά σας «Ἡ ἀνθρωπότης στὸ ὄρος τῶν ἐλαίων» ἔχει ἀκόμη ἀνάγκην ἐπεξεργασίας.—κ. Β. αὐθ. Γ. α. ρ. α. ν. VI Συνοφ. Τομέα. Ἐλάβομεν ἐπιστολήν σας καὶ εὐχαριστοῦμεν. Σὰς ἐστάλησαν τὰ τέχνη.—κ. Ν. κ. ο. λ. ν. Βόλον. Ἐλάβομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν. Ἐχει ὅμως δημοσιευθῆ εἰς ἄλλο περιοδικόν.—κ. Ι. Κ. Μαρο... Συλλίμια. Ἐλάβομεν τὴν ἐπιστολήν σας. Παρ' ὅλην τὴν συμπάθειαν διὰ τὰ ἐν αὐτῇ, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον δὲν δυνάμεθα νὰ φωνῶμεν χρησιμοῖ. Θὰ τὸ ἐξωμεν ὑπ' ὄφιν.—Α. Ν. Ἐντ. αὐθ. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ ποίημά σας. Εἶναι πλούσιο εἰς εἰκόνας, ὑπερβαίνει ὅμως ὡς ἰδέο.—Ν. Φαλατ. Πειραιᾶ. Αἱ σκέψεις σας μᾶς εὐρίσκουν τελείως συμφώνους.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΑΚΤΙΝΕΣ», ὈΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ» ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.

Συνδρομὴ ἔτησις:

Ἐσωτερικοῦ Δραχ. 30.

Ἐξωτερικοῦ Σελλ. 4 ἢ \$ 1.

Τιμὴ φύλλου Δραχ. 5.

Ἐπεὺθυνος:

Σπ. Ι. Παμπούκης

Ἀχαρνῶν 11 β

Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα

κ. Γεωργίου Ἀλεξίου

ὁδὸς Καρῆτος 14.

Ἀθῆναι

Προϊστάμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομαχίλῃ 17β

Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ,

δὲν ἐπιστρέφονται.